SOCIETATEA DE ŞTIINȚE FILOLOGICE
DIN
ROMÂNIA
FILIALA TIMIŞOARA

PHILOLOGICA BANATICA

1

Timişoara, 2011

Philologica Banatica apare de două ori pe an, sub egida
Societăţii de Ştiinţe Filologice. Filiala Timişoara

Coperta: Dan Niţu; Tehnoredactare computerizată: Ladislau Szalai

ISSN 1843-4088

Notă: În cazul studiilor referitoare la alte limbi decât româna, Redacţia a stabilit ca trimiterile bibliografice să respecte normele din limbile respective.

Sumar

VI. Terminologie

VII. Didactica limbii române

VIII. Recenzii

IX. Varia

ITALIANA LA TIMIŞOARA[1]

ILEANA OANCEA

Eugeniu Coşeriu vorbea într-o carte foarte importantă şi cu un titlu sugestiv: *Limba română în faţa Occidentului*, despre relaţia dintre română şi limbile romanice, relaţie deosebit de vie şi de activă, mediată de apartenenţa comună la romanitate.

Există însă şi o relaţie, la fel de incitantă şi de modelatoare în plan cultural, cea dintre limbile romanice şi limba română. În acest context, limba şi cultura italiană are un rol privilegiat, ce poate fi pregnant reliefat într-o viziune diacronică.

La modernizarea spaţiului românesc a contribuit franceza, dar şi italiana, de care românitatea s-a simţit mereu aproape, nu numai geografic, ci şi spiritual.

În ceea ce priveşte o necesară şi foarte interesantă cercetare a preocupărilor româneşti legate de spaţiul italian şi contribuţia acestuia la integrarea romanică şi europeană a românităţii, acest colocviu este deosebit de important pentru dimensiunea lui, fixată în titlu, privind italienistica şi spaţiul academic românesc.

Dezvoltarea unei specializări de italiană la Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie a Universităţii de Vest din Timişoara este creaţia unei epoci de efervescenţă, mai ales în prima ei fază, de după 1989. Facultatea timişoreană afirmată în plan naţional, alături de celelalte trei mari facultăţi cu o bogată tradiţie: Bucureşti, Iaşi, Cluj, şi reunite într-un consorţiu, avea absolută nevoie, pentru a-şi valida această poziţie, de existenţa secţiilor de italiană şi spaniolă, care, în acelaşi

[1] Comunicare susţinută la Congresul Catedrei de italiană a Universităţii din Bucureşti, 1909-2009. Colocviul internaţional „FORTUNA LABILIS, STUDIA PERENNIA. *All΄insegna di Ramiro Ortiz: insegnamento e ricerca nell'italianistica di ieri e di oggi*", 20-21 noiembrie 2009, Bucureşti

timp, puteau facilita stimulatoare relaţii cu Italia şi Spania, dar puteau să şi ofere o concludentă bază romanică pentru predarea limbii şi culturii române.

Aceste secţii reprezintă, fără nicio îndoială, cea mai importantă „creaţie" postdecembristă, şi chiar emblema schimbărilor majore din România. Lipsa lor ar fi însemnat amputarea filologiei timişorene de anvergura ei cu adevărat europeană.

A vorbi de italiană la Universitatea de Vest din Timişoara presupune tocmai reliefarea unei ctitoriri care a presupus un mare efort uman şi instituţional, cu deplina conştiinţă a valorii ei de catalizator în planul relaţiilor academice internaţionale care se anunţau atât de promiţător. Pentru Timişoara, esenţa schimbărilor de după 1989, a speranţelor şi a fervoarei contactului cu romanitatea şi, în general, cu Occidentul se concentrează, poate în modul cel mai semnificativ, în noua secţie de italiană clădită în jurul unor legături deosebit de puternice cu centre universitare italiene şi cu personalităţi italiene de primă mărime.

Fără să supralicităm, putem spune, cum vom încerca să arătăm în continuare, că cele mai intense, mai consecvente şi urmărite cu o deplină conştiinţă a valorii lor coagulante contacte s-au realizat în acest sector al unei foarte tinere secţii de italiană, care a încercat, pe măsură ce s-a conturat, să-şi realizeze şi o istorie şi un traiect ştiinţific, adesea comun cu instituţii academice italiene şi cu cele româneşti.

Italiana se auzea pe coridoarele Facultăţii, ca şi franceza, engleza sau germana, de exemplu, într-un plurilingvism al Europei culturale şi academice, susţinută de entuziasmul studenţilor din ce în ce mai numeroşi.

O trăsătură particulară este relaţia strânsă dintre italiană şi română. Profesorii italieni străluciţi, veniţi la Timişoara pentru a ţine conferinţe şi cursuri ce au reverberat intelectual mai ales în Aula *Dante Alighieri*, erau romanişti, şi, desigur, prin acest fapt, italienişti, dar şi românişti de o incontestabilă erudiţie şi originalitate.

La Facultatea de Litere a Universităţii de Vest din Timişoara, lectorii italieni, devotaţi predării limbii italiene, elevi ai unor reputaţi profesori din Italia, frecvent prezenţi la Timişoara, cum au fost:

Daniele Pantaleoni, elev al reputatului profesor Alexandru Niculescu, şeful Catedrei de română de la Universitatea din Udine, foarte ataşat de întemeierea unei secţii de italiană la Timişoara, şi Maria Luisa Lombardo, elevă a unei mari „amice” a Facultăţii de Litere din Timişoara, eminenta profesoară Teresa Ferro, succesoarea profesorului Niculescu la Udine, ea însăşi elevă şi colaboratoare a unui alt mare prieten al Timişoarei universitare, Giuseppe Piccillo, şi-au făcut doctoratul la Timişoara, la Catedra de limba română, cu profesorul Vasile Frăţilă (Daniele Pantaleoni) şi la Catedra de literatura română şi comparată, cu profesorul Cornel Ungureanu (Maria Luisa Lombardo), pe teme de românistică, aducând contribuţii cu adevărat originale: de limbă veche românească şi de literatură română modernă, contribuţii devenite cărţi de referinţă. Predarea limbii italiene s-a împletit de la început armonios cu preocupări de cultură română, condiţie ideală, de altfel, pentru o înţelegere autentică a relaţiilor interculturale, sub semnul cărora s-a născut şi a crescut italiana în cadrul Literelor timişorene.

Putem spune, generalizând, ceea ce însă ar necesita, mai degrabă, o atentă analiză, că a existat o insulă de italienistică la Facultate, într-o permanentă mişcare cu centrul de expansiune în special la Universitatea din Udine, dar şi la Padova, la Catania sau Perugia.

Este momentul cel mai potrivit pentru a zăbovi, fie şi fugitiv, asupra figurii de o rară nobleţe a profesoarei italiene Teresa Ferro, pomenită mai înainte. Întreaga noastră gratitudine îi este din nou adresată. „Nu este locul aici pentru a prezenta lucrările ştiinţifice atât de importante ale Teresei Ferro, cercetătoare cu o formaţie complexă de romanistă şi românistă, excelentă cunoscătoare a problemelor privind istoria limbii române, începând cu substratul, abordat în teza de licenţă. S-a scris mai mult despre ele.

Ceea ce am dorit să surprind acum a fost ceea ce mi s-a părut că reprezintă esenţa unui destin special, adică „desenul din covor” al curgerii existenţiale.

Teresa Ferro a avut o vocaţie specială a construcţiei spirituale: la catedra de română de la Udine şi, mai înainte, la Catania, universităţi al căror număr de studenţi care învăţau româna era mereu în creştere,

o adevărată operă vie şi, deopotrivă, în teritoriul sever al activităţii de cercetare urmărite cu o deosebită consecvenţă. Dar, nu mai puţin, această vocaţie, s-a manifestat în susţinerea limbii italiene în România, un loc privilegiat avându-l nou înfiinţata specializare de licenţă în italiană de la universitatea timişoreană. O altă construcţie, o altă operă vie, zămislită în pasta realului, în care **Profesoara** a lăsat mereu ceva din bogata sa personalitate"[2].

O altă trăsătură a vieţii academice postdecembriste la Timişoara este acordarea titlului de *Doctor Honoris Causa* unor savanţi de reputaţie internaţională romanişti şi românişti, desigur şi italieni, care au ţinut, cu această ocazie, prelegeri, conferinţe, cursuri, o efervescenţă de care viaţa universitară avea atâta nevoie. Studenţii au audiat alocuţiunile excepţionale ale profesorilor Lorenzo Renzi, celebrul romanist de la Universitatea din Padova şi profesorii de la Udine, Alexandru Niculescu şi Teresa Ferro, adevărate şi impresionante elogii aduse românei întru romanitate şi relaţiei cu Italia, în care solemnitatea momentului şi erudiţia erau scăldate de o puternică undă de emoţie. Discursuri de o factură specială, mărturisiri şi profesiuni de credinţă, al căror ecou păstrat în broşurile special alcătuite este la fel de puternic în memoria de la baza istoriei recente a Facultăţii. Le-am publicat, pentru marea lor valoare, de crez profesional, într-o carte la care am adăugat şi interviurile realizate cu această ocazie, în revista „Orizont", cu un titlu care mi s-a părut că surprinde esenţa a ceea ce poate să însemneze durata spirituală în mereu trecătoarea „clipă cea repede", sintetizată atât de elocvent şi de inspirat în titlul acestui important „convegno internazionale" bucureştean: FORTUNA LABILIS, STUDIA PERENNIA. Cartea amintită poartă titlul *Despre noosferă. O construcţie a memoriei*, Timişoara, Excelsior, 2005. Tot în această carte sunt şi interviurile cu Giuseppe Piccillo, despre română şi conservarea ei în texte româneşti din Italia, şi altele, cu Lorenzo Renzi, Teresa Ferro şi universitari udinezi.

---

[2] Ileana Oancea, *Asumarea unui destin: Teresa Ferro* (1956-2007), în „Philologica Banatica", Vol. II. Italienistică, Timişoara, 2008, p. 146-153.

Această insulă de italienistică timişoreană a numărat şi scriitori ca C. Calabro, şi el *Doctor Honoris Causa*, la propunerea secţiei de italiană, şi, desigur, Riccardo Campa, intelectual de o fineţe şi de o subtilitate ieşite din comun, care a predat şi ore de italiană la Timişoara şi care a publicat la Editura de Vest din Timişoara, o excelentă carte tradusă de Viorica Bălteanu.

Neavând o tradiţie, tradiţia este, oricum, opera timpului, italiana la Universitatea de Vest a beneficiat în schimb de intensitatea legăturilor cu Italia şi deschiderea pe care o poate oferi permanenta raportare la contextul romanic şi cel al romanităţii orientale. Bursele oferite studenţilor au asigurat circulaţia în ambele sensuri.

Deşi tânără, secţia de italiană nu a dus lipsă de modele!

Au existat însă preocupări de italienistică mai vechi în Banat, care pot da o densitate istorică acestor manifestări. Amintim doar pe George Călinescu, care a fost profesor suplinitor de italiană, timp de un an, după revenirea de la bursa în Italia, la Accademia di Romania, din Roma.

De asemenea, îl mai putem menţiona pe Ioachim Miloia (1897-1940), şcolit în Italia, autor de cărţi de artă în italiană, una fiind o excelentă teză de doctorat, director, printre altele, al Muzeului Banatului. Petru Sferca (1919-1987), autodidact, îndrăgostit de limba lui Dante, a tradus şi a publicat la editura Vremea, în 1948, o culegere de versuri din marele poet italian, Ungaretti, apoi din Eugenio Montale, Salvatore Quasimodo şi chiar din Leopardi.

Vom reţine şi câteva date care preced înfiinţarea secţiei de italiană. Profesoara Maria Belisare, cu excelente studii în Italia, de la mijlocul anilor ’50, a predat italiana – curs practic, până în 1971, rămânând în memoria celor care au profitat de existenţa acestei încă firave dimensiuni italiene în predarea limbilor străine, ca un adevărat precursor dotat cu har didactic şi cunoştinţe excepţionale[3]. Ea a creat această nostalgie pentru „la dolce lingua dove il si suona”, care a constituit climatul intelectual şi afectiv pentru dezvoltările viitoare. Iosif Cheie Pantea, cunoscut istoric literar, care a beneficiat de o

[3] Cf. *Viorica Bălteanu, Maria Belisare: un dascăl, un om*, în *Miscellanea romanica,* Timişoara, Universităţii de Vest, 2009.

bursă la Pisa (1970-1972) şi a scris o teză de doctorat în italiană, condusă de Mario Fubini, despre Eminescu şi Leopardi, a predat cu succes italiana ca limbă facultativă. În acelaşi timp, italiana a fost mereu integrată în cadrul cursurilor de lingvistică romanică, în special la capitolul *Romania şi importanţa ei pentru cultura europeană*.

Însă secţia de italiană nu ar fi existat, poate, fără devotamentul, energia nestăvilită, vocaţia constructivă a profesoarei Viorica Bălteanu. Efortul ei poate fi descoperit în tot ceea ce a întreprins secţia de italiană.

Câteva date sumare doresc să măsoare această importantă realizare a unei Facultăţi care a aspirat la a se aşeza alături de marile universităţi şi de a se integra în învăţământul superior european.

Pe lângă învăţarea limbii italiene în regim facultativ, cu un număr foarte mare de studenţi (în 1995, la diverse facultăţi se ajunsese la 300 de studenţi), în 1997 s-a realizat specializarea de licenţă, acest departament în formare beneficiind de prezenţa, din 1995, a unui strălucit absolvent de la Udine, Daniele Pantaleoni, pomenit mai înainte, sprijinit în venirea la Timişoara şi de profesorul Alexandru Niculescu. Începe, astfel, o relaţie fundamentală pentru italiană, cea cu Universitatea din Udine. În 2001, înregistrăm prima promoţie de 17 absolvenţi, iar în 2004 secţia este acreditată.

Trebuie să subliniem că cele câteva cadre didactice tinere care vor duce greul acestei secţii sunt absolvenţi timişoreni.

Mai adăugăm aici şi faptul că, începând cu 2007-2008, funcţionează şi un masterat de italiană cu participare internaţională, *Civiltà italiana e cultura europea*, ceea ce dă consistenţă secţiei.

Tot în legătură cu italiana la Timişoara trebuie să subliniem fructuoasa activitate a societăţii *Dante Alighieri*, cu serate în care cultura italiană s-a îngemănat cu cultura română, la care au participat profesori italieni şi români (de exemplu, Alexandru Balaci), romanişti şi românişti de notorietate, scriitori, oameni de cultură italieni şi reprezentaţi ai Consulatului Italian (comitetul: preşedinte, Iosif Cheie Pantea, vice-preşedinte, Viorica Bălteanu, secretar, Ileana Oancea, actualmente preşedinte, Viorica Bălteanu, vice-preşedinte, Bogdan Ţâra, secretar, Mirela Boncea).

Ca o dezvoltare a acestei activităţi o reprezintă eforturile făcute de profesori şi oameni de cultură români şi italieni, în legătură cu istroromânii, în special (Viorica Bălteanu). Ceea ce, desigur, ilustrează, iradierea acestui centru de creativitate, nu numai ştiinţifică, ci şi culturală, care este italiana în context academic timişorean.

În încheiere, menţionăm volumul al II-lea al publicaţiei *Philologica Banatica*, închinat a peste un deceniu de existenţă a italianei la Timişoara.

Abordarea de faţă a încercat să evite o înşirare de date fără relevanţă, ea nu a aspirat nici să fie exhaustivă, ceea ce nici nu e posibil. Ea a încercat mai ales să aducă un omagiu indirect italianei de la Universitatea din Bucureşti, de la Catedra de limbă şi literatură italiană, la cei 100 de ani rodnici de la întemeiere. Italiana la Timişoara a dorit să se înscrie, prin câteva înfăptuiri semnificative, în spaţiul academic ilustrat de Universitatea bucureşteană, polarizatoare a evoluţiei italienisticii româneşti.

A COMPUTATIONAL MODEL

DEHELEAN CATALIN

Keywords: *Computational Model; Exact Sciences; Humanities; Computational Linguistics.*

Computational Models

In order to fully grasp the importance of viewing Computational Linguistics as a computational model, let us elaborate on this topic.

Computational Science (which is linked but not identical to Computer Science) deals with Computational Modelling which in turn is used to produce Computational Models (see Figure 1).

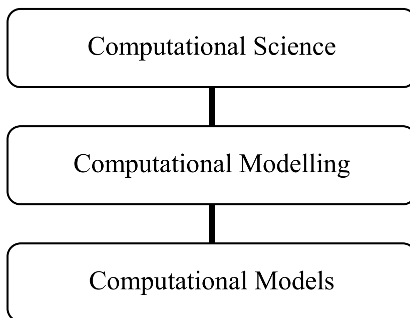

Figure 1: A Graphic Representation of the Lineage of Computational Models

A Computational Model is a logical description of a system. This process helps the development of the system without its assimilation into Computational Science.

The idea of creating computational models for various systems emerged at the dawn of computation devices, as a possible application. However, due to the initial limitations in the resources of computation devices, as well as due to the inherent limitations of systems themselves, it took the entire second half of the twentieth century to develop working computational models. But it was exactly this large time span which enabled the development of a large array of Computational Models.

Types of Computational Models

Currently, there are Computational Models for both Exact Sciences and Humanities. (see Figure 2)

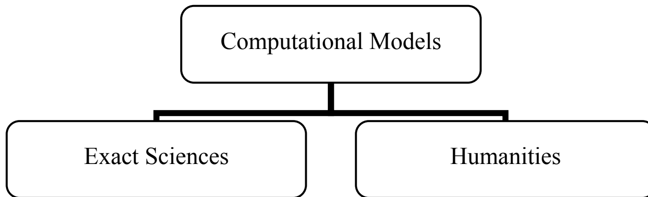

Figure 2: A Graphic Representation of the Spectrum of Computational Models

Computational Models for Exact Sciences

While it is not the intent of this article to provide a complete and thorough list of computational models for exact sciences it imperative to mention that the spectrum of Computational Models for Exact Sciences includes Computational Biology, Computational Chemistry, Computational Finance, Computational Mathematics, Computational Medicine, and Computational Physics. (see Figure 3)

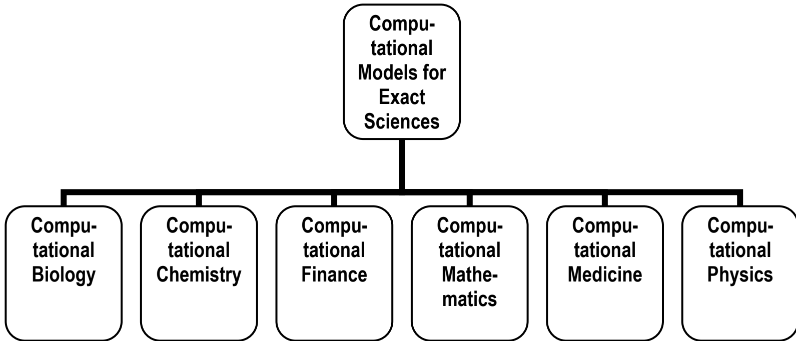

Figure 3: A Graphic Representation of the Spectrum of Computational Models for Exact Sciences

In order to understand the complexity of Computational Models for Exact Sciences, a brief survey may prove useful.

Computational Biology is logical model used to describe biological issues. Plant and animal Anatomy, Physiology, Diseases, and so on may be better understood if modelled.

Computational Chemistry is a logical model used to describe chemical issues. It is used to describe chemical structures, to simulate experiments, and solve problems. It's highly useful in the pharmaceutical research and development.

Computational Finance is a logical model used to describe financial issues. It may simulate the whole chain of decision-making and virtually assess risks.

Computational Mathematics is a logical model used to describe mathematical issues. T simulates and studies algorithms, numerical and symbolic methods. It can solve problems with almost 100% accuracy.

Computational Medicine is a logical model used to describe medicinal issues. It simulates and studies the development of human diseases. It is useful in the advancement of diagnosis. Computational Physics is a logical model used to describe physical issues. This model is positioned between theoretical and experimental physics. It may be used to solve quantitative problems.

Computational Models for Humanities

The spectrum of Computational Models for Humanities includes Computational Linguistics (which is linked to Computational Dialectology) and Computational Semiotics. (see Figure 4)

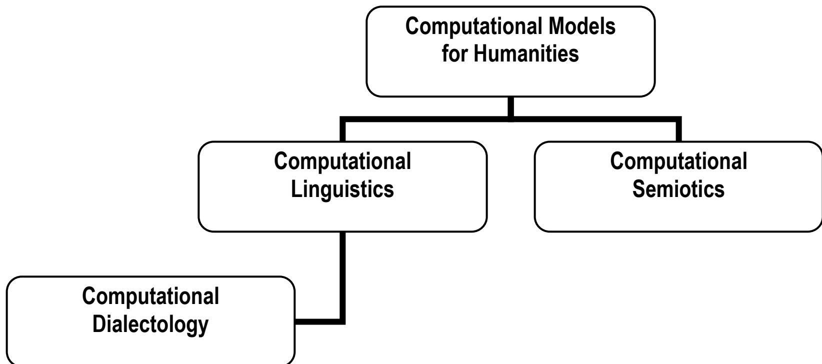

Figure 4: A Graphic Representation of the Spectrum of Computational Models for Humanities

Computational Linguistics is a logical model used to describe linguistic issues. It simulates and studies language phenomena on all levels. It is also the stepping stone for Computational Dialectology. It is a logical model used to describe dialectal issues. It simulates and studies dialectal features within a historical language at a certain point in time.

Computational Semiotics is a logical model used to describe semiotic issues. It simulates and studies signs within the communication process.

A Computational Model for Linguistics

Computational Linguistics is a divided in Computational Phonology, Computational Lexicology (which is linked to Computational Lexicography), Computational Morphology, Computational Syntax, and Computational Semantics. (see Figure 5)

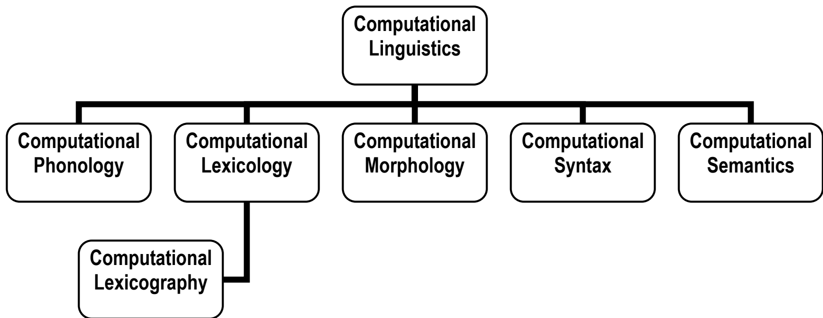

Figure 5: A Graphic Representation of the Spectrum of Computational Linguistics

Let us now take some time to skim the surface of the spectrum of Computational Linguistics.

Computational Phonology is a logical model used to describe phonological issues. It simulates and studies spoken language segments. It is very useful in machine dialogue.

Computational Lexicology is a logical model used to describe lexicological issues. It simulates and studies corpora and the criteria which they are built on. It enables the existence of Computational Lexicography which is a logical model used to describe lexicographical issues. It creates and studies electronic dictionaries.

Computational Morphology is a logical model used to describe morphologic issues. It simulates and studies the whole spectrum of morphemes and the manner they combine. Its usefulness is proven by grammar check software.

Computational Syntax is a logical model used to describe syntactic issues. It simulates and studies the ways words combine into phrases and phrases into sentences. The most obvious use is in software such as word and sentence order check and pattern recognition.

Computational Semantics is a logical model used to describe semantic issues. It simulates and studies patterns of understanding in phrases, sentences, paragraphs and texts. It is highly useful in machine translation.

Conclusions

In the end, this article has proven its usefulness twice.

Firstly, it has shown that Computational Linguistics, while unique in itself, may be considered to be a part of a broader concept produced by a movement which actively seeks to revise the entire spectrum of human knowledge by computational means, which was its stated objective.

Secondly, since it ends with a representation of the components of the field of Computational Linguistics, it sets the stage for future discussions on the theoretical background of this field.

Bibliography

Barr, V., Stephenson, C. (May 2011). Defining Computational Thinking for K-12. *CSTA Voice* **7** (2): 3–4.

Mitkov, R. (2003). *The Oxford Handbook of Computational Linguistics*. Oxford : Oxford University Press.

Taylor, R. G. (1998). *Models of Computation and Formal Languages.* New York: Oxford University Press.

Yang X. S. (2008). *Introduction to Computational Mathematics*. New York: World Scientific Publishing.

UN MODEL COMPUTAŢIONAL

(Rezumat)

Acest articol se bazează pe ideea că simpla definire şi prezentare a evoluţiei Lingvisticii Computaţionale nu sunt suficiente pentru a asigura o bună înţelegere a acestei ramuri a Lingvisticii. Lingvistica Computaţională trebuie văzută ca un model computaţional.

Modelele computaţionale sunt în esenţă modele logice. Ele sunt rezultatul modelării computaţionale care nu le modifică esenţa.

Astăzi există modele computaţionale atât pentru ştiinţele exacte, cât şi pentru disciplinele umaniste. Dintre modelele aplicate ştiinţelor exacte putem menţiona Fizica Computaţională, Matematica Computaţională, Biologia Computaţională, Medicina Computaţională etc. În ceea ce priveşte ramura umanistă putem identifica Lingvistica Computaţională care ne introduce în Dialectologia Computaţională, precum şi Semiotica Computaţională.

La rândul său Lingvistica Computaţională este compusă din Fonologia Computaţională, Lexicologia Computaţională, Morfologia Computaţională, Sintaxa Computaţională şi Semantica Computaţională.

După cum putem observa din această scurtă trecere in revistă, Lingvistica Computaţională este realizare a unei încercări de a remodela întregul spectru al gândirii umane.

IL SUPINO (CONSIDERAZIONE DIACRONICA)

SILVIA MADINCEA PAŞCU

Cuvinte-cheie: *il supino, diacronia, creazione del daco-romeno, eredità latina*

Il problema principale del supino (forma verbale parzialmente sinonima dell'infinito) è il suo legame con il supino latino.

Nella lingua latina, il supino era un nome verbale della quarta declinazione con due forme: l'accusativo in *-um* (*venatum, amatum*) e il dativo e l'ablativo in *-u* (*venatu, amatu*).

La forma di accusativo o il supino con valore attivo era usato dopo i verbi di movimento che indicavano il fine dell'azione (*eo venatum, perditum ire*). La forma di dativo e di ablativo, chiamata supino con valore passivo, appariva soltanto dopo aggettivi o dopo espressioni verbali (*facile dictu, scitu opus est*). In seguito alla caduta delle consonanti finali, le due forme del supino (in *–um* e *-u*) si sono unite in una sola. A partire dal I secolo, il supino latino è scomparso dall'uso generale e veniva sostituito dall'infinito: *eo (ad) venare, facile (ad) dicere, scire opus est.* (Caragiu-Marioțeanu, 1962: 32-34)

Nel romeno, cioè nel daco-romeno, appare una forma di supino, che manca da tutte le lingue romanze e dagli altri dialetti romeni[1], che rendono questa forma attraverso l'infinito: *bun de băut,* it. *buono da bere,* fr. *bon à boire,* sp. *bueno para beber,* ecc; arom. *di mîcare, fečorlu mîcă ģine* „di miangiare, il ragazzo mangia bene"; meglen. *sfărşọ di ararea* „fini di arare"; istro. *zålica bẹ* „poco da bere".

Nell'analisi del supino romeno ci sono due orientamenti maggiori. Da una parte, il supino viene considerato una creazione del

[1] Per gli esempi in aromeno, megleno-romeno e istro-romeno vedi Ionescu-Ruxăndoiu, in: *ILR* (1978: 335).

daco-romeno, che ha alla base la nominalizzazione dei participi, mentre dall'altra parte, il supino è un'eredità e una continuazione del supino latino. Il nostro lavoro si propone a presentare in quello che segue gli argomenti per le due ipotesi.

1. Il supino romeno una creazione del daco-romeno con l'origine nella nominalizzazione dei participi

Tra gli argomenti che stanno alla base dell'ipotesi secondo la quale il supino romeno è risultato dalla nominalizzazione dei participi ricordiamo:

a) la scomparsa del supino ancora nel latino;

b) la mancanza delle attestazioni del supino nel latino orientale;

c) l'assenza del supino dalle altre lingue romanze e dagli altri dialetti romeni dal sud del Danubio;

d) le differenze tra le funzioni sintattiche del supino romeno e quello latino.

Kr. Sandfeld (1930) considera il supino un participio passato preceduto dalla preposizione, che svolge la funzione dell'infinito. Qualche anno dopo, in *Syntaxe roumaine* (1936: 274-286), l'autore fa un'attenta analisi sintattica del supino e afferma che il nome di supino non è adeguato visto che esso coincide con il participio passato.

M. Caragiu-Marioțeanu (1962) prova a mostrare che il supino romeno non viene dal latino, avendo come punto di partenza i vari studi che sostengono la discontinuità del supino e le differenze tra le funzioni sintattiche del supino latino e romeno. Se nel latino classico il supino è raramente usato, essendo sostituito dall'infinito, nel latino popolare, scompare. Conferma questa situazione, secondo l'autrice, anche l'affermazione di Grandgent (1914: 221): "Il supino cadde in disuso sin dal primo secolo. [...] Il supino scomparve dall'uso generale essendo stato sostituito, sin dal terzo secolo, dall'infinito come: *cum veneris ad libere.*". Allo stesso modo, Elcock (1960) sottolinea, la sostituzione del supino con l'infinito nel latino popolare:

> In the classical language it was already of limited usage, and was often replaced by other constructions, preferably gerundial [...] Thus for *venio lectum* “I come to read”, the later inclination was towards *venio (ad) legendum*, but since the gerund also fell out of favour, Vulgar Latin replaced both *by venio (ad) legere*, cf. fr. *je viens lire*; the dative of the supine employed in Latin only after an adjective, e.g. *facile dictu,* and this meaning too could be rendered by *facile ad dicendum* or in Vulgar Latin *facile (ad) dicere*, cf. fr. *facile à dire.* (Elcock 1960: 110-111)

Un altro argomento riportato dalla Matilda Caragiu-Marioțeanu (1962: 32-33) è la mancanza d’attestazione del supino nel latino orientale, cioè la sua scomparsa. Allo stesso modo, l’autrice afferma che le altre lingue romanze e tre dai dialetti romeni (aromeno, megleno-romeno e istro-romeno) non continuano il supino latino, le funzioni di questo essendo prese dall’infinito.

Dopo l’attenta presentazione della discontinuità del supino, Caragiu-Marioțeanu conclude:

> Aşadar, făcând bilanțul celor spuse până aici, constatăm: în latina clasică întrebuințarea supinului era foarte restrânsă, în cea populară, începând cu secolul I, dispăruse; nu este atestat în latina orientală, nu s-a păstrat în limbile romanice occidentale, iar dintre continuatoarele latinei orientale, dalmata, aromâna, megleno-româna şi istroromâna nu l-au păstrat. După unele păreri, în general neargumentate – […] - numai dacoromâna l-ar fi păstrat. (Caragiu-Marioțeanu, 1962: 33)

In quanto alle differenze tra le funzioni sintattiche del supino latino e romeno, Caragiu-Marioțeanu mostra che:

a) il supino romeno non presenta soltanto le forme di accusativo, dativo e ablativo come quello latino, ma tutti i casi come qualsiasi nome verbale;
b) il supino romeno non determina soltanto i verbi di movimento o gli aggettivi, come quello latino, ma può determinare:

- un verbo di qualsiasi tipo: *avere - are de învățat; essere - este de muncit; rimanere - a rămas de şlefuit; odiare - mi s-a urât de studiat; annoiarsi - m-am plictisit de citit; finire - am sfârşit de adunat; vivere - am trăit din cântat.*
- un nome e i suoi sostituti (pronome, numerale): *carte de colorat; maşină de cusut;*

Am cumpărat trei cai: doi de tras la căruță şi ăsta de călărit.

- un aggettivo: *bun de mâncat, tare la citit;*
- un avverbio: *greu de înțeles, uşor de scris.*

L'autrice afferma perciò che il supino romeno è un participio passato sostantivato, usato a tutti i casi e soltanto al singolare, „un abstract verbal, un substantiv care denumeşte acțiunea ca un infinitiv lung". (Caragiu-Marioțeanu, 1962: 35)

Il processo di nominalizzazione sarebbe cominciato ai verbi intransitivi, di cui participi, nella maggior parte dei casi, non possono essere usati indipendentemente, come aggettivi, ma soltanto nella formazione dei tempi composti: *mieunat, nechezat, mârâit, oftat, râs, mers*. Questi participi, attraverso la nominalizzazione, non indicano l'oggetto dell'azione o l'autore di essa, ma proprio l'azione, essendo neutri in quanto alla distinzione attivo/passivo. (vedi Caragiu-Marioțeanu, 1962: 36)

Nella *LRL* III (1989), la stessa M. Caragiu-Marioțeanu sostiene di nuovo che il romeno, così come le altre lingue romanze, non abbia mantenuto il supino latino:

> Dacoromana a creat o forma «noua» de supin care coincide cu cea de participiu. Acest „participiu trecut" cu formă de masculin este folosit ca un substantiv şi desemnează acțiunea: *maşină de spălat, fier de călcat.* În celelalte dialecte, precum şi în celelalate limbi romanice, idea de «supin» este exprimată de infinitiv sau de o formă de participiu feminin: *macchina da lavare, ferro da stirare.* (Caragiu-Marioțeanu, 1989: 412)

G. Brâncuş si iscrive, allo stesso modo, tra gli autori che affermano che il supino romeno non è una continuazione di quello latino e che il supino sarebbe apparso abbastanza tardi nel romeno come conseguenza della scomparsa dell'infinito:

> Dat fiind faptul că în româna din secolul al XVI-lea, în care infinitivul cu valoare verbală propriu-zisă este larg folosit, supinul ca verb, adică urmat de un complement direct, nu există, este foarte probabil ca apariția valorii verbale a supinului să fie o consecință a procesului de dispariție a infinitivului (prin substantivizare sau înlocuirea lui cu subjonctivul). (Brâncuş, 1967: 104)

Brâncuş (1967: 99-105) considera che all'origine del supino ci sia un participio sostantivato, ma crede che il processo di nominalizzazione del supino, sia diretto, sia attraverso l'aggettivo, non sia una caratteristica della lingua romena ma di numerose altre lingue. L'autore invoca alcune concordanze con l'albanese, segnalate di Kr. Sandfeld (1930) e di Al. Philippide (1928), per sostenere l'idea che i participi sostantivati hanno preso in romeno valore verbale. Tra le osservazioni fatte di Brâncuş menzioniamo:

a) l'albanese ha un infinito, provenuto dal participio, preceduto dalle preposizioni;

b) l'infinito nel dialetto tosk[2], formato dal nome participiale di genere neutro, in accusativo, preceduto dalla preposizione, coincide proprio sintatticamente con il supino romeno;

c) l'autore lega l'apparizione del valore verbale del supino alla restrizione dell'uso dell'infinito (come risultato della sua nominalizzazione o della sua sostituzione con il congiuntivo). Il motivo di questo legame è il fatto che nel romeno vecchio, il supino con valore verbale, accompagnato dalle determinazioni caratteristiche ai verbi, come per esempio i complementi diretti, non sia attestato. In quel periodo, i testi abbondavano in infiniti con valore verbale. L'autore si domanda perché nel romeno e nell'albanese questo nome di origine participiale ha preso il valore di verbo.

Come si può notare, Brâncuş (1967) sostiene che l'origine del supino si trova nella nominalizzazione del participio, ma non considera il fenomeno come un'innovazione del romeno. Una prova pertinente sarebbe la sua presenza anche in altre lingue, come per esempio, nell'albanese.

---

[2] Uno dei principali dialetti albanesi.

Allo stesso modo l'autore nota che tanto in romeno, quanto in albanese questo „tipo di infinito (supino)" non appare dopo i verbi con il senso di „pensare", „dire", „parlare", „volere", „potere", „sentire". Tutti questi verbi richiedono in latino la costruzione dell'accusativo con l'infinito.

Dall'altra parte, I. Diaconescu (1971) paragonando la distribuzione delle forme di supino con valore nominale con la distribuzione delle forme d'infinito lungo (con le quali sono sinonime), nei testi dal Cinquecento al Settecento, nota la tendenza di nominare con il supino le azioni che riguardano le attività concrete, pratiche: *plînsul* (Cantemir), *îmblatul* (*Palia*), *adurmitul* (Cantemir).

In quello che riguarda il processo di "verbalizzazione del supino", Diaconescu afferma che esso ha l'origine nella neutralizzazione delle opposizioni casuali dal latino e che si è prodotto gradualmente; la lingua dal Cinquecento al Settecento essendo caratterizzata dalla coesistenza di alcuni tratti che indicano il valore nominale, ma anche verbale del supino. Un'altra teoria dell'autore è quella che il supino si è consolidato la posizione sostituendo l'infinito lungo con valore verbale, prendendone alcuni tratti di contenuto e alcune possibilità combinatorie di tipo verbale. Per sostenere questa ipotesi, si può notare che, nella lingua attuale, le costruzioni vecchie con l'infinito lungo sono sostituite dal supino. Una frase del tipo: *Acmu e vremea de-a lucrarea şi de-a semănarea* (Coresi) sarebbe resa oggi da: *vreme de lucrat şi de semănat*. Allo stesso modo, il valore verbale del supino è più spesso realizzato nella lingua attuale. Verbi quali *a avea, a rămâne* (con senso di necessità), *a termina* ecc. appaiono oggi, di solito, seguiti dal supino: *am de învățat, rămâne de văzut, termin de scris;* costruzioni non attestate nella lingua vecchia, così come le costruzioni con il supino predicativo*: de menționat că, de reținut că.* (vedi Ionescu-Ruxăndoiu, in: *ILR,* 1978: 337)

2. Il supino romeno eredità latina

Gli argomenti principali riportati per sostenere la teoria, conforme la quale il supino latino è stato mantenuto soltanto in

romeno, cioè in daco-romeno, sono legate alla corrispondenza formale e parzialmente semantica del supino delle due lingue:

a) forme quali *venatum, venatu*, ridotte dopo la caduta delle consonanti finali a una sola forma *venatu*, possono spiegare foneticamente supini come *de vânat;*

b) il supino romeno, così come quello latino, hanno la funzione sostantivale di denominare l'azione: *apă de băut, plec la scăldat*. (vedi Ionescu-Ruxăndoiu, in: *ILR,* 1978: 335)

Tra gli autori che hanno menzionato la conservazione del supino latino in romeno, ricordiamo: C. H. Grandgent (1914: 65): "Nel rumeno, tuttavia, il supino fu conservato", Tiktin ([3]1945: 97): „supinul românesc corespunde celui latinesc: *eo venatum* = mă duc la vânat, *facilis inventu* = uşor de găsit" e W. D. Elcock (1960: 10): „there are relics of its survival in Romanian".

S. Stati (1965) contraddice l'opinione, conforme la quale, nel latino si è prodotta una sostituzione totale del supino che avrebbe fatto le lingue romanze a non ereditare niente di questa forma verbale. L'opinione si può discutere in quello che riguarda il romeno, visto che il supino romeno, sostiene Stati, si può spiegare come una continuazione di entrambi i supini latini: „Dintre limbile romanice, se pare că numai româna a păstrat supinul tot cu rol de substantiv verbal, dar i-a lărgit mult sfera de întrebuințare." (1965: 190)

L. Ionescu-Ruxăndoiu, in: *ILR* (1978: 336) afferma che il supino in romeno potrebbe essere un'eredità del supino latino, con alcune innovazioni.

Fr. Király mostra che, anche se la scomparsa dal latino e l'assenza del supino nelle altre lingue romanze e nei dialetti del sud del Danubio contestano l'idea del carattere ereditato del supino romeno, esso si spiega tanto come forma (*venatum, venatu > (de) vînat*), quanto come funzione (nome che denomina l'azione) dal supino latino. L'autore afferma che il supino romeno non si sovrappone perfettamente a quello latino perché il romeno „a inovat în sensul dezvoltării funcțiilor îndeplinite de supin". (Király, 1984: 158)

M. Manoliu Manea sostiene che il supino romeno è un „resto" del supino latino, ma anche un „tratto innovativo":

> Supinul poate fi caracterizat drept o trăsătură “archaïsants” (rămăşiță/urmă a supinului latinesc, alimentată de substrat (cf. Brâncuş 1967); dar şi trăsătură inovativă, neapărând doar cu valoare finală (*s-a dus la cules de cireşe – è andato a raccogliere ciliege*), ci şi subiectivă (*e dificil de înțeles – è difficile capire*); atributivă (*maşină de scris – macchina da scrivere*) şi de topicalizare a verbului (*Ai văzut? De văzut, am văzut, dar n-am înțeles nimic. - Hai visto? Da vedere, ho visto, ma non ho capito nulla*). (Manoliu Manea, 1989: 103)

C. Dimitriu fa un’ampia analisi e contro argomentazione dell’articolo di Matilda Caragiu-Marioțeanu (1962), sostenendo che le sue teorie (come per esempio: la mancanza del supino in romeno a causa dell’uso ridotto del supino nel latino classico, la scomparsa di esso nel latino popolare del 1 secolo e la mancanza del supino nelle altre lingue romanze) sono incorrette:

> [...] moştenind structura gramaticală a limbii latine – româna (la fel cu toate limbile romanice) nu a păstrat întocmai, fără nici o schimbare, toate particularitățile morfosintactice latineşti, ci în decurs de aproape două mii de ani a realizat un număr important de evoluții şi inovații şi la acest nivel. (Dimitriu, 1999: 620)

M. Sala fa riferimento al fenomeno di sostituzione dell’infinito con il supino e afferma che esso „a supraviețuit doar în română, având forme identice cu participiul trecut, dar invariabile (în gen, număr şi caz) şi precedate obligatoriu de o prepoziție (*de, la, pentru coborât*)”. (Sala, 2006: 128)

Tra gli autori che hanno fatto attenzione all’analisi del supino, senza indicarne la provenienza (eredità latina o participio nominalizzato dal daco-romeno), menzioniamo anche C. Frâncu (1997: 147-153, 343-359). Egli fa una descrizione particolareggiata dell’infinito e del supino, tra gli anni 1532-1640, rispettivamente 1640-1780. Per il primo periodo, C. Frâncu mostra che il supino era raro, al suo posto essendo usato l’infinito lungo: *marhă de furat* (Palia), *coşure [...] de luat* (Coresi). Sembra che il supino sia apparso soltanto nelle varianti del sud e nella parte di Banat-Hunedoara, visto che nei testi del nord mancava, essendo sostituito

dall'infinito. Attualmente, nelle regioni del nord e del nord-ovest il supino non viene usato.

Facendo riferimento alle funzioni sintattiche del supino nel periodo tra 1532-1640, C. Frâncu (1997) indica la tendenza di sostituire l'infinito lungo con il supino con valore di attributo verbale, tendenza trovata in una fase iniziale, specialmente nei testi di Banat-Hunedoara: *bagă apă într-însă de spălat* (*Palia*, 317), *ca marhă de furat să fie* (*Ibidem*, 103). Il supino con funzione di complemento indiretto[3] (*se săturase de jefuit şi de tăiat*) era un'innovazione registrata a partir dai primi decenni del Seicento, specialmente nei testi del sud, mentre la costruzione vecchia con l'infinito lungo continuava a essere usata: *nu sem datori a părĕre de aur* (Frâncu, 1997: 147-153)

In quello che riguarda il supino nel periodo 1640-1780, C. Frâncu mostra che esso era raramente usato, ma quanto ci avviciniamo ai tempi moderni, tanto se ne allarga l'uso. Il supino sostituisce spesso l'infinito: *iaşte de cercetat*, *sânt de prâvit* (Cantemir), ma non sempre: *nesățioasă de a uciderea* (*Ibidem*). Tra le funzioni sintattiche del supino, nella seconda metà del Seicento, l'autore considera come innovazioni il soggetto - *mai greu nu ieste de giudicat* (Cantemir) e il complemento del nome (raramente) - *însă de ieste de credzut cuvântul unora, carii dzic* (*Ibidem*). (Frâncu, 1997: 343-359).

Altri autori che hanno fatto attenzione all'analisi del supino, senza indicarne la provenienza (eredità latina o innovazione del daco-romeno), sono L. Vasiliu, in: *GA* I (1963: 233-234) e D. Irimia (1997: 223-225, 292-295). Le loro osservazioni riguardano la natura verbale e nominale del supino e le sue funzioni sintattiche.

3. Conclusioni

Da questa moltitudine di teorie riteniamo i seguenti punti rilevanti per il nostro lavoro:

---

[3] Nel presente esempio, secondo la *GALR* (2005), abbiamo un complemento preposizionale non indiretto. I complementi indiretti si trovano sempre nel caso dativo (per i dettagli vedi Rădulescu Sala, in: *GALR* II, 2005: 397-415).

- il supino era raramente usato nel latino classico, ancora dal I secolo;
- il supino è sostituito dall'infinito e scompare nel Duecento;
- l'assenza del supino dalle altre lingue romanze e dai dialetti romeni del sud del Danubio;
- le differenze tra le funzioni sintattiche del supino romeno e latino.

Gli argomenti sopramenzionati potrebbero portare all'idea che il supino, in romeno, non ha un carattere ereditato dal latino, ma il fatto che esso si spieghi tanto come forma (*venatum, venatu > (de) vînat*), quanto come funzione (sostantivo che denomina l'azione) con il supino latino viene a contraddire questa ipotesi. Di una sovrapposizione perfetta con il latino non si può parlare visto che il romeno ha innovato al livello delle funzioni sintattiche svolte dal supino, ma ci risulta pertinente considerarlo un „resto" del supino latino ed anche un'innovazione (non appare soltanto con valore finale). (vedi Ionescu-Ruxăndoiu, in: *ILR,* 1978: 336; Kiràly, 1984: 158; Manoliu Manea 1989: 103; Dimitriu, 1999: 620)

Bibliografia

Academia Română/Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Gramatica limbii române*. I. *Cuvântul*, II. *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2005.

Brâncuş, Grigore, „O concordanță gramaticală româno-albaneză: modul supin", in: *Limbă şi literatură* 13, Bucureşti, 1967, p. 99-105.

Caragiu-Marioțeanu, Matilda, „Moduri nepersonale", in: *Studii şi cercetări lingvistice* 13, 1962, p. 29-43.

Caragiu-Marioțeanu, Matilda, „Les aires linguistiques I. Dacoroumain", in: Günter Holtus/Michael Metzeli/Christian Schmitt, *Lexicon der romanistischen Linguistik* (*LRL*), vol. III, Tübingen: Niemeyer, 1989, p. 405-423.

Diaconescu, Ion, „Supinul în limba română din secolul al XVI-lea, XVII-lea şi al XVIII-lea", in: *Analele Universității Bucureşti*, Seria Științe Sociale, 18, 1971, p. 151-163.

Dimitrescu, Florica et alii, *Istoria Limbii Române (ILR),* Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1978.

Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, Iaşi, Institutul European, 1999.

Elcock, W. D., *The Romance Languages*, London, Faber and Faber, 1960.
Frâncu, Constantin, *Morfologia şi sintaxa*, in: (coord.) Ion Gheție et alii, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997, p. 113-175, p. 319-377.
Grandgent, Charles Hall, *Introduzione allo studio del latino volgare*, Milano, Ulrico Hoepli, 1914.
Irimia, Dumitru, *Morfo-sintaxa verbului românesc*, Iaşi, EdituraUniversității „Alexandru Ioan Cuza", 1997.
Király, Francisc, *Istoria limbii române (Sinteză),* Tipografia Universității din Timişoara , Timişoara , 1984.
Livescu, Michaela, "Histoire interne du roumain: morphosyntaxe et syntaxe", in: *Romanische Sprachgeschichte*, 3. Teilband, Ernst Gerhard et ali, Walter de Gruyter, Berlin - New York, 2006, p. 2646-2692.
Manoliu-Manea, Maria, „Le roumain. Morphosyntaxe", in G. Holtus/M. Metzeltin/Ch. Schmitt (Edité par), *Lexicon der Romanistichen Linguistik* (*LRL*) III, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, 1989, p. 101-114.
Philippide, Alexandru, *Originea românilor*, Iaşi, Editura Viața Românească, 1928.
Sala, Marius, *De la latină la română,* ediția a II-a revăzută, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2006.
Sandfeld, Kristian, *Linguistique balcanique, problèmes et resultats*, Paris, Klincksieck, 1930.
Sandfeld, Kristian, *Syntaxe roumaine*, Paris, Librairie E. Droz, 1936.
Stati, Sorin, *Verbul,* in: *Istoria Limbii Române*, vol I, Al. Graur et alii, Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1965.
Tiktin, Heimann, *Gramatica română: etimologia şi sintaxa*, ediția a 3-a, Bucureşti, Editura Tempo, 1945.
Vasiliu, Laura, *Verbul,* in: *Gramatica limbii române (GA),* vol I, ediția a II-a revăzută şi adăugită, Graur et alii (coord), Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Romîne, 1963.

FONTI
Cantemir, Dimitrie, *Divanul*, Bucureşti, Editura Minerva, 1990.
Palia de la Orăştie (1581-1582), Bucureşti, Editura Academiei, 1968.

THE SUPINE (DIACHRONIC OVERVIEW)
(Abstract)

Key-words: *supine, diachronic, creation of the Dacian-Roman, Latin heredity*

The present paper does not aim at solving the controversy related to the origin of the supine, but the diachronic presentation of the main opinions related to this aspect : heritage from Latin or creation of Dacian-Romanian, having as starting point the substantivisation of the participles.

CRITERII EXTRAFILOLOGICE ÎN ANALIZA ETIMOLOGICĂ. O ALTĂ LECTURĂ A TERMENULUI *COMETAI*

LAURENŢIU NISTORESCU

Cuvinte-cheie: *comati/cometai, geto-daci, instituţie, termeni înrudiţi*

Este cuvântul „telefon” un cuvânt grecesc? Deşi cei mai mulţi ar fi înclinaţi să răspundă pozitiv, evocând originea greacă a celor doi radicali care-l compun – ***tele****/departe* şi ***phonos****/voce, sunet* –, răspunsul este un **nu** categoric. Înainte de toate, cuvântul nu a fost creat în Grecia, ci în Germania, fiind pentru prima oară consemnat în 1861 (cu 15 ani înainte ca Graham Bell să-şi patenteze invenţia), într-o conferinţă ţinută de fizicianul Philipp Reis la Frankfurt. În al doilea rând, şi acesta este poate cel mai important aspect, vreme de câteva decenii bune după ce cuvântul „telefon” a fost consemnat în scris pentru prima oară, marea majoritate a vorbitorilor nativi de limbă greacă nu puteau face nicio conexiune între acest termen şi năzdrăvanul aparat, pe care nu-l văzuseră niciodată[1].

Fabula cu etimologia telefonului are două tâlcuri. Unul dintre acestea ne pune în gardă asupra capcanelor pe care le poate avea stabilirea „naţionalităţii” unui cuvânt – presupunând, printr-o păguboasă generalizare, că acel cuvânt are o „etnie” univoc determinabilă. Celălalt ne reaminteşte cât de neproductivă este, în reconstrucţiile etimologice, decuplarea dimensiunii formale (fonetice) a cuvântului de încărcătura sa semantică de sens restrâns şi, implicit, de corespondentul din realitatea extralingvistică.

[1] În 1896, când Atena a organizat prima olimpiadă modernă, în această ţară existau doar 90 de posturi telefonice.

În măsuri diferite, aceste „tâlcuri” (în fapt, principii metodologice) au relevanţă şi în cazul unuia dintre cei mai disputaţi termeni de funcţie socială din fondul scris de cuvinte autohtone (geto-dacice), şi anume *comati*. Textul de referinţă care ne furnizează acest element scris al substratului este un pasaj al *Istoriei Romane* a lui Dio Cassius[2], în care istoricul antic relatează episodul soliilor trimise de Decebal la comandamentul împăratului Traian, în faza finală a războiului daco-roman din 101-102. Termenul a fost considerat îndeajuns de preţios încât să fie readus pe cale cultă în vocabularul limbii daco-române contemporane[3], unde – în acord cu interpretările unora din reprezentanţii istoriografiei româneşti[4] – i s-a atribuit sensul de „nume dat (de romani) geto-dacilor de rând”, apreciindu-se că derivă din latinescul *comati* „pletoşii”. Această interpretare ignoră două elemente extralingvistice esenţiale. Primul îl are în vedere pe autorul consemnării, istoricul antic Dio Cassius, care, deşi dobândise la un moment dat cetăţenia romană, era grec de origine şi şi-a redactat opera în limba sa nativă, deci trimiterea la un etimon latin este mai dificil de justificat. De altfel, istoricul antic nu foloseşte varianta *comati*, încetăţenită la noi din raţiuni care ţin de natura romanică a limbii române, ci *cometai*: “Ὅτι ὁ Δεκέβαλος ἐπεπόμφει μὲν καὶ πρὸ τῆς ἥττης πρέσβεις, οὐκέτι τῶν ***κομητῶν*** ὥσπερ πρότερον, ἀλλὰ τῶν **πιλοφόρων** τοὺς ἀρίστους...”. Al doilea element neluat în seamă este faptul că, în textul de referinţă, termenul *comati* este pus în raport comparativ cu un alt termen prezumat de substrat, *pileati (*ori, conform textului de referinţă, *pilophoros)*[5], pe care contextul îl circumscrie explicit unei clase de semnificaţii nemijlocit asociate unei anumite categorii social-politice – ceea ce ne

---

[2] Dio Cassius LXVIII, 9, 1-2.

[3] DEX 1998, pg. 199.

[4] Opinie împărtăşită şi de Nicolae Ursulescu şi Mihai Vasilescu, care acordă atenţie problemei printr-un articol în revista „Thraco-Dacica” din 1991 (Ursulescu-Vasilescu 1991, pg. 133-135).

[5] Deşi nici pentru acest termen nu s-a reuşit până în prezent o traducere satisfăcătoare, practic nu există alternativă la interpretarea potrivit căreia *pileati* (πιλοφόρων – *pilophoron* la Dio Cassius) indica o elită social-politică a societăţii geto-dacice din ajunul cuceririi romane.

obligă să aşezăm şi primul element al comparaţiei într-o categorie echivalabilă[6].

Cel puţin primul dintre elementele mai sus evocate pare să-i fi determinat pe alţi autori[7] să caute referenţialul etimologic al termenului în discuţie nu în vocabularul latin, ci în cel grecesc, ajungând, firesc, la foarte bine cunoscutul cuvânt κώμη – *come/kome* „săteni"[8]. Astfel, lectura „nu dintre *săteni*, ca mai înainte, ci pe cei mai buni dintre *nobili*" devine acceptabilă, atât din perspectiva logicii textului de referinţă, cât şi a raportării sale la sursa mesajului.

Dacă această interpretare continuă să aibă, totuşi, nevoie de o nuanţare semnificativă, se datorează unui alt element generat de analiza contextului: cât de verosimilă este ipoteza că regele dac a trimis ca soli la comandamentul împăratului roman nişte săteni oarecare (chiar dacă această solie a avut scopuri tactice), într-un moment în care se decidea soarta războiului? Pentru a da un răspuns cât mai judicios acestei întrebări, vom face apel tot la textul lui Dio Cassius. O primă observaţie pe care o putem formula este că, potrivit chiar pasajului în discuţie, se poate afirma că aceşti *comati* angajaţi în jocul negocierilor erau interlocutori uzuali ai curţii regale dacice şi, pentru a face faţă unei misiuni de acest gen, trebuiau să fie într-un oarecare mod fidelizaţi faţă de propriul rege (măcar prin apartenenţa la corpul militar), respectiv, să deţină un minimum de cunoştinţe indispensabile transmiterii de mesaje la cel mai înalt nivel – dacă nu neapărat cunoaşterea limbii inamicului, în mod obigatoriu a unor cutume legate de schimbul diplomatic. Ştim, tot de la Dio Cassius[9],

---

[6] Chiar şi admiţând că termenul ar fi fost folosit într-un sens derivat, de esenţă metaforică („pletoşii" ca substitut pentru „neîngrijiţii", bunăoară), ar trebui explicat de ce autorul optează (înăuntrul aceleiaşi fraze!) să raporteze un ordin prezumat nobiliar la o categorie vag definibilă printr-un aspect fizic secundar.

[7] Printre aceştia se numără C. Brandis şi G. Kazarov (citaţi în acelaşi articol al lui Nicolae Ursulescu şi Mihai Vasilescu – supra, nota 4).

[8] Articolul din "Thraco-Dacica" formulează observaţia că, în redactarea lui Dio Cassius, cuvântul este scris cu "omicron" şi nu cu "omega" (acesta fiind unul din argumentele pentru care optează să-l derive din latinescul *comati*). Există însă suficiente exemple în care radicalul grecesc este redactat, în textele antice, în ambele variante.

[9] Dio Cassius LXVII, 12, 5.

dar şi din alte izvoare, că de-a lungul conflictelor lui Decebal cu romanii, din vremea lui Domitian şi apoi a lui Traian, schimbul de misiuni diplomatice între cele două tabere se desfăşura cu mare frecvenţă, deci prezumţia că la curtea regală de la Sarmizegetusa exista un oficiu specializat nu este deloc nejustificată – or, apartenenţa la un atare oficiu a unor simpli săteni este foarte puţin verosimilă[10].

Pentru a avansa în analiză, vom aduce în discuţie un element practic cu totul ignorat în discuţiile de până acum: faptul că termenul *comati* nu este izolat în fondul de cuvinte care ne-au parvenit, în formă scrisă, din substrat. Inscripţiile de epoca clasică geto-dacică şi izvoarele literare contemporane ne pun deopotrivă în faţa unor termeni comuni de limbă (precum ***kóme***) şi a unor nume proprii, a căror conexiune cu cuvântul în discuţie este greu de presupus că se datorează hazardului: antroponimele *Di**comes***[11], ***Como**sicus*[12] sau ***Komi**kiza*[13], precum şi toponimul *Cumidava/**Komi**dava*[14].

Termenul ***kóme*** este atestat, în spaţiul geto-dacic, în inscripţii asociate unui număr de cel puţin două aşezări distincte: una – ***kóme*** Chora Dagei[15] – situată în Dobrogea centrală, în vecinătatea Histriei, cealaltă – ***kóme*** Theolopara[16] – în imediata apropiere a municipiului Nicopolis ad Istrum din Moesia Inferior. Având o indiscutabilă origine greacă (fapt întru totul firesc într-o societate ale cărei modele instituţionale au provenit mai ales pe filiera emoriilor greceşti din Pontul Stâng), particula ***kóme*** ne reţine atenţia atât prin faptul că este consemnată şi în exteriorul teritoriului administrat efectiv de o cetate greco-pontică (în speţă, Histria, în a cărei *chora* se află kóme Chora

---

10 Un atare raţionament l-a îndrituit pe Ion Horaţiu Crişan să lanseze propunerea singulară şi doar aparent hazardată, potrivit căreia *comatii* daci constituiau o categorie echivalentă cavalerilor celţi (Crişan 1977, pg. 195-198).

11 Rege din generaţia imediat următoare lui Burebista şi Deceneu (Plutarh, *Antonius,* 63; Dio Cassius, LI; 22).

12 Rege dac de la începutul secolului I d.Hr. (Iordanes, *Getica* 73-74).

13 Antroponim de origine dacică de pe ostrakoanele din Egiptul superior (Dana 2003, pg. 166-186).

14 Aşezare de tip dava identificată cu oraşul modern Râşnov (Ptolemeu 3, 8,4).

15 Informaţii despre *kóme Chora Dagei*, la Suceveanu 1977, p. 45; Avram 1984, p. 162, nota 54; Bounegru 2003, p. 137-138.

16 Tsurov 1999, cf. Christie 2004, pg. 235.

Dagei[17]), cât şi prin deplina sa echivalare cu statutul de *vicus* din organizarea habitaţională eminamente romană – adică nu o simplă aşezare sătească, aşa cum o înţelegem astăzi, ci o comunitate (preponderent rurală, dar nu numai) înzestrată cu atributele şi instituţiile autoorganizării. Avem a bănui, aşadar, că prin termenul de *cometai* erau desemnaţi nu simplii ţărani, nu „oamenii de rând" pe care-i reţine definiţia modernă fixată de DEX, ci tocmai reprezentanţii acestor forme de administrare locală[18] – ipoteza fiind întărită de faptul că din acelaşi radical *kóme* a derivat şi termenul administrativ neogrec (romeic) de *komis/comis*[19], care a făcut, de asemenea, o îndelungată carieră în terminologia socială autohtonă, de-a lungul întregului Ev Mediu.

Împrejurarea că această vocabulă îşi găseşte locul şi în câteva antroponime, ba chiar dintre cele regale (deja menţionatele Dicomes şi Comosicus) constituie un argument suplimentar care are, abia în această lectură, logică: este pe deplin verosimil ca politonimele în cauză să fi derivat de la demnitatea exercitată de cei în cauză, la origine *cometai* sau dregători însărcinaţi cu coordonarea acestora[20], după cum, dimpotrivă, anterior prezumatul sens de „simpli săteni" nu s-ar explica în componenţa unor antroponime regale. Acelaşi comentariu poate fi formulat şi în privinţa toponimului Cumidava/Komidava: aici, semnificaţia de "aşezare-reşedinţă a *cometai*-lor", în vreme ce lectura "aşezare a oamenilor de rând" este nu doar improbabilă, ci şi în contradicţie cu statutul protourban avut de aşezarea respectivă de-a lungul întregii epoci clasice geto-dacice.

---

17 Menţionată într-un context administrativ specific provinciei romane Moesia Inferior, această aşezare pare să fi fost creată, apreciază O. Bounegru, de o comunitate getică sau greco-getică, anterior cuceririi Dobrogei de către romani, pentru ca sub stăpânirea acestora să acceadă la statutul de vicus (Bounegru 2003, p. 137-138).

18 Un asemenea mecanism administrativ presupune fie existenţa unor fruntaşi locali (categorie etichetată de izvoarele romane ca *princeps locii*), fie a unor dregători desemnaţi de autoritatea centrală.

19 DEX 1998, pg. 201.

20 Validarea acestei lecturi implică şi recunoaşterea unui anumit fenomen de mobilitate social-politică în societatea geto-dacică, la rândul său pe deplin verosimil în contextul creat de şi după Burebista.

Bibliografie selectivă

Avram 1984	Al. Avram, *Observaţii cu privire la autonomiile rurale din Dobrogea romană (secolele I-III e. n.)*, în „Studii şi cercetări de istorie veche şi Arheologie” 35/1984, 2, p. 158-169
Bounegru 2003	O. Bounegru, *Economie şi societate în spaţiul ponto-egean (sec. II a. C.- III p. C.)*, Iaşi, 2003
Christie 2004	Neil Christie (ed.), *Landscapes of Change – Rural Evolutions of Late Antiquity and the Early Middle Ages*, Aldershot-Hampshire, 2004
Crişan 1977	Ion Horaţiu Crişan, *Burebista şi epoca sa*, Bucureşti 1977, pg. 195-198
Dana 2003	Dana Dan, *Les Daces dans le ostraca du desert oriental de l'Egypte. Morphologie des noms Daces*, în „Zeitschrift fur Papyrologie und Epigraphik”, Bonn, 2003, pg. 166-186
DEX 1998	Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicţionarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti 1998
Dio Cassius	Dio Cassius Cocceianus, *Istorie Romană*, Editura Ştiinţifică şi Encicopedică, Bucureşti, 1977
Suceveanu 1977	Al. Suceveanu, *Viaţa economică în Dobrogea romană. Secolele I-III e. n.*, Bucureşti, 1977
Ursulescu-Vasilescu 1991	Nicolae Ursulescu, Mihai Vasilescu, *Consideraţii privind semnificaţia cuvântului* ***cometai***, în „Thraco-Dacica”, XII/1-2/1991, Bucureşti 1991, pg. 133-135

EXTRAPHILOLOGICAL CRITERIA IN ETIMOLOGICAL REVIW.
ANOTHER INTERPRETATION OF THE TERM *COMETAI*
(Abstract)

The substrate term *cometai/comati* mentioned by Dio Cassius related to the embassy sent by King Decebal to Emperor Traian, has had different interpretations in Romanian historiography. A pertinent analysis of this word must take into account both the whole context of the ancient story, and the fact that the word, which was obviously borrowed from Greek, created several substrate-related terms (especially toponyms and anthroponyms), wich were themselves mentioned in writing.

O POSIBILĂ CLASIFICARE A OMOGRAFELOR ROMÂNEŞTI

FLORINA-MARIA BĂCILĂ

Cuvinte-cheie: *omografie*, *gramatică*, *lexic*, *fonetică*, *accentuare*

Româna pare a fi o limbă relativ bogată în *omografe*[1] (< fr. *homographe*, cf. gr. *homos* „egal", „la fel", „asemănător" şi *graphein* „a scrie"), adică în cuvinte şi forme gramaticale care prezintă o identitate a semnificantului grafic, dar se deosebesc ca pronunţare (de regulă, prin accent) şi, evident, ca sens: *ácele – acéle*, *cópii – copíi*, *háină – haínă*, *adúnă – adunắ* etc. – situaţii care ilustrează ideea că accentul are un important rol distinctiv, permiţând reliefarea, în rostire, a unei silabe şi deci a sensurilor deosebite (legate de felul în care sunt pronunţate anumite silabe) ale cuvintelor şi ale formelor din perechile citate.

Ca şi omonimele, omografele se pot grupa astfel: *omografe lexicale*, *omografe gramaticale* şi *omografe lexico-gramaticale*[2].

În ceea ce priveşte *omografele lexicale*, majoritatea perechilor cuprind un substantiv nearticulat şi o formă verbală de infinitiv, omonimă, la verbele de conjugarea a IV-a, cu cea de indicativ perfect simplu, persoana a III-a singular (în general, termenii fac parte din

---

[1] Cf. o altă opinie exprimată de Angela Bidu-Vrănceanu şi Mihaela Mancaş, în *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997, p. 334, s.v. *omofonie*: „Puţine omonime româneşti nu sunt şi omofone [...] (dar sunt omografe).", respectiv, de Angela Bidu-Vrănceanu, în aceeaşi lucrare, p. 335, s.v. *omografie*: „În română, puţine omografe nu sunt şi omofone".

[2] Vezi, de pildă, o listă a omografelor din limba română la Nicolae Felecan, *Vocabularul limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 182-186.

aceeaşi familie lexicală): *altói*, s.n. – *altoí*, vb.; *crói*, s.n. – *croí*, vb.; *óchi*, s.m. – *ochí*, vb.; *poléi*, s.n. – *poleí*, vb.; *rățói*, s.m. – *rățoí*, vb.; *răzbói*, s.n. – *războí*, vb.; *şirói*, s.n. – *şiroí*, vb. etc.

Omografia lexicală mai poate viza:

● două substantive la singular (uneori, de genuri diferite): *colónie – coloníe*; *compánie – companíe*; *comédie – comedíe*; *cópil – copíl*; *coréctor*, s.m. – *corectór*, s.n.; *sufrágiu*, s.n. – *sufragíu*, s.m.; *țárină – țarínă*; *vestíbul – vestibúl* etc.[1];

● un substantiv şi un adjectiv în forma lor standard (din dicționare): *áugust*, subst. – *augúst*, adj.; *diréctor*, subst. – *directór*, adj.; *imóbil*, subst. – *imobíl*, adj.; *mozaíc*, subst. – *mozáic*, adj.; *ópus*, subst. – *opús*, adj.; *tipíc*, subst. – *típic*, adj. etc.;

● un substantiv şi un adverb sau o interjecție: *barém*, subst. – *bárem*, adv.; *iacá*, subst. – *iáca*, interj.;

● un pronume şi un verb: *însuşi*, pron. de întărire – *însuşí*, vb.; *vói*, pron. pers. – *(a) voí*, vb.;

● o prepoziție sau o interjecție şi un verb la infinitiv: *cóntra*, prep. / adv. – *contrá*, vb.; *înapóia*, prep. – *înapoiá*, vb.; *dúra*, interj. (cf. şi *dúra*, adj. f. / s.f. art. < *dură*) – *durá*, vb.

Omografia lexico-gramaticală este mult mai variată şi poate include:

● un substantiv articulat şi altul nearticulat, ambele la singular: *módul*, s.n. art. < *mod – modúl*, s.n.; *nódul*, s.n. art. < *nod – nodúl*, s.n.; *pára*, s.f. art. < *pară – pará*, s.f. / vb.; uneori, e vorba despre forma de nominativ-acuzativ singular a unui substantiv şi de cea de genitiv-dativ a altuia: *minéi*, s.n. – *mínei*, s.f., G.-D. art. < *mină*; *teméi*, s.n. – *témei*, s.f., G.-D. art. < *temă*;

---

[1] La unele dintre omografe, identitatea sunetelor componente nu este întâmplătoare, ci se datorează unei îndepărtate origini comune. Deosebirile de accentuare, în limba noastră, a unor neologisme de acest tip se explică prin etimologia lor multiplă: sunt cuvinte care au pătruns în română pe căi diferite, ajungându-se la specializarea semantică a celor două accentuări posibile, aşa că, „dintr-un cuvânt unic la origine, pătruns la noi prin mai multe limbi, s-a ajuns la crearea unei perechi de cuvinte diferite şi ca formă, şi ca sens.” (Mioara Avram, *Note asupra accentului ca mijloc de diferențiere semantică în limba română*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 54).

● forma de singular a unui substantiv şi cea de plural a altuia: *buclé*, s.n. / adj. invar. – *búcle*, s.f. pl. < *buclă*; *filé*, s.n. – *file*, s.f. pl. < *filă*; *lamé*, s.n. – *láme*, s.f. pl. < *lamă*; adesea, intră în omografie forma de genitiv-dativ singular a unuia dintre substantive: *bắrbii*, s.f., G.-D. art. < *barbă* – *bărbíi*, s.f. pl. < *bărbie*; *cunúnii*, s.f., G.-D. art. < *cunună* – *cununíi*, s.f. pl. < *cununie*; *órgii*, s.f., G.-D. art. < *orgă* – *orgíi*, s.f. pl. < *orgie*; *plébei*, s.f., G.-D. art. < *plebe* – *plebéi*, s.m. / adj. m. pl. < *plebeu*; *rafinắrii*, s.f., G.-D. art. < *rafinare* – *rafinăríi*, s.f. pl. < *rafinărie*; *víței*, s.f., G.-D. art. < *viță* – *vițéi*, s.m. pl. < *vițel* etc.;

● formele de plural ale unor substantive de genuri diferite: *cópii*, s.f. pl. < *copie* – *copíi*, s.m. pl. < *copil*; *pósturi*, s.n. pl. < *post* – *postúri*, s.f. pl. < *postură*; *tórturi*, s.n. pl. < *tort* – *tortúri*, s.f. pl. < *tortură* etc.; alteori, unul dintre substantive poate fi articulat: *cástele*, s.f. pl. art. < *castă* – *castéle*, s.n. pl. < *castel*; *gázele*, s.n. pl. art. < *gaz* – *gazéle*, s.f. pl. < *gazelă*; *módele*, s.f. pl. art. < *modă* – *modéle*, s.n. pl. < *model*; *parálele*, s.f. pl. art. < *para* – *paraléle*, s.f. / adj. f. pl. < *paralelă*; *príncipii*, s.m. pl. art. < *principe* – *princípii*, s.n. pl. < *principiu*; *régii*, s.m. pl. art. < *rege* – *regíi*, s.f. pl. < *regie*; *úmbrele*, s.f. pl. art. < *umbră* – *umbréle*, s.f. pl. < *umbrelă* etc.; unele dintre aceste substantive fac parte din aceeaşi familie lexico-semantică: *agénții*, s.m. pl. art. < *agent* – *agenții*, s.f. pl. < *agenție*; *casiérii*, s.m. pl. art. < *casier* – *casieríi*, s.f. pl. < *casierie*; *cấntecele*, s.n. pl. art. < *cântec* – *cântecéle*, s.n. pl. < *cântecel*; *cumétrii*, s.m. pl. art. < *cumătru* – *cumetríi*, s.f. pl. < *cumetrie*; *epíscopii*, s.m. pl. art. < *episcop* – *episcopíi*, s.f. pl. < *episcopie*; *fotográfii*, s.m. pl. art. < *fotograf* – *fotografíi*, s.f. pl. < *fotografie*; *judecătórii*, s.m. pl. art. < *judecător* – *judecătoríi*, s.f. pl. < *judecătorie*; *priétenii*, s.m. pl. art. < *prieten* – *prieteníi*, s.f. pl. < *prietenie*; *sólii*, s.m. pl. art. < *sol* – *solíi*, s.f. pl. < *solie*; *sóții*, s.m. pl. art. < *soț* – *soții*, s.f. pl. < *soție*; *tipográfii*, s.m. pl. art. < *tipograf* – *tipografíi*, s.f. pl. < *tipografie* etc.; cf. şi următoarele perechi în care primul element poate reprezenta două omonime lexico-gramaticale: *călătoríi*, s.f. pl. < *călătorie* / < vb. *a călători*, ind. pft. s., pers. I sg. – *călătórii*, s.m. pl. art. < *călător*; *domníi*, s.f. pl. < *domnie* / < vb. *a domni*, ind. pft. s., pers. I

sg. – *dómnii*, s.m. pl. art. < *domn*; *prorocíi*, s.f. pl. < *prorocie* / < vb. *a proroci*, ind. pft. s., pers. I sg. – *prorócii*, s.m. pl. art. < *proroc* etc.;

● forma unui substantiv şi aceea a unui adjectiv: *cenúşii*, s.f., G.-D. art. < *cenuşă* – *cenuşíi*, adj. m. / f. pl. < *cenuşiu* / *cenuşie*; *háină*, s.f. – *haínă*, adj. f. < *hain*; *optíme*, s.f. – *óptime*, adj. f. pl. < *optim*; *sắlcii*, s.f. pl. < *salcie* – *sălcíi*, adj. m. / f. pl. < *sălciu* / *sălcie*; *vesélă*, s.f. – *vésela*, adj. f. < *vesel* etc.; cf. şi omografia dintre un substantiv articulat la plural şi un adjectiv pronominal demonstrativ: *ácele*, s.n. pl. art. < *ac* – *acéle*, adj. pron. dem., f. pl. < *acea*;

● formele unor adjective: *singuréi*, adj. m. pl. < *singurel* – *síngurei*, adj. f., G.-D. art. < *singură*; *tineréle*, adj. f. / s.f. pl. < *tinerel* – *tínerele*, adj. f. / s.f. pl. art. < *tânără*; *vinețíi*, adj. m. / f. pl. < *vinețiu* / *vineție* – *víneții*, adj. m. pl. art. < *vânăt* etc.;

● formele de plural ale unor substantive şi adjective: *castánii*, s.m. pl. art. < *castan* – *castaníi*, adj. m. / f. pl. < *castaniu* / *castanie*; *frágile*, s.f. pl. art. < *fragă* – *fragíle*, adj. f. pl. < *fragilă*; *măslínii*, s.m. pl. art. < *măslin* – *măsliníi*, adj. m. / f. pl. < *măsliniu* / *măslinie*; *neghiobíi*, s.f. pl. < *neghiobie* – *neghióbii*, adj. m. / s.m. pl. art. < *neghiob*; *portocálii*, s.m. pl. art. < *portocal* – *portocalíi*, adj. m. / f. pl. < *portocaliu* / *portocalie*; *trandafírii*, s.m. pl. art. < *trandafir* – *trandafiríi*, adj. m. / f. pl. < *trandafiriu* / *trandafirie*; *víşinii*, s.m. pl. art. < *vişin* – *vişiníi*, adj. m. / f. pl. < *vişiniu* / *vişinie* etc.;

● forma articulată a unui substantiv feminin de declinarea I (prima din perechile citate) şi cea de infinitiv (omonimă cu indicativul imperfect, persoana a III-a singular) a verbelor de conjugarea I: *adrésa* – *adresá*, *analíza* – *analizá*, *asasína* – *asasiná*, *clóna* – *cloná*, *colínda* – *colindá*, *cománda* – *comandá*, *consérva* – *conservá*, *cópia* – *copiá*, *crítica* – *criticá*, *dispúta* – *disputá*, *echípa* – *echipá*, *fábrica* – *fabricá*, *fórma* – *formá*, *fórța* – *forțá*, *frấna* – *frâná*, *grúpa* – *grupá*, *influénța* – *influențá*, *invídia* – *invidiá*, *límita* – *limitá*, *lúpta* – *luptá*, *măsúra* – *măsurá*, *mắtura* – *măturá*, *nóta* – *notá*, *ópera* – *operá*, *péria* – *periá*, *plánta* – *plantá*, *plómba* – *plombá*, *povéstea* – *povesteá*, *práctica* – *practicá*, *prédica* – *predicá*, *prográma* – *programá*, *recláma* – *reclamá*, *revólta* – *revoltá*, *rezérva* – *rezervá*, *schíța* – *schițá*, *sécera* – *secerá*, *ştampíla* – *ştampilá*, *táxa* – *taxá*, *ténta* – *tentá*, *úra* (cf. şi interj. *úra*) – *urá*, *úrma* – *urmá*, *vízita*

– *vizitá* etc. (de menționat că membrii perechilor citate nu fac parte întotdeauna din aceeaşi familie lexico-semantică);

● forma articulată a unui substantiv feminin de declinarea a III-a şi cea de indicativ imperfect, persoana a III-a singular, a unor verbe de conjugarea a IV-a: *líniştea*, s.f. art. < *linişte – linişteá* < vb. *a (se) linişti*; *véstea*, s.f. art. < *veste – vesteá* < vb. *a vesti*; *vóia*, s.f. art. < *voie – voiá* < vb. *a voi*;

● forma unui substantiv şi o formă verbală: 1) de indicativ perfect simplu, persoana a III-a singular, la verbe de conjugarea I: *alármă*, s.f. – *alarmắ* < vb. *a alarma*; *analíză*, s.f. – *analizắ* < vb. *a analiza*; *fórmă*, s.f. – *formắ* < vb. *a forma*; *túrbă*, s.f. – *turbắ* < vb. *a turba*; *vấnă*, s.f. – *vânắ* < vb. *a vâna*; în alte cazuri, primul element al perechii de omografe reprezintă, pe lângă un substantiv feminin, şi forma de persoana a III-a singular şi plural a indicativului prezent de la verbele respective: *colíndă*, s.f. / vb. – *colindắ* (< vb. *a colinda*); *comándă*, s.f. / vb. – *comandắ* (< vb. *a comanda*); *mắtură*, s.f. / vb. – *măturắ* (< vb. *a mătura*); *pícă*, s.f. / vb. – *picắ* (< vb. *a pica*) etc.; 2) de indicativ perfect simplu, persoana I singular: *fúgii*, s.f., G.-D. art. < *fugă – fugíi* < vb. *a fugi*; *líniştii*, s.f., G.-D. art. < *linişte – liniştíi* < vb. *a (se) linişti*; *mínții*, s.f., G.-D. art. < *minte – mințíi* < vb. *a minți*; *múncii*, s.f., G.-D. art. < *muncă – muncíi* < vb. *a munci*; *porúncii*, s.f., G.-D. art. < *poruncă – poruncíi* < vb. *a porunci*; *vóii*, s.f., G.-D. art. < *voie – voíi* < vb. *a voi*; *zắrii*, s.f., G.-D. art. < *zare – zăríi* < vb. *a zări* etc.; 3) de indicativ prezent, persoana a II-a singular (*sarí*, s.n. – *sári* < vb. *a sări*) sau a III-a singular (*dudúie*, s.f. – *dúduie* < vb. *a dudui*) la verbe de conjugarea a IV-a etc.;

● forma de singular a unui adjectiv şi o formă verbală: *índic*, adj. m. – *indíc* < vb. *a indica*, ind. prez., pers. I sg.; *répede*, adj. m. / adv. – *repéde* < vb. *a (se) repezi*, ind. prez., pers. a III-a sg.; *slóbod*, adj. m. – *slobód* < vb. *a slobozi*, ind. prez., pers. I sg. şi a III-a pl.; în general însă, e vorba despre omografii între: 1) forma de feminin a unui adjectiv şi cea de indicativ perfect simplu, persoana a III-a singular, a unui verb de conjugarea I: *complétă*, adj. f. < *complet – completắ* < vb. *a completa*; *coréctă*, adj. f. < *corect – corectắ* < vb. *a corecta*; *intérnă*, adj. f. < *intern – internắ* < vb. *a interna*; *ínversă*, adj. f. < *invers – inversắ* < vb. *a inversa*; *públică*, adj. f. < *public –*

publică < vb. *a publica* etc.; 2) forma articulată a unui adjectiv feminin şi cea de infinitiv a unui verb de conjugarea I: *cérta*, adj. f. art. < *certă – certá*, vb.; *contínua*, adj. f. art. < *continuă – continuá*, vb.; *ilústra*, adj. f. art. < *ilustră – ilustrá*, vb.; *perfécta*, adj. f. art. < *perfectă – perfectá*, vb.; *prezénta*, adj. f. art. < *prezentă – prezentá*, vb. etc.; 3) forma articulată de genitiv-dativ a unui adjectiv provenit din participiu şi cea de indicativ perfect simplu, persoana I singular, a unui verb de conjugarea a III-a: *alései*, adj. f., G.-D. art. < *aleasă – aleséi* < vb. *a alege*; *presupúsei*, adj. f., G.-D. art. < *presupusă – presupuséi* < vb. *a presupune*; *pretínsei*, adj. f., G.-D. art. < *pretinsă – pretinséi* < vb. *a pretinde* etc.;

● un substantiv şi / sau un adjectiv la plural şi forme ale unor verbe de conjugarea a IV-a: 1) de infinitiv (omonimă, la aceste verbe, cu indicativul perfect simplu, persoana a III-a singular): *áburi*, s.m. pl. < *abur – aburí*, vb.; *ácri*, adj. m. pl. / s.m. pl. < *acru – acrí*, vb.; *adânci*, adj. m. pl. < *adânc – adâncí*, vb.; *álbi*, adj. m. / s.m. pl. < *alb – albí*, vb.; *căi*, s.f. pl. < *cale – căí*, vb.; *călătóri*, s.m. pl. < *călător – călătorí*, vb.; *cóji*, s.f. pl. < *coajă – cojí*, vb.; *ctítori*, s.m. pl. < *ctitor – ctitorí*, vb.; *cumínți*, adj. m. / f. pl. < *cuminte – cuminți*, vb.; *dómni*, s.m. pl. < *domn – domní*, vb.; *domóli*, adj. m. pl. < *domol – domolí*, vb.; *fráieri*, adj. m. / s.m. pl. < *fraier – fraierí*, vb.; *găuri*, s.f. pl. < *gaură – găurí*, vb.; *iéftini*, adj. m. pl. < *ieftin – ieftiní*, vb.; *límpezi*, adj. m. / f. pl. < *limpede – limpezí*, vb.; *mândri*, adj. m. pl. < *mândru – mândrí*, vb.; *mânji*, s.m. pl. < *mânz – mânjí*, vb.; *múcezi*, adj. m. pl. < *muced – mucezí*, vb.; *năúci*, adj. m. pl. < *năuc – năucí*, vb.; *órbi*, adj. m. / s.m. pl. < *orb – orbí*, vb.; *porúnci*, s.f. pl. < *poruncă – poruncí*, vb.; *proféți*, s.m. pl. < *profet – profeți*, vb.; *pustíi*, adj. m. / f. pl. < *pustiu* / *pustie – pustií*, vb.; *răni*, s.f. pl. < *rană – răní*, vb.; *sfínți*, adj. m. / s.m. pl. < *sfânt – sfințí*, vb.; *stabíli*, adj. m. pl. < *stabil – stabilí*, vb.; *stăpâni*, s.m. pl. < *stăpân – stăpâní*, vb.; *stânjeni*, s.m. pl. < *stânjen – stânjení*, vb.; *strópi*, s.m. pl. < *strop – stropí*, vb.; *ştírbi*, adj. m. pl. < *ştirb – ştirbí*, vb.; *úmezi*, adj. m. pl. < *umed – umezí*, vb.; *umíli*, adj. m. pl. < *umil – umilí*, vb.; *urâți*, adj. m. pl. < *urât – urâțí*, vb.; *urmări*, s.f. pl. < *urmare – urmărí*, vb.; *văduvi*, adj. m. / s.m. pl. < *văduv – văduví*, vb.; *vrăji*, s.f. pl. < *vrajă – vrăjí*, vb.; *zări*, s.f. pl. < *zare – zărí*, vb. etc.; 2) de indicativ perfect simplu,

persoana I singular: *adấncii*, adj. m. pl. art. < *adânc – adâncíi* < vb. *a adânci*; *álbii*, s.f. pl. < *albie – albíi* < vb. *a albi*; *fráierii*, adj. m. / s.m. pl. art. < *fraier – fraieríi* < vb. *a fraieri*; *rățóii*, s.m. pl. art. < *rățoi – rățoíi* < vb. *a se rățoi*; *róşii*, adj. m. / f. pl. < *roşu* / s.f. pl. < *roşie – roşíi* < vb. *a roşi*; *stăpấnii*, s.m. pl. art. < *stăpân – stăpâníi* < vb. *a (se) stăpâni*; *strópii*, s.m. pl. art. < *strop – stropíi* < vb. *a stropi* etc.;

● forma unui pronume sau a unui numeral şi o formă verbală: *únii*, pron. nehot., m. pl. < *unul – uníi* < vb. *a uni*, ind. pft. s., pers. I sg.; *prímii*, num. ord., m. pl. < *primul – primíi* < vb. *a primi*, ind. pft. s., pers. I sg.;

● două forme verbale diferite: *cerúi* < vb. *a cere*, ind. pft. s., pers. I sg. – *ceruí*, vb., inf.; *fúrăm* < vb. *a fi*, ind. pft. s., pers. I pl. – *furắm* < vb. *a fura*, ind. prez., pers. I pl.; *múți* < vb. *a muta*, ind. prez., pers. a II-a sg. – *muțí*, vb., inf.; *reprími* < vb. *a reprima*, ind. prez., pers. a II-a sg. – *reprimí*, vb., inf.;

● o conjuncție şi un adjectiv: *deşí*, conj. subord. – *déşi*, adj. m. pl. < *des*.

Există şi serii de omografe care cuprind trei membri: *dudúi*, s.f. pl. < *duduie – duduí*, vb., inf. / ind. pft. s., pers. a III-a sg. – *dúdui* < vb. *a dudui*, ind. prez., pers. a II-a sg. (fig.); *índică*, adj. f. < *indic – indícă* < vb. *a indica*, ind. prez., pers. a III-a sg. şi pl. – *indicắ* < vb. *a indica*, ind. pft. s., pers. a III-a sg.; *íntrigă*, s.f. – *intrígă* < vb. *a intriga*, ind. prez., pers. a III-a sg. şi pl. – *intrigắ* < vb. *a intriga*, ind. pft. s., pers. a III-a sg.; *móbilă*, s.f. – *mobílă*, adj. f. < *mobil – mobilắ* < vb. *a mobila*, ind. pft. s., pers. a III-a sg.; *répezi*, adj. m. / f. pl. < *repede – repezí*, vb., inf. / ind. pft. s., pers. a III-a sg. – *repézi* < vb. *a (se) repezi*, ind. prez., pers. a II-a sg.

Multe dintre perechile de *omografe gramaticale* se referă la unele verbe de conjugarea I, unde locul accentului deosebeşte forme grafice identice din paradigma acestora – indicativul prezent şi perfect simplu, persoana a III-a singular: *adúnă – adunắ*, *áflă – aflắ*, *ajútă – ajutắ*, *apúcă – apucắ*, *arúncă – aruncắ*, *ascúltă – ascultắ*, *cấntă – cântắ*, *gústă – gustắ*, *íntră – intrắ*, *míşcă – mişcắ*, *schímbă – schimbắ*, *strígă – strigắ*, *súflă – suflắ*, *súnă – sunắ* etc.

O situație aparte o au anumite verbe de conjugarea a IV-a cu forme flexionare omografe, prima fiind de infinitiv (omonimă cu indicativul perfect simplu, persoana a III-a singular), iar a doua – de indicativ prezent, persoanele I şi a II-a singular: *bâjbâí – bấjbâi*, *chiuí – chíui*, *dezvăluí – dezvắlui*, *îndoí – îndói*, *înghesuí – înghésui*, *mârâí – mấrâi*, *mormăí – mórmăi*, *ronțăí – rónțăi*, *sforăí – sfórăi*, *stăruí – stắrui*, *şovăí – şóvăi* etc. Alteori, perechile de omografe includ forma de infinitiv a unor verbe de conjugarea a IV-a (omonimă cu indicativul perfect simplu, persoana a III-a singular) şi, respectiv, cea de indicativ prezent, persoana a II-a singular: *absolví – absólvi*, *adormí – adórmi*, *auzí – aúzi*, *descoperí – descóperi*, *dormí – dórmi*, *fugí – fúgi*, *ieşí – iéşi*, *înghițí – înghíți*, *mințí – mínți*, *simțí – símți*, *sorbí – sórbi*, *suferí – suféri* etc. (cf. şi *ghicí*, vb., inf. – *ghíci* < vb. *a ghici*, imperat., pers. a II-a sg.; *ştíu* < vb. *a şti*, ind. prez., pers. I sg. şi a III-a pl. – *ştiú* < vb. *a şti*, ind. pft. s., pers. a III-a sg.; *úmplu* < vb. *a umple*, ind. prez., pers. I sg. şi a III-a pl. – *umplú* < vb. *a umple*, ind. pft. s., pers. a III-a sg.).

Pe de altă parte, pentru a vorbi de omografe, nu este obligatoriu ca fiecare să aibă o altă silabă accentuată[1]. Există şi omografe (de regulă, neologisme) diferențiate prin valoarea specială a unor litere, la citirea cărora se aplică reguli străine: *uni*, adj. invar. [üni] – *(a) uni*, vb.; *beat*, adj. invar. (angl.) [bit] – *beat*, adj. m.; *site*, s.n. (angl.) [saĭt] – *site*, s.f. pl. (< *sită*), sau cuvinte la care deosebirea formală este mai mare şi se datorează silabației, poziția accentului schimbând şi calitatea fonemelor.

Astfel, din cauza deosebirilor de structură silabică şi accentuală dintre unele omografe româneşti, odată cu accentul, se modifică şi structura sonoră segmentală; din acest motiv, de pildă, *zóri* [zorĭ], s.m. pl. / s.f. pl., monosilabic şi cu semivocala finală asurzită, nu este omonim cu *zorí* [zorí], vb., bisilabic şi cu vocală finală, nici *(tu) aúzi* şi *(el) auzí* nu sunt omonime morfologice. Asemenea unități lexicale sau gramaticale, deşi sunt scrise identic, se disting prin cantitatea şi

[1] Pentru această problemă, vezi Theodor Hristea, *Omonimia şi antonimia lexicală*, în idem (coord.), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută şi din nou îmbogățită, Bucureşti, Editura Albatros, 1984, p. 22.

calitatea sunetelor: primele, cu un număr mai mic de silabe, au ca fonem final un *i* asilabic (vezi *supra* – *zor***i**, subst., *(tu) auz***i**) sau un *i* cu rol de semn diacritic (*lúng***i**, adj. m. / f. pl. [lunĝ], față de *lungí*, vb. [lunĝí]; *óch***i**, s.m. [oќ], față de *ochí* [oќi]), iar celelalte, pe lângă o silabă în plus, au ca fonem final o vocală. Cuvintele respective devin, din monosilabice, bisilabice, din bisilabice, trisilabice etc. Mai mult, dacă *i* este partea a doua a unui diftong, nu formează singur o silabă, ci este semivocală; în funcție de valoarea de semivocală sau de vocală a lui *i*, se deosebesc în rostire cuvinte sau forme gramaticale ca: *ha***ĭ***nă* (pronunțat în două silabe, cu *aĭ* diftong) – *ha***í***nă* (trei silabe, cu *a-i* hiat); la fel, *fo***ĭ**, s.f. pl. [foĭ] < *foaie* – *fo***í**, vb., inf. / ind. pft. s., pers. a III-a sg. [foí]; *vó***ĭ**, pron. pers. / vb. aux. la viitor, pers. I sg. [voĭ] – *vo***í**, vb., inf. / ind. pft. s., pers. a III-a sg. [voí]; vezi şi *altó***ĭ**, *rățó***ĭ**, subst., față de *alto***í**, *rățo***í**, vb. etc. Persoanele I şi a II-a singular ale indicativului prezent *su***ĭ** şi infinitivul verbului *(a) su***í** (precum şi indicativul perfect simplu, persoana a III-a singular *(el) su***í**) se diferențiază în rostire prin rolul de semivocală sau de vocală al fonemului *i* (vezi, de pildă, şi *(eu* / *tu) biru***ĭ** – *(el) biru***í**)[1].

Se scriu la fel cuvinte pronunțate diferit precum: *ia*, interj., *ia* < vb. *a lua*, ind. prez., pers. a III-a sg. / imperat., pers. a II-a sg., rostite [ĭa], şi *ia*, s.f. art. [iĭĭa] < *ie* (cf. şi *iei* < vb. *a lua*, ind. prez., pers. a II-a sg. [ĭeĭ] – *iei*, s.f., G.-D. art. [iĭĭeĭ] < *ie*); *era*, s.f. art. [éra] < *eră* – *era* < vb. *a fi*, ind. imperf., pers. a III-a sg. [ĭerá]; *mắri*, s.f. [mărĭ] < *mare* – *mắri* (pop.), interj. [mắri] – *mărí*, vb. După consoanele

[1] Pentru această problemă şi exemple, vezi Al. Graur, *Mic tratat de ortografie*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1974, p. 136; Alexandru Popescu-Mihăeşti, *În legătură cu definiția omonimelor*, în „Limbă şi literatură”, XVIII (1968), p. 127; G. I. Tohăneanu, *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică şi versificație*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1976, p. 69; Carmen Vlad, *Limba română contemporană. Lexicologie*, Cluj, 1974 (litografiat), p. 94; Petru Zugun, *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Iaşi, Editura Tehnopress, 2000, p. 250; cf. şi Mioara Avram, în Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 405, s.v. *ortografie*: „Din cauza literelor polivalente şi a nenotării accentului există relativ numeroase cuvinte şi forme flexionare omografe neomofone (scrise la fel, dar pronunțate diferit)”.

labiale, distincția dintre pronunțarea cu hiat şi cea cu diftong creează opoziții fonologice la omografe precum: *miei*, s.m. pl. [mĭeĭ] < *miel* – *miei*, s.f. / num., G.-D. art. [miĭeĭ] < *mie*; *mia*, s.f. [mĭa] – *mia*, s.f. art. / num. [miĭa] < *mie*; *vier* [viĭer] „viticultor sau paznic de vie” – *vier* [vĭer] „porc necastrat”[1].

Sunt şi situații în care cele două posibilități de accentuare nu acoperă în egală măsură toate sensurile sau valorile unui cuvânt, aşa că, uneori, nu se mai poate vorbi de o singură unitate lexicală, ci de două lexeme distincte. Calitatea de cuvinte independente le este, în general, recunoscută părților de vorbire diferite; mai puțin clarificată este deosebirea semantică prin accent în limitele aceleiaşi părți de vorbire[2].

În orice caz, studierea neconcordanțelor dintre scriere şi pronunțare contribuie la definirea clară a omografiei şi la relevarea dificultăților (grafice sau fonetice) pe care ea le ridică atât pentru vorbitorii nativi (mai ales pentru elevii care deprind, în şcoală, ortografia şi ortoepia), cât şi pentru toți cei interesați de însuşirea corectă şi deplină a limbii române.

Bibliografie

Avram, Mioara, *Note asupra accentului ca mijloc de diferențiere semantică în limba română*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 53-58.

Avram, Mioara, *Ortografie pentru toți. 30 de dificultăți*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1990.

---

1 Pentru această problemă, vezi Mioara Avram, *Ortografie pentru toți. 30 de dificultăți*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1990, p. 19.

2 În studiul intitulat *Note asupra accentului ca mijloc de diferențiere semantică în limba română* (apărut în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 53-58), Mioara Avram îşi propune să precizeze caracterul de variante sau de cuvinte separate al accentuărilor specializate din punct de vedere semantic. Astfel, găsim în română „cuvinte vechi la care locul diferit al accentului a suferit o strictă specializare semantică, marcând scindarea unui cuvânt polisemantic în două unități lexicale diferite.” (id., *ibid.*, p. 55).

Bidu-Vrănceanu, Angela, Călăraşu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaş, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1997.
Felecan, Nicolae, *Vocabularul limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Presa Universitară Clujeană, 2004.
Graur, Al., *Mic tratat de ortografie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974.
Hristea, Theodor (coord.), *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a revăzută şi din nou îmbogăţită, Bucureşti, Editura Albatros, 1984.
Popescu-Mihăeşti, Alexandru, *În legătură cu definiţia omonimelor*, în „Limbă şi literatură”, XVIII (1968), p. 125-129.
Sala, Marius (coord.), *Enciclopedia limbii române*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
Tohăneanu, G. I., *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică şi versificaţie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1976.
Vlad, Carmen, *Limba română contemporană. Lexicologie*, Cluj, 1974 (litografiat).
Zugun, Petru, *Lexicologia limbii române. Prelegeri*, Iaşi, Editura Tehnopress, 2000.

UNE POSSIBLE CLASSIFICATION DES HOMOGRAPHES ROUMAINS
(Résumé)

L’article propose une possible classification des homographes roumains: lexicaux, grammaticaux (morphologiques) et lexico-grammaticaux. À cet égard, on y souligne le rôle de l’accent, la valeur spéciale de certaines lettres ou les distinctions dues à la quantité et à la qualité des sons.

A POSSIBLE CLASSIFICATION OF ROMANIAN HOMOGRAPHS
(Abstract)

Key-words: *homography, grammar, vocabulary, phonetics, accent*

The article forwards a possible classification of Romanian homographs: lexical, grammatical (morphological) and lexical-grammatical. In this respect, the author underlines the role of the accent, the special value of certain letters or the distinctions due to the quantity and to the quality of sounds

FOLOSIREA ARTICOLULUI HOTĂRÂT ÎN CONTEXTUL SUBSTANTIVULUI DETERMINAT SINTACTIC ÎN ROMÂNĂ ŞI ÎN GERMANĂ. ATRIBUTUL ADJECTIVAL EXPRIMAT PRIN NUMERAL CARDINAL

KARLA LUPŞAN

Cuvinte-cheie: *articularea hotărâtă a substantivului, obligativitatea articolului hotărât, atributul exprimat prin numeral cardinal*

1. Consideraţii generale

Determinantul sintactic cel mai frecvent al substantivului este atributul adjectival. Trăsătura esenţială a acestui tip de atribut este acordul în gen, număr şi caz cu substantivul determinat. Atributul adjectival poate fi exprimat prin: adjective propriu-zise, adjective de natură pronominală, numerale cu valoare adjectivală, verbe la unele moduri nepersonale cu funcţie adjectivală. În lucrarea de faţă analizăm contextul sintactic al substantivului determinat de numerale cardinale, cu scopul de a prezenta atât obligativitatea prezenţei articolului hotărât în acest context, cât şi diferenţele de folosire a acestuia în limba română şi germană.

Pentru analiza obligativităţii articulării hotărâte a substantivului am adoptat metoda substituţiei. Am considerat că articolul hotărât este obligatoriu în toate contextele în care lipsa sa sau substituirea sa cu articolul nehotărât ar conduce la generarea de propoziţii incorecte din punct de vedere gramatical. În cazul în care substituirea articolului hotărât a condus la propoziţii corecte din punct de vedere gramatical, dar a modificat sensul mesajului, am considerat că acesta

nu este obligatoriu, iar articularea hotărâtă a substantivelor din astfel de contexte este impusă de regulile comunicării.

2. Substantiv + numeral cardinal în limba română

Limba română prezintă unele particularități cu privire la folosirea şi declinarea numeralelor cardinale cu funcția de atribut adjectival. Astfel, numai numeralele de la *1* la *19* au valoare adjectivală atunci când însoțesc un substantiv, cele de la *20* în sus având valoare substantivală în acelaşi contex sintactic. În ceea ce priveşte declinarea acestora, numeralele de la *doi* la *nouăsprezece* pot fi precedate de CEL, cu sens deictic, care îşi schimbă forma după genul, numărul şi cazul substantivului pe care-l însoțeşte. Precedate sau nu de CEL, numeralele cardinale folosite adjectival în limba română vor însoți întotdeauna un substantiv nearticulat:

Doi bărbați/Cei doi bărbați au intrat în clasă.
*Doi bărbații/ Cei doi bărbații au intrat în clasă.
*Nişte doi bărbați/ Nişte cei doi bărbați au intrat în clasă.

În prezent se constată o tendință puternică de a înlocui numeralele ordinale cu cele cardinale numai la atributul adjectival postpus şi mai ales atunci când acestea însoțesc substantive feminine sau neutre: *anul patru, etajul şapte*. Construcțiile din limba română cu numeralele cardinale *unu*, *doi*, *trei* sunt tolerate, deşi, „conform normelor, se recomandă să se spună *anul* (*articolul, capitolul, etajul, felul*, *gradul, secolul, volumul*) *întâi, al doilea, al treilea* etc., dar construcțiile cu numeralele cardinale *unu*, respectiv *doi*, *trei* sunt tolerate; se tolerează chiar folosirea cardinalului în formă masculină după unele substantive feminine ca *pagina, loja*: *pagina unu, loja doi*, nu însă şi după *clasa* sau *banca*. […] Se spune aproape numai *kilometrul 19*, *mila 23*, *paralela 36*, tot astfel *regimentul 33*, *escadronul 2* (*doi*), *numărul unu* (sau *doi*) şi numai *kilometrul 135*, *articolul 214*, *pagina 380*, cu numerale cardinale" (Avram 1986: 116). Substantivul este în aceste contexte obligatoriu articulat hotărât.

Capitolul doi este incomplet.
*Un capitol doi este incomplet.
*Capitol doi este incomplet.

Numerale cardinale sunt componente ale construcțiilor de enunțare a indicațiilor temporale. Substantivele care denumesc lunile anului sunt însoțite de numerale cardinale antepuse atunci când exprimă data. În aceste contexte substantivul este nearticulat.

La *14 noiembrie* are loc congresul germaniştilor.
*La *al paisprezecelea noiembrie* are loc congresul germaniştilor.
*La *un 14 noiembrie* are loc congresul germaniştilor.

Excepție face aici prima zi din lună, care va fi exprimată prin numeralul ordinal *întâi*.

Substantivele *an* şi *oră* sunt întotdeauna articulate hotărât şi urmate de numerale cardinale:

S-a născut în *anul 2011*.
*S-a născut în *un an 2011*.
*S-a născut în *an 2011*.

Ne întâlnim în parc la *ora 14*.
*Ne întâlnim în parc la o *oră 14*.
*Ne întâlnim în parc la *oră 14*.

3. Substantiv + numeral cardinal în limba germană

Spre deosebire de limba română, în germană, substantivele pot fi fie articulate hotărât, fie nearticulate atunci când sunt însoțite de un numeral cardinal cu funcția sintactică de atribut:

Die drei Frauen betreten den Saal./ Cele trei femei intră în clasă.
Drei Frauen betreten den Saal./ Trei femei intră în clasă.
*Einige drei Frauen betreten den Saal./ *Nişte trei femei intră în sală.

Deşi posibilă, substituirea numeralelor ordinale cu cele cardinale e mai puțin frecventă ca în limba română. Substantivele *Nummer (număr), Artikel (articol), Seite (pagină), Kilometer (kilometru)*, *Zimmer (cameră)* pot fi însoțite de un numeral cardinal postpus cu funcție de atribut adjectival, dar, spre deosebire de limba romána, aceste substantive sunt nearticulate:

Kapitel zwei ist unvollständig./ *Capitolul doi* este incomplet.

Capitolul doi = capitolul al treilea
Kapitel zwei = das dritte Kapitel

În construcțiile familiare se întâlnesc şi structuri cu articolul nehotărât, de tipul: *der eine Mann (acel om), die eine Frau (acea femeie)* (cf. Engel [3]1996). Corespondentele în română însă nu conțin articolul nehotărât.

O diferență majoră între cele două limbi este cea referitoare la exprimarea indicațiilor temporale.

Pentru indicarea datei, lunile anului sunt precedate de prepoziția *am* (forma contrasă *an+dem*) însoțită exclusiv de numerale ordinale.

Am 14. (vierzehnten) November findet der Kongress der Germanisten statt./ La *14 noiembrie* are loc congresul germaniştilor.

*14. November findet der Kongress der Germanisten statt./ *14 noiembrie are loc congresul germaniştilor.

*Ein 14. November findet der Kongress der Germanisten statt./ **Un 14 noiembrie* are loc congresul germaniştilor.

Când se foloseşte substantivul *Jahr*, acesta este obligatoriu precedat de forma contrasă *im (in +dem),* iar numeralul este întotdeauna unul cardinal şi postpus:

Er wurde im Jahre 2011 geboren./S-a născut în *anul 2011*.

Pentru exprimarea orei se foloseşte structura: *um* + numeral cardinal + substantivul *Uhr*.

Wir treffen uns *um 14 Uhr* im Park./ *Ne întâlnim în parc la ora 14*.

4. Concluzii

În folosirea articolului hotărât în contextul substantivului determinat de un atribut adjectival exprimat printr-un numeral cardinal în română şi germană nu am observat nicio asemănare.

- Spre deosebire de limba germană, numeralele cardinale din română nu pot însoţi un substantiv articulat cu articol hotărât. În aceste situaţii, rolul articolului hotărât este preluat în română de CEL.
- Numeralele cardinale, ca substitute ale numeralelor ordinale, pot urma unele substantive feminine şi neutre articulate hotărât în ambele limbi, însă în română aceste substantive sunt articulate hotărât, iar în germană nearticulate.

Indicaţiile temporale se exprimă diferit :

• În limba română, lunile anului sunt, cu o singură excepţie, însoţite de numerale cardinale antepuse, care exprimă data. În limba germană, lunile anului sunt precedate de prepoziţia *am* şi exclusiv de numerale ordinale.

Substantivele *an* şi *oră* sunt întotdeauna articulate hotărât şi urmate de numerale cardinale**.** Când se foloseşte substantivul *Jahr* în germană, acesta este obligatoriu articulat hotărât şi precedat de prepoziţia *in.* Numeralul va fi întotdeauna un cardinal postpus.

O ultimă deosebire e marcată de obligativiatea articolului hotărât în contextul analizat. În timp ce în germană articolul hotărât nu este obligatoriu, atunci când substantivul e însoţit de un atribut exprimat prin numeral cardinal, în română există două contexte de obligativitate:

- substantiv comun + articolul hotărât enclitic + numeral cardinal (tolerat de normă ca substitut al numeralului ordinal);
- substantivele *an / ora* + articol hotărât enclitic + numeral cardinal.

Bibliografie selectivă

Avram 1986	Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*. Bucureşti, Editura Academiei Române.
Coja 1983	Ion Coja, *Preliminarii la gramatica raţională a limbii române. Gramatica articolului* (vol. I), Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.
Engel,/ Isbăşescu 1993	Ulrich Engel/ Mihai Isbăşescu et al. *Kontrastive Grammatik deutsch-rumänisch* (2. vol), Heidelberg, Groos.
GALR	Academia Română/ Institutul de Lingvistică "Iorgu Iordan-Alexandru Rosetti", *Gramatica Limbii Române. Cuvântul* (vol. I)/ *Enunţul* (vol. II), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.
Helbig/Buscha 1977	Gerhard Helbig/ Joachim Buscha, Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht, Leipzig, VEB.

DER GEBRAUCH DES BESTIMMTEN ARTIKELS BEIM SYNTAKTISCH DETERMINIERTEN SUBSTANTIV IM RUMÄNISCHEN UND IM DEUTSCHEN. DIE ATTRIBUTIV GEBRAUCHTEN KARDINALZAHLEN

(Zusammenfassung)

In der vorliegenden Arbeit wird sowohl der unterschiedliche Gebrauch als auch die Obligativität des deutschen und rumänischen bestimmten Artikels im Kontext der attributiv gebrauchten Kardinalzahlen ermittelt.

THE USE OF THE DEFINITE ARTICLE IN THE CONTEXT OF THE NOUN SYNTACTICALLY DETERMINED IN ROMANIAN AND GERMAN. THE ADJECTIVAL ATTRIBUTE EXPRESSED BY THE CARDINAL NUMERAL

(Abstract)

Key-words: *definite articulation of nouns, obligatory definite article, attributes expressed by cardinal numeral*

The present paper will identify both the different use and the obligatory use of the definite article in Romanian and German, in the context of the adjectival attribute expressed by the cardinal numeral

LEXICOLOGIE

REGIONALISME ÎN PUBLICAȚIA „FOAIA DIECESANĂ” (1886-1918) I

DORINA CHIȘ-TOIA

Cuvinte-cheie: *presa, regionalisme, arhaisme, termeni populari, neologisme*

Majoritatea cercetătorilor afirmă că sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea reprezintă limpezirea limbii literare prin aceea că se renunță la regionalisme, mergându-se până la eliminarea acestora[1], pe fondul pătrunderii masive a neologismelor, întrucât presa reprezintă „canalul cel mai încăpător prin care s-au scurs la noi neologismele”[2], iar „el (neologismul) a schimbat, mai mult decât se admite de obicei, aspectul limbii române, încadrând-o din nou în spiritualitatea romanică şi îndepărtând-o de comunitatea «balcanică» în care o înglobase, mai ales, cultura ce ne venea din Bizanț”[3]. Nu se poate însă trece cu vederea faptul că, pentru a putea fi înțelese, acestea erau explicate prin termeni cunoscuți, cel mai adesea prin regionalisme. Să mai amintim şi poziția anti-neologisme pe care o susținea cu atâta ardoare Titu Maiorescu[4] (teoretic doar; practic, articolele sale cuprind un număr însemnat de termeni noi. De altfel, ideea lui este aceea de a ocroti limba română de invazia nejustificată a neologismelor şi nu oprirea accesului şi încetățenirii

[1] I. Coteanu, *Stilurile moderne ale limbii române literare,* în „Limba română”, 1960, nr. 2, p. 70.

[2] Sextil Puşcariu, *Limba română,* I, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p. 387.

[3] *Ibidem,* p. 415.

[4] *Neologismele,* (1881), în vol. *Critice*. Ediție îngrijită şi tabel cronologic de Domnica Filimon, Bucureşti, Editura Eminescu, 1978, p. 214-231.

acestora în limbă[5]). Pe aceeaşi poziţie se situează şi colaboratorul publicaţiei *Foaia diecesană* (Caransebeş, 1886-1949), Gherasim Sârbu. Se poate spune că această atitudine a generat menţinerea fără oprelişti a numeroaselor regionalisme, care se vor asocia cu arhaismele, termenii populari şi neologismele. Trebuie subliniat, de asemenea, interesul colaboratorilor publicaţiei FD pentru cercetare, în acest sens remarcându-se articolul apărut de-a lungul anului 1895, *Topografia satului Măidan*, aparținând învățătorului Sofronie Liuba şi preotului Aureliu Iana.

Descrierea hotarului, a satului Măidan şi a părților singulare este titlul părţii a doua a studiului, unde sunt oferite informaţii despre ceea ce Al. Graur numea „toponimie minoră"[6], adică denumirile din interiorul unei localități. Le reținem pe cele specifice satului Măidan, pentru care autorii oferă explicaţiile necesare şi utile:

„Cuvântul *Măidan* în limba noastră poporală însemnează un loc deschis, de unde adecă să vede în depărtare. (7/1895, 1)".

Barbura[7] e nume femeesc... Barbure se zice la noi şi la ascuțişul săcurii.

În descântecul „de număratura mare", obvine înainte: „securi bărburate".

„Barbar şi Varvar" se zice la un om fără credință în Dzeu. Pre copiii cei mici, când încep a vorbi, părinţii îi prind de barbă, desmierdându-i aşa: „Asta-i barbă barbură/Asta-i gură bucură/Ăsta-i nas puturos,/Că-i mucos şi imos (mânjit)/Astea-s buci cu buză

---

[5] George Mirea, *Junimea şi neologismele*, „Limbă şi literatură", vol. II, 1980, p. 185-202.

[6] *Nume de locuri*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 5.

[7] Iată părerea lui Th. Hristea, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 78: „Ceea ce este şi mai interesant e că, sub influenţa lui *călină – călin*, a apărut în limbă perechea sinonimă *barbură – barbur*. Boabele care formează fructul călinului se numesc şi *barbure*, deoarece cu sucul lor roşu se face „îmbărburarea" (Adică semnul crucii, mai ales la copii, pe frunte, bărbie şi obraji. „Îmbărburarea" se face în ziua de Sf. Bárbura (= Barbara = Varvara), adică la 4 decembrie.). După ce boabele călinului au primit denumirea de *barbure*, copăcelul însuşi a început să fie numit şi *barbur*".

dulci,/Ăştea-s ochi licurici;/Asta-i frunte beleuză/Ăsta-i cap flocotos” (7/1895, 2)[8];

---

[8] Interesante ni se par sensul şi întreaga abordare a obiceiului *Barbura* existent la românii din sudul Dunării, aşa cum a fost el prezentat de către Drăgomir Drăghici, locuitor din Criveli, Bor, la al XI-lea *Simpozion de Dialectologie*, desfăşurat la Reşiţa, 7-9 mai 2004. Materialul, *Un compendiu de obiceiuri rumâneşti de la miazăzi de Dunăre*, ne-a fost pus la dispoziţie cu multă amabilitate de către autor. Prezentăm în continuare secvenţa referitoare la obiceiul *Barbura:* „La Rumâni există trei Barbure care se leagă, după cum vom vedea, de solstiţiul de iarnă. După stilul nou data lor este 16 decembrie (Barbura Mică), 17 decembrie (Barbura Mare), 18 decembrie (Barbura Mică). În ziua de Barbura Mare, dimineaţa în zori, la Criveleni se aducea apă proaspătă în casă şi se spunea: „Bună dimineaţa Barbura Mare / Ete io venii cu vasu cu apă race / Da tu să viń cu berechetu câmpului / Cu grâu, cu cucuruz / Cu săcară, cu orz / Cu ovăz, cu mei / Cu păsui, cu crâmpii / Cu bucatele cu toate /. Să viń cu vaci, cu viţăi / Cu oi cu mnei / Cu scroafe cu purcei / Cu cloţâle cu pui /…/ Cu pace în casă…” Se crede că la Barbură ziua se măreşte cât mişcă puiul în «ghioacă». De la Barbură până la Crăciun cât sare cocoşu din prag, de la Crăciun până la Anul Nou (sân-Văsâi) – undeva până la Bo(bo)tează (sântu Ion) – cât sare cerbu de trei ani. Apoi, se spune, creşterea zilei o ia pe brazdă. Persoana străină care prima intră în casă în ziua de Barbură se pune «cloţă». Se aşază jos să stea neclintită cum trebuie să fie şi cloţa pe ouă. Alături se aruncă boabe de grâne vorbind: «pui, pui, pui». Pe valea Timocul Negru, bunăoară la Zlot şi Podgorţ, boabele se aruncă într-o arie încercuită cu o sfoară grăind: Pui, pui, pui şî ouă viţăluş, purceluş, mneluşăi şî căţăi… tot la casa mea să fie! Deci la rumâni cloţa se va aşeza la Barbura Mare, nu ca la sârbi la Ajunul de Crăciun. Stăpâna din casă face trei turte unse cu miere de stup, două mici şi una mare pentru Barburile respective şi le pune pe masă, cum se urmăresc Barburile. Lângă ele se pune şi o sită deasă cu semânţii de grâne şi alte bucate ca şi dovlete fript. Aceste se împart (se numesc) la cele trei barbure, să susţină sănătatea tuturora, inclusiv animalelor domestice, norocul şi sporul din cuprinsul averii familiei, „berechetu câmpului muncit (recolta abundentă) şi să-l ferească de dăunători (orbeţi, golopreşniţe, cârtiţe etc.) Sita a fost încinsă cu fuior (caier de cânepă trasă prin dărac). După numirea descrisă, «cloţa» se răsplăteşte încingând-o cu fuiorul acesta şi atârnându-i la grumaz doi «scălani» despoiaţi şi legaţi unul de altul cu ghijele proprii. Pe valea Timocului Negru mai există un adaos, de care s-ar putea spune că se referă la crescători de animale, precum cele spuse sunt orientate spre agricultori. Dimineaţa denoapte, la Barbura Mare se duce stăpâna în pădure, la un «tufon» bătrân de ceroni (*cerrus* în latină). Se alege o creangă şi din trei încercări se taie cu toporul. Creanga se trage până acasă şi cu rămurelele ei se împodobeşte strunga, grajdu, toblariu, „aritu căşî”, cureanicu, cocina etc. Funcţiunea este apărătoare de rele, ce se vede şi din discursul purtat «la tufoni»: «Bună dimineaţa moşu-PARASCĂU! / Mulţămesc cu dumitale / Ia

Bogoe: „O tradițiune ne spune: «că un sârb ar fi venit pre acest deal să caute ocne de sare, dar cheltuindu-şi banii şi negăsind sare, s-a văitat una într-una pomenind pre *Bog;* iar de-atunci să fie rămas numele *Bogoe*». *Boghie* să numesce la noi o clanie (plast) de fân." (7/1895, 2); *Borțoane:* „Iar borțoane numim noi petrile mari, singular *borțoniu*." (7/1895,3);

Buroni: Explicația acestui nume are, poate, mai mică însemnătate; ceea ce ne interesează aici este prezența altor regionalisme explicate: *caună* (gaură); izvor cu *ciuciureu* (ciuciureul este un vălău de lemn pre care curge sau ciurăie apa) (11/1895, 3);

Cercheligi sau *Circhiligi:* „...este un loc ce să zice «Circhiligi sau Cercheligi» şi e o parte din izlazul satului, şi aici e o pădurițā cu tufe (smidă) mici. Astfel de tufe mici să zic la noi «circhiligi» şi «circoni» şi credem că de la aceştia îşi are şi numele acest loc." (12/1895, 4);

Cernele: „Să vorbesce, că mai de mult, muierile cerniau (negriau) hainele, motchele etc. cu apa din acest izvor. Şi fiind că apa acestui izvor e neagră ca cerneala, credem că şi locului i s-au dat numele „cernele". (12/1895, 4);

Chilavița: „Chilăviță să zice la noi şi la o sapă ocnărească ascuțită, cu coada scurtă. A chilăvi, chilăvire şi chilav (pre alte locuri schilav) e identic cu a maltrăta, vătăma, lovi, adeseori cu stricarea unui deget etc." (12/1895, 4);

Cioacă: „Numirea şi-o are de la „cioacă" (aşa să numesce trunchiul cu rădăcinele unui arbor uscat, scos din pământ.)" (12/1895, 4);

---

scamnu şî şezi! / N-am venit să şăd / Numai am venit să tai pari / Şî jorz, şî nuiele / Să îngrădesc vitele mele / De ale, de șoimane / De nori grei / Să străjuie vitele mele / De un an de zîle…». Se procedează de trei ori şi după toată orația se taie odată cu toporul. A treia oară se curmă creanga. Persoana respectivă se cruceşte, sărută bătrânul iarăşi de trei ori şi îşi ia bun rămas: «Să rămâni cu bine / Că io acum am plecat / … La timp iar vin la tine». Adresându-se Barburilor, ritualul continuă mai departe. De exemplu, cu descântece contra dăunătorilor culturelor agricole. Formula similară se foloseşte şi pe deal, la Criveleni, la cina din miezul nopții de Ajun."

Cliantul Cerbului: „Clianț să zice la noi la o stâncă pre carea omul nu să poate sui” (13/1895, 4);

Cucă: „În limba poporului Cucă să numesce un deal care stă singur între dealuri, despărțit prin văli” (13/1895, 3);

Custură: „ Custură să zice la noi la un cuțit stricat cu carele să rad cismele (cioboatele) de imală” (13/1895, 3);

Dealul Sciubeiului: „Sciubeiu să zice la noi la un izvor sau fântânuță, a cării apă să spijinesce într-o butoarcă de salcă sau de anin ori alt lemn” (13/1895, 5);

Gaiu: „În limba poporală o pădure din şes să numesce «Gaiu»” (18/1895,4);

Groşi: „Să crede că numele l-ar avea dela arborii groşi care cândva au fost aci” (18/1895, 5);

Gropurele: „Gropurile sunt urme de săpături după metale” (18/1895, 5);

Lacul Maniului: „Despre numele acestui lac există la noi următoarea legendă: Un nobil român numit Maniu voia, ca din câmpie să fugă la munți şi d-aici la Caransebeş, ca să se întâlnească cu alți soți de arme, dar fiindcă valea Cāraşului era (la Giurgiova) oprită de Căpcâni (Tătari) ca să ajungă la munți a trebuit să treacă peste Măidan, Ciudanovița, Gherlisce etc. Fiind lacul Maniului lângă drum, a crezut că e un vad, şi voind a trece preste el, s-a înecat aci dimpreună cu familia sa.” (19/1895, 4);

Loznic: „Noi zicem viței de vinie loză. Loznic să zice la loze încâlcite; poate că vor fi fost cândva aci multe loze de vinie, şi de la acelea numele «Loznic».” (19/1895, 5);

Odăi: „Odaia să zice la noi la o casă din câmp încungiurată cu moşii.” (19/1895, 7);

Ogaş: „Aşa să zice la noi unui pârâu.” (19/1895, 5)

Pădină (Păgină): „Aşa să numesce şesul de pre coasta unui deal.” (20/1895, 4);

Pipirig: „Pipirig este un soiu de earbă ce cresce în locuri băltoase.” (20/1895, 5);

Planța (şi Planița): „Vârvul Planței e cârşie (stâncos).[...] Numele poate că şi-l are de la culmea Planței carea e plană, adecă şes.” (20/1895, 5)

Plisc: „În limba poporului vorba plisc însemnează coastă sau deal steril acoperit cu peatră.” (20/1895, 5);

Prislop: „Locul dintre doi munți sau doauă dealuri, pe unde este trecătoare pre culmea lor şi are forma de şeauă (de călărit) să zice prislop.” (20/1895, 5);

Scofaina: „...ca un scof (o coriță sau o troacă mică de lemn)... Poate de aci îşi are numele scofaina, iar scof din scob, scobit.” (20/1895, 6);

Spinături: „Să vorbesce că aci a fost smidă de spini, dar oamenii scoțându-i au cultivat acest teritoriu.” (20/1895, 6);

Stanisce: „«Stan de peatră» să zice la noi la stâncă. Poate că d'aci îşi are numele.” (20/1895, 6);

Stână: „Stână să zice la mai multe *boteie* de oi, vara adunate la un loc spre a să mulge.” (20/1895, 6); Menționat în A.C., p. 140.

Tâlva (mare, mică, Dobreii, lui Ştefan): „Toate dealurile şi munții cu coamă (culme) lungăreață rotundă să zic «Tâlvă».” (20/1895, 6);

Vad: „Aşa să numesce trecătoarea peste o vale sau părâu (ogaş).” (20/1895, 7); menționat în A.C., p. 154.

Vracnița: „Poarta dela marginea satului, carea să închide, ca vitele să nu poată ieşi în câmp, să zice *Vracniță*. La noi numai numele «Vracniță» a rămas la capătul vestic al comunei, unde să zice că odată a fost vracniță (poartă).” (20/1895, 7). Menționat în A.C., p. 160.

Aşadar, ideea că *limba* conferă identitate unui popor este aceea care stă la baza studiului celor doi autori. Trebuie reținută, totodată, *lupta* bănățenilor pentru *păstrarea, susținerea* limbii moştenite din moşi-strămoşi, aspect pe care-l avea în vedere şi At. M. Marienescu atunci când îi îndemna pe cei doi să purceadă la întocmirea studiului : „...recunoascem prețul național şi *limbistic* (s.n.) al operatului şi vedem cu bucurie nu numai un început frumos pentru culegerea numelor locale şi din părțile noastre, dar şi diligința şi priceperea ce ați arătat-o la culegerea numelor şi cuvintelor de toată ziua ; şi pentru aceasta operatul D-Voastre poate servi de o mustră bună pentru alte colecțiuni din alte părți, iar D-Voastre de esemple mândre pentru preoții şi învățătorii diligenți şi deştepți. Oradia Mare 15 Decemvrie 1894. Dr. At. M. Marienescu” (21/1895, 4).

Bibliografie

Coteanu,Ion*, Stilurile moderne ale limbii române literare,* în „Limba română" nr. 2, 1960.

Foaia diecesană, Caransebeş, 1886-1918. (FD, în text).

Graur, Alexandru*, Nume de locuri*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972.

Hristea, Th., *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968.

Maiorescu, Titu, *Neologismele,* (1881), în vol. *Critice*, ediţie îngrijită şi tabel cronologic de Domnica Filimon, Bucureşti, Editura Eminescu, 1978.

Mirea, George, *Junimea şi neologismele* în „Limbă şi literatură", vol. II, 1980.

Puşcariu, Sextil, *Limba română*, I, Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

REGIONALISMES DANS LA PUBLICATION
"FOAIA DIECESANA" (1886-1918)
(Résumé)

Cet article vise à souligner les aspects concernant le vocabulaire de la publication „Foaia diecesană" pendant les années 1886-1918. Ainsi, les régionalismes occupent une place importante, à côté des archaïsmes et des termes populaires. Il est assez difficile d'encadrer les mots dans une catégorie ou dans l'autre, comme le montre d'ailleurs Iorgu Iordan. Il est intéressant de remarquer qu'il y a beaucoup de régionalismes pas inclus dans le Dictionnaire académique, l'ouvrage lexicographique le plus récent de l'Académie Roumaine. C'est pourquoi nous considérons utile une telle présentation pour une future édition de ce dictionnaire, mais aussi pour les prochains volumes du Dictionnaire du patois de Banat.

REGIONALISMS IN THE PUBLICATION "FOAIA DIECESANA" (1886-1918)
(Abstract)

Key-words: *press, regionalisms, archaisms, folk terms, neologisms*

This article comes to underline the aspects related to the vocabulary of the publication "Foaia diecesană" / "Diocese Journal" between 1886 and 1918. Thus, regionalisms occupy an important place, along with archaisms and folk terms and it is rather difficult to classify the words in one category or another, as shown in fact by Iorgu Iordan. It is interesting to remark that there are many regionalisms that are not included in the Academic Dictionary, the most recent lexicographic work of the Romanian Academy. That is why we considered it useful to make such a presentation for a future edition of this dictionary, and also for the future volumes of the Dictionary of Banat Idioms.

PLANUL VERBAL AL ROMANULUI *ANIMALE BOLNAVE* DE NICOLAE BREBAN

MIHAELA ROŞU BÎNĂ

Cuvinte-cheie: *plan verbal, comunicare, tip narativ, deixis, discurs romanesc.*

Domeniul naratologiei cunoaşte nu numai o tradiţie literară, ci şi una teoretică. Prin urmare, discursul narativ nu poate fi scos în afara actului de comunicare[1]. În romanele lui Nicolae Breban, cu structuri binare, contrapunctice, supraetajate schema jakobsoniană a comunicării este greu aplicabilă şi simplificatoare.

Faţă de analiza structurală sau lingvistică a textului, pragmatica deplasează accentul pe procesului narării în două moduri. Naraţiunea este parte integrantă a procesul comunicativ; actul narării, ca activitate verbală complexă presupune o deschidere a discursului romanesc spre situaţia concretă de construire a sensului, performată ca act de comunicare între cele două elemente fundamentale, fără de care actul nu poate exista, cititorul şi autorul. Pe de altă parte, stabilirea relaţiei autorului cu discursul, cu realitatea, cu cititorul şi cu personajele determină tipul narativ. Strategiile interacţiunii verbale sunt modulate în funcţie de statutul naratorului şi persoana gramaticală utilizată. Aparatul formal al discursului (indicatorii deixisului, formele implicitului conversaţional) registrul verbal, gradul de inserţie a discursurilor actorilor constituie obiectul demersului din acest articol.

Din motive pragmatice, ne vom opri asupra unor exemple selectate din romanul *Animale bolnave,* apărut în 1968. Toate discuţiile

---

[1] Roman Jakobson, *Essais de linguistique générale*, Paris, Editions de Minuit, (t. n.), 1963, p. 214.

centrate în jurul planului verbal din acest roman ar trebui să pornească de la o concluzie relevată din analize ale planului spațio-temporal şi perceptiv-psihic. În majoritatea romanelor secolului trecut, fie că e vorba de modernism, avangardism, suprarealism sau postmodernism, microtimpii se fragmentează într-un mozaic macro-temporal, planurile temporale simultane conduc spre paralelismul ce pune în paranteze liniaritatea discursului tradițional. Diversitatea presupune planuri temporale diferite ce alunecă dinspre prezent spre trecut şi invers, dinspre timpul interior şi cel exterior, dinspre timpul individual spre cel al istoriei cu permanente intersectări. Jocul tensionat de planuri temporale diverse refuză cauzalitatea. Recunoaşterea finitudinii lumii are drept consecință în plan literar deschiderea amplă a planurilor narative şi a textului spre noi punți aruncate spre cititor. Chiar de la primele producții, proza brebaniană nu cunoaşte o realitate transcendentă, ci încearcă să pună în limbaj dezordinea şi pluralismul lumii. Limbajul pune în evidență aceste trăsături noi.

Animale bolnave este o narațiune heterodiegetică în care tipul narativ auctorial şi actorial conduc spre o perspectivă alunecoasă, menită să creeze o structură binară, tensionată, constituită din suprapunerea celor două planuri: al unui narator, care nu renunță total la omnisciență şi al unui actor, mai puțin creditabil, din cauza modului său distorsionat de a recepta lumea înconjurătoare. Narațiunea la persoana a treia a naratorului omniscient şi omniprezent, care vine să creeze pentru scurt timp iluzia neutralității este pulverizată de cealaltă istorie a lui Paul, în care predomină percepția de tip subiectiv. Pentru a sublinia acest tip de discurs dublu, generat de perspectiva duală, am ales fragmentele menite să ilustreze acest tip nou de relativizare a perspectivei prin dublarea instanțelor. O primă „realitate” a textului se creează prin intervenția unui narator a cărui autoritate în text am evidențiat-o deja. Narațiunea heterodiegetică la persoana a treia progresează prin rezumarea evenimentelor non-verbale şi a discursului actorilor: „El mulțumi moțăind din cap, fâstâcit de vestea pe care i-o dăduse femeia aceea umilă, se îndepărtă apoi câțiva paşi, până ajunse în dreptul fântânii secate – parcă mai mult ca să scape de privirile ei furişate sau de profesiunea ei şi, când se crezu singur se opri, se aşeză pe o bancă de piatră probabil foarte

puțin întrebuințată la fel ca şi o vază de flori uriaşă, de alături, ce încerca să imite marmora şi-şi desfăcu geamantanul său din carton presat. Mâncă, stând cu geamantanul pe genunchi ca țăranii, şi, privit din depărtare părea că ține un gramofon uriaş în brațe, cu o pâlnie turtită. Apoi se ridică şi se îndreptă încet spre rampa magaziei şi, încet-încet, se formă şi decovilul, o garnitură cu vagoane înguste, vagoane-platforme, cu o locomotivă autentică, ce făcea încă manevre pe liniile învecinate. Când se urcă observă că nu era singur, pe una din platforme se găseau adunați nişte țărani, pe o grămadă de paie, iar pe alta, în imediata apropiere un grup de orăşeni, în mijlocul cărora el distinse o femeie în negru în jur de treizeci de ani, foarte frumoasă."[2] La paginile 204-205, acelaşi eveniment este redat din unghiul personajului actor. „Referentul" din primul fragment se reflectă altfel în al doilea, cu mai multe detalii şi amănunte, unele complet inutile. Coordonatele spațiale şi temporale sunt în linii mari aceleaşi. Diferă deschiderea, angulația extrem de mică dintre „realitate" şi „reflectarea" ei: „Paul îi povesti lui Krinitzki – în timpul orelor acelea lungi când uriaşul îl veghea cu răbdare – despre drumul întortocheat pe care călătorise ca să ajungă în acea aşezare atât de liniştită, între munți, cu oameni atât de veseli, aproape stranii. Aminti gara în care schimbase trenul – un tren mare pe unul mic, cu şine înguste, asta spun şi eu că e o afacere! – cu pasarela afumată, atât de cinematografică, cu fântâna secată şi cele două mari havuzuri din piatră, urâțite de nişte linii întortocheate trase cu pensula pentru a imita marmora. În secolul nostru nu mai există materiale trainice, noi imităm mereu materialele trainice şi chiar piatra o transformăm, îi dăm forma marmorei, deşi piatra e mai durabilă decât marmora!

Atunci apăru ea pe acel peron, unde, cineva, mânca dintr-un geamantan de carton presat pe care îl ținea pe genunchi şi al cărui capac îşi ascundea capul, de parcă ar fi ținut un gramofon pe genunchi, unul din acelea cu pâlnie de pânză uriaşă, portocalie, păzit de un câine uriaş, peste al cărui cap ascuțit, inteligent, flutura deviza: «His master's voice».

---

[2] Nicolae Breban, *Animale bolnave*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1968, p. 8.

Era bineînţeles cu un grup, viitori locuitori ai orăşelului N. şi cu ei se afla şi un adolescent înalt, osos, foarte pistruiat, a cărui voce, stridentă, umplu imediat liniştea gării pustii, înmuiate de căldura neverosimilă de iulie. Erau şi două surori, două nemţoaice, fete frumoase, grăsuţe, care semănau foarte mult între ele, numai că, cea mare, Lisl (probabil Elisabeta sau Liselotte) era mai frumoasă, sau mai pe gustul lui Paul – bineînţeles nimic nu se compara cu ea, apariţia în negru, acea zeiţă vie şi e într-adevăr ciudat pe unde umblă şi zeiţele, pe asemenea linii înguste, vicinale, amestecate într-un grup atât de oarecare, de inform, apărate de un astfel de băieţandru gălăgios care se asculta numai pe el."[3]

În primul fragment naratorul se disociază net de actor. Viaţa interioară a acestuia nu face încă obiectul investigaţiei. Atunci când o face, ea este formulată de narator. O uşoară tensiune se stabileşte între narator şi autor. Perfectul simplu utilizat cu precădere în primul fragment este expresia unui trecut prezentat ca terminat. În al doilea fragment, imperfectul creează iluzia unui prezent continuu, derularea evenimentelor amintind planul plutirii onirice, spaţiul incert şi indeterminat dintre planul real şi cel ireal. Registrul verbal evidenţiază diferenţe subtile între cele două istorii, menite să deplaseze accentul de pe narator pe actor. Evenimentele non-verbale sunt rezumate în idiolectul naratorului, parţial identic cu idiolectul naratorului care rezumă discursul actorilor. În al doilea fragment, idiolectul actorului perceptor şi narator este mai spectaculos prin clişeele livreşti utilizate, prin detaliile inexistente în prima naraţiune, rezultat al fanteziei lui bolnăvicioase, dar şi al lecturilor, pentru că multe din elementele biografiei lui imaginare sunt împrumutate din cărţi. „Aşa citise undeva" devine formula reconstrucţiei prin imaginaţie şi cuvânt a lumii în care trăieşte şi se mişcă, după propriile sale reguli. Distanţarea ironică a naratorului primei istorii de actorul-narator din cea de-a doua este evidentă. Încărcătura livrescă alimentează fantezia maladivă a lui Paul care citeşte altfel realitatea. El vede personaje şi întâmplări inexistente pentru naratorul care a înregistrat fidel, cu obiectivitatea unei camere realitatea gării, a decovilului, a pasagerilor

---

[3] *Ibidem*, p. 204-205.

între care se află Paul-actorul. Face paranteze, emite păreri asupra trăiniciei materialelor de construcție etc. În propria-i narațiune, el însuşi devine un altul, „cineva mânca”, adică personaj în realitatea pe care o inventează şi în care se instalează. Monologul său, destinat lui Krinitzki, are intenția vădită de a-l captiva pe acesta. Povestirea ca formă de seducție va deveni etapă a unei strategii bine puse la punct în romanele următoare. Cele două registre verbale au vizibile diferențe: naratorul relatează distanțat, neutru, înregistrează elemente de decor, fără a comenta prea mult pe marginea lor. În narațiunea lui Paul interesul cade pe alte detalii, apar personaje noi, rodul fabulațiilor sale, asupra cărora face aprecieri, pe care le descrie cu lux de amănunte, încercând să dea maximă credibilitate narațiunii. Intră într-un fel de competiție „neloială” cu naratorul. Personajelor le citeşte viitorul, le prevede destinul. Aserția este posibilă însă numai în cazul narațiunii auctoriale, în cea de-a doua totul este pus sub semnul unei mari îndoieli. Devenit narator, Paul se îngrijeşte de aparatul formal al discursului la fel ca şi naratorul din primul fragment. Apar astfel, indicatori ai *deixis*-ului: pronume demonstrative, adverbe deictice, menite să orienteze perspectiva: sus-jos, aproape-departe. În primul caz inserția este posibilă, în al doilea nu. A doua povestire creează o relație specială cu ascultătorul, de aici elemente de oralitate mai pregnante. Alternativă a naratorului, actorul-perceptor, Paul, îşi permite mult mai multe libertăți ca acesta: o fantezie fără oprelişti, limbaj melifluent cu înflorituri artistice, clişee şi formule consacrate de modelele romaneşti, forme ale comunicării directe, explicații şi supoziții pe marginea evenimentelor înregistrate.

Bibliografie

Breban, Nicolae, *Animale bolnave*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1968.

Adam, Jean-Michel, *Linguistique et discours littéraire* in *Théorie et practique des textes* (traducerea noastră), Paris, Larousse, 1976.

Booth, Wayne C., *Distance and Point of View*, Ed. Durham, North Carolina: Duke University Press 1996.

Eco, Umberto, *Şase plimbări prin pădurea narativă*, traducere de Ştefania Mincu, Constanța, Editura Pontica, 1997.

Genette, Gérard, *Figures III* (traducerea noastră), Paris, Seuil, 1972.

Ivanciu, Nina, *Epistemă şi receptare*, Bucureşti, Editura Univers, 1988.
Jakobson, Roman, *Essais de linguistique générale* (traducerea noastră), Paris, Editions de Minuit, 1963.
Lintvelt, Jaap, *Punctul de vedere în roman*, traducere de Angela Martin, Bucureşti, Editura Univers, 1994.
Lodge, David, *Limbajul romanului*, traducere de Radu Paraschivescu, Bucureşti, Editura Univers, 1998.
Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2008.

LE PLAN VERBAL DANS LE ROMAN *ANIMALE BOLNAVE*
(DES ANIMAUX MALADES) PAR N. BREBAN
(Résumé)

Le discours narratif ne peut pas être en dehors de l'acte de communication. Le plan verbal du roman *Animale bolnave* représente l'objet d'une analyse de l'appareil formel du discours. La discussion concernant cet aspect devient compliquée à cause de la structure binaire tendue avec la superposition des deux plans : celui du narrateur et celui du personnage qui en pulvérise à travers sa propre narration le premier. Le premier fragment du roman illustre la dissociation nette du narrateur de l'acteur. Le deuxième fragment crée à travers l'utilisation de l'imparfait et des autres formes de la deixis illusion d'un présent continu, une sorte de flottement incertain entre le plan réel et le plan irréel.

THE VERBAL PLANE IN THE NOVEL *ANIMALE BOLNAVE*
(SICK ANIMALS) BY N. BREBAN
(Abstract)

Key-words: *verbal plane, communication, narrative type, deixis, novel discourse*

The narrative discourse cannot be left outside of the communication act. The verbal plane of the novel *Animale bolnave (Sick animals)* represents the object of an analysis of the formal apparatus of discourse. The discussion related to this aspect becomes complicated because of the binary structure, with the superposing of the two planes: that of the narrator and that of the character which shatters the former across his own narration. The first argument of the novel illustrates the clean-cut dissociation of the narrator from the actor. The second fragment creates, across the use of the imperfect and other forms of the deixis, the illusion of a continuous present, a sort of uncertain floating between the real and unreal dimension

ANA BLANDIANA ŞI DECONSTRUCŢIA CANONULUI. POEZIA INTERZISĂ DIN PERIOADA COMUNISTĂ

ALINA – IULIANA POPESCU

Cuvinte-cheie: *canon, deconstrucţie, comunism, retorică, poezie interzisă*

Motto: „Ura poate fi combustibilul istoriei, dar numai dragostea poate fi combustibilul poeziei." (Ana Blandiana)[1]

Într-o epocă postceauşistă, a democraţiei[2], în care libertatea exprimării se manifestă pretutindeni, a discuta despre literatura interzisă de dinainte de '89 a rămas încă un subiect controversat. Există, desigur, numeroase publicaţii care fac treceri în revistă ale

---

[1] „Acolada", nr. 13/2008, art. *Interviul „Acoladei": Ana Blandiana,* realizat de Ion Zubaşcu*,* p. 13–14. Vorbind despre „salvarea lumii prin poezie", Ana Blandiana îşi mărturiseşte, încă o dată, propriul crez poetic, conform căruia: „Mult înainte de a ajunge o formă de comunicare, poezia este o formă de exprimare. Exprimarea unor adevăruri, pe care, de altfel, nu le înţelegeam întotdeauna, care veneau adesea de deasupra mea". Apare, totuşi, şi neliniştea acesteia în legătură cu literatura viitorului, din cauza descoperirii faptului că: „împletirea binelui cu frumosul, *kalokagathia*, care a stat la baza culturii europene, de la Grecia Antică încoace, e tot mai mult înlocuită de o realitate estetică născută din împletirea răului cu urâtul. Ceea ce nu poate decât să mă înspăimânte, nu numai pentru că, în felul acesta, poezia dispare, ci şi pentru că dispare izvorul ei, iubirea. Ura poate fi combustibilul istoriei, dar numai dragostea poate fi combustibilul poeziei". (*Ibidem*, p. 14).

[2] *Democraţie, s.f.* formă de organizare politică a societăţii care proclamă principiul deţinerii puterii de către popor (< fr. *démocratie*, gr. *Demokratia* < *demos* „popor", *kratos* „putere").
Cf. Florin Marcu, [MDN] *Marele dicţionar de neologisme*, Bucureşti, Editura Saeculum, 2000.

titlurilor de carte cenzurată în perioada comunistă[3], există aprecieri şi atacuri verbale cu referire la acea perioadă, există nostalgii, există ironie şi dezgust, dar nu există cercetare literară propriu-zisă, care să vizeze textele vremii aceleia. Se cunoaşte, fireşte, aversiunea pe care mesajul acelor scrieri o exprima faţă de regimul comunist, dar, oare în ce termeni era îmbrăcat acest mesaj? Lipsa de interes, sau preferinţa de a lăsa în penumbră acest subiect ar avea ca unică justificare încredinţarea cum că, în afară de culoarea politică ce o aducea conţinutul acelor scrieri, lipseşte o retorică specifică, demnă de a face obiectul unui studiu de cercetare textuală.

Lucrarea de faţă îşi propune să analizeze poezia *cenzurată* a Anei Blandiana, având în vizor identificarea unei *retorici* specifice textului poetic interzis, prin comparaţie cu poezia *Generaţiei '60 (1960 – 1980)*, urmărind dacă, dincolo de un dezgust exprimat făţiş pentru o anumită ideologie, mai exista şi altceva: *un nou limbaj, imagini artistice, intelectualism, filozofie, prozodie specifică* etc. Pledăm pentru cultură, în termeni neutri, fără intenţia de a veni în apărarea sau în condamnarea *poeziei cenzurate.* Obiectul cercetării noastre îl constituie, în principiu, *retorica textelor interzise.* Istoria sau ideologia vremii intervin doar ca o completare a acestei cercetări, în vederea atingerii într-o notă cât mai complexă a obiectivului propus.

---

[3] O remarcabilă astfel de carte, în literatura mondială, ar fi: Nicholas J. Karolides, Margaret Bald, Dawn B. Sova, *100 de cărţi interzise. O istorie a cenzurii în literatura mondială,* Traducere: Daniel Duma, Piteşti, Editura Paralela 45, 2007, unde toate cele 100 de cărţi sunt împărţite în grupuri de câte 25, delimitându-se astfel patru secţiuni: 1. literatura cenzurată din motive politice (*Principele*; *Coliba unchiului Tom*; *Doctor Jivago*; *Pe frontul de vest, nimic nou*; *Ferma animalelor*; *Abatorul cinci* etc.); 2. literatura cenzurată din motive religioase (*Biblia*; *Coranul*; *Talmudul*; *Oliver Twist*; *Roşu şi negru*; *Versetele satanice* etc.); 3. literatura cenzurată din motive sexuale (*1001 de nopţi*; *Decameronul*; *Doamna Bovary*; *Amantul doamnei Chatterley*; *Ulise*; *Lolita* etc.); 4. literatura cenzurată din motive sociale (*Povestiri din Canterbury*; *Aventurile lui Huckleberry Finn*; *De veghe în lanul de secară*; *Portocala mecanică*; *Zbor deasupra unui cuib de cuci* etc.). Tuturor celor 100 de cărţi li se face un rezumat şi un istoric al cenzurii la care au fost supuse. În literatura română, cartea cea mai cunoscută care cuprinde titlurile cărţilor cenzurate, *Publicaţii interzise,* Bucureşti, SNEAG Dacia Traiană, 1964, care conţine lista integrală a cărţilor apărute şi interzise în acea perioadă, cu titluri sortate în ordine alfabetică.

„Un intelectual are datoria să se implice în felul lui, fiecare în felul său.”, afirma Octavian Paler, într-un interviu postdecembrist, acordat revistei „Orizont”[4], încurajând astfel evadarea din letargia indiferenței față de aproape. Este teoria salvării națiunii prin cultură. Implicarea activă a omului de cultură în *re – educarea* şi însănătoşirea maselor condamnate beznei intelectuale. *Re-umanizarea* – cum ar spune Dan C. Mihăilescu[5] – care trebuie să fie sinonimă cu definiția culturii.

Principala calitate a culturii este aceea de a fi inaccesibilă celor neinițiați. Este principiul pe care mizează Ştefan Augustin Doinaş, în celebrul său discurs[6], prin care dezaprobă *revoluția culturală*, impusă prin „tezele din iulie 1971” ale lui Nicolae Ceauşescu[7]. Astfel, în rafinata sa pledoarie, care devine un mod de *intimidare* intelectuală, „distant, glacial, poetul a citit un text *de principii*, redactat în termeni sobri şi severi, fără niciun punct de contact cu tonul şi limbajul discursurilor oficiale.

Ascultându-l, pe N. Ceauşescu îl apucase parcă o bruscă şi chinuitoare durere de dinți.

Grimasa îl trăda. N. Ceauşescu se simțea sfidat, disprețuit, călcat în picioare de intelectualismul biciuitor al intervenției lui Doinaş, probabil nici nu înțelegea toate cuvintele, erau multe neologisme, multe abstracțiuni, idei şi nu ideologie formulată propagandistic, o sintaxă violent contrastantă cu adipoasele construcții ale limbii activistice. Lui N. Ceauşescu nu-i scăpa însă cu siguranță sensul profund al acestui discurs ce ignora, trufaş, locul unde era ținut, la

---

[4] „Orizont”, nr. 17/1993, art. *A spera, a-ți aminti,* interviu cu Octavian Paler, realizat de Veronica Balaj, cu prilejul lansării în Timişoara a cărții *Don Quijote în Est*, 6 august 1993, p. 14.

[5] Dan C. Mihăilescu, *Literatura română în postceauşism!, Memorialistica sau trecutul ca re-umanizare,* Iaşi, Editura Polirom, 2004.

[6] Este vorba despre unul dintre discursurile scriitorilor, prin care aceştia se opuneau *revoluției culturale ceauşiste*, printr-o serie de pledoarii ținute chiar în fața preşedintelui PCR. Discursul este consemnat de Mircea Iorgulescu şi reprodus de Alex Ştefănescu *Istoria literaturii române contemporane*, Bucureşti, Editura Maşina de Scris, 2005, p. 821–822, *Refuzul revoluției culturale*.

[7] „Reluate şi dezvoltate la Plenara CC al PCR din 5 noiembrie, acelaşi an. *Ibidem*, p. 821.

Comitetul Central, în fața puterii supreme [...][8].

Limbajul intelectualizat devine subversiv prin însuşi ermetismul său. Panica, îmbibată cu o ruşine interiorizată, atinge apogeul, în ciuda ecartului numeric între intelectuali şi *ne – intelectuali* (desigur, în favoarea celor din urmă!).

Legitimând, în mod obiectiv, o anumită realitate, poezia anticomunistă dă, totuşi, impresia că este o poezie care trimite la un spațiu al nimănui, haotic şi absurd, fără un sistem de repere bine delimitat, *un spațiu al vidului cultural, al absenței corespondențelor şi al oricărui punct de referință*. Perspectiva de abordare este lipsită de orice emoție, fiind una masculină, rece, în încercarea ei de a fi obiectivă, mizându-se aproape exacerbat pe autenticitatea actului relatării. Anulând orice trimitere la un lirism înduioşător, mesajul ei este centrat pe o *reproducere* cât mai lucidită a evenimentelor derulate în epoca ceauşistă.

Când vorbim despre **Ana Blandiana** şi despre poezia acesteia, este necesar să o punem în strânsă legătură cu ideea de *neomodernism şi de deconstrucție a canonului*, ca idee novatoare pe care poezia acesteia o aduce, în rândul generației '60. *Poezia neomodernistă* este o poezie, prin excelență, a deconstrucției. Startul schimbării îl dă, însă, în mod evident, *modernismul* propriu-zis, care aduce, în primul rând, un nou limbaj.

Poezia Anei Blandiana, în ansamblul său, este „o sugestie de sfințenie"[9], are să atenționeze criticul literar Alex Ştefănescu. Ana Blandiana îşi grupează poeziile în volume sugestive, prin titlu şi tematică, care îi marchează fiecare treaptă a vieții, cu toate trăirile, sentimentele, pasiunile, emoțiile. Începe cu entuzismul şi exuberanța tinereții, în *Persoana întâia plural,* unde *Descântecul de ploaie* este plin de prospețimea, voioşia, candoarea şi misterul tinereții:

„Iubesc ploile, iubesc cu patimă ploile,/ Înnebunitele ploi şi ploile calme,/ Ploile feciorelnice şi ploile – dezlănțuite femei,/ Ploile proaspete şi plictisitoarele ploi fără sfârşit,/ iubesc ploile, iubesc cu

---

[8] *Ibidem*, p. 821–822.

[9] Alex Ştefănescu *Istoria literaturii române contemporane*, Bucureşti, Editura Maşina de Scris, 2005, p. 397, *Ana Blandiana*.

patimă ploile,/ Îmi place să mă tăvălesc prin iarba lor înaltă,/ Îmi place să le rup firele şi să umblu cu ele în dinţi,/ Să ameţească, privindu-mă, astfel, bărbaţii."[10]

Ploaia devine mai mult decât un laitmotiv al acestui poem, un personaj, al cărui nume se pare că poeta nu se mai plictiseşte să-l pronunţe. Îl şopteşte, îl strigă şi îl repetă sub toate formele posibile, înnobilându-l, de fiecare dată, cu sensuri noi. *Ploile,* la feminin, plural, nu sunt numai femeile – deşi ele par a fi obiectul de referire al poetei, care face un superb periplu de le general la individual, de la *ele* la *ea,* care este însăşi Ana Blandiana. *Ploile* sunt oamenii aceia, tineri, exuberanţi în suflet. „Răspunde-mi, răspunde-mi, cine-s mai frumoşi: oamenii, ploaia?", pare să se afle pe aceeaşi linie semiotică, iar voioşia, dorinţa jocului, care apare manifestată şi într-un alt poem al aceluiaşi ciclu, este încărcată cu expresionismul blagian din *Vreau să joc.*

„Lăsaţi ploaia să mă îmbrăţişeze de la tâmple până la glezne,/ Iubiţii mei, priviţi dansul acesta nou, nou, nou,/ Noaptea-şi ascunde ca pe-o patimă vântul în bezne,/ Dansului meu i-e vântul ecou.// (...) Lăsaţi ploaia să mă îmbrăţişeze şi destrame-mă vântul,/ Iubiţi-mi liberul dans fluturat peste voi –/ Genunchii mei n-au sărutat niciodată pământul,/ Părul meu nu s-a zbătut niciodată-n noroi!"

În celelalte volume, entuziasmul începe să se estompeze încet – încet, dar totuşi rămâne ceva: naturaleţea. „Ce anume ne place la Ana Blandiana? Cel mai mult ne place că ea se înfăţişează dezarmată în faţa publicului, în faţa ironicului public de azi. Această vulnerabilitate dă o sugestie de sfinţenie (evocându-l pe sfântul Francisc d'Assisi, care s-a dus cu mâinile goale în căutarea lupului feroce) şi paralizează spiritul critic al cititorilor (...) Personajul liric din poezia Anei Blandiana este o fată îmbrăcată în alb, fără podoabe, desculţă, care vorbeşte simplu şi cu un fel de resemnare tragică."[11] Această fată este însăşi Ana Blandiana. Chiar devenită matură, ea îşi păstrează sufletul şi dorinţa de a mai fi lăsată printre copii.

---

[10] Ana Blandiana, *Persoana întâia plural*, pref. de Nicolae Manoescu, Bucureşti, EPL, col. „Luceafărul", 1964.
[11] Alex Ştefănescu, *op. cit.,* p. 397.

„Ştiu, puritatea nu rodeşte,/ Fecioarele nu nasc copii,/ E marea lege-a maculării/ Tributul pentru a trăi.// Albaştri fluturi cresc omizi,/ Cresc fructe florilor în jur,/ Zăpada-i albă neatinsă/ Pământul cald este impur.// Neprihănit eterul doarme, /Văzduhul viu e de microbi,/ Poţi dacă vrei să nu te naşti,/ Dar dacă eşti te şi îngropi.//

E fericit cuvântu-n gând,/ Rostit, urechea îl defăimă,/ Spre care o să mă aplec/ Din talgere – vis mut sau faimă?// Între tăcere şi păcat/ Ce-o să aleg – cirezi sau lotuşi?/ O, drama de-a muri de alb/ Sau moartea de-a învinge totuşi...//”[12]

Această poezie este ceea ce Alex Ştefănesu numeşte *poezie de idei,* „care nu se aseamănă prin nimic cu ideologizarea forţată din timpul comunismului, care a creat o formă de aversiune împotriva oricărei forme de lirism reflexiv, considerat aproape prin consens impur şi inautentic. Ana Blandiana reabilitează instantaneu genul, promovându-l pur şi simplu, fără să-şi ia măsuri de precauţie. Aşa cum alţi poeţi visează sau plâng sau îşi declară dragostea, ea *gândeşte* la scenă deschisă. Gândeşte firesc, în felul în care respiră. Nu îşi ia o poză de iniţiată, nu se înfăţişează ca o preoteasă a adevărurilor inaccesibile altora, nu vorbeşte sibilnic, ca să mărească impresia de profunzime.

Reflectează şi atât. Ideile din poezia ei au o nuditate de statui antice.”[13]

Şi, dacă, „orice metaforă este, în chip esenţial o personificare, pe toate treptele dezvoltării lor, oamenii n-au cunoscut cu adevărat decât ceea ce au putut produce ei înşişi. A cunoaşte un lucru înseamnă a-l putea produce din propria ta spontaneitate. *A cunoaşte* înseamnă a te naşte împreună cu obiectul cunoaşterii, va spune Paul Claudel, care descompune în chip semnificativ cuvântul, scriind *co – naissance*.”[14] Comunismul, din păcate, tăia elanul cunoaşterii, prin masacrarea culturii. Influenţa „greţos – malefică” (Alex Ştefănescu) a acestei ideologii tulbură şi poezia Anei Blandiana, prin cenzura şi interzicerea de a publica. „Am fost cunoscută ca poet interzis, înainte

---

[12] Ana Blandiana, *Călcâiul vulnerbil*, Bucureşti, EPL, 1996.
[13] Alex Ştefănescu, *op. cit.*, p. 398.
[14] Tudor Vianu, *Despre stil şi artă literară*, Bucureşti, Editura Tineretului, 1957.

de a fi cunoscută ca poet”, mărturiseşte aceasta, care fusese cenzurată încă de la debut, din 1959, pentru poezia *Originalitate,* din revista „Tribuna” de la Cluj. Apoi pentru textele din „Amfiteatru”.

Revista *„Amfiteatru” (1984)*:

„Un întreg popor/ Nenăscut încă/ Dar condamnat la naştere,/ Foetus lângă foetus,/ Un întreg popor/ Care n-aude, nu vede, nu înțelege,/ Dar înaintează/ Prin trupuri zvârcolite de femei,/ Prin sânge de mame/ Neîntrebate.”[15]

Retorica este diferită de tot ce scrisese poeta până atunci. Nu mai este exuberanță, entuziasm, ritmul este rapid, tonul grav, acuzator.

Versurile par a fi nişte dictoane, în mare parte eliptice de predicat. Puținele verbe existente sunt la prezentul continuu. Ca în ştiință. Poeta nu minte. Redă în cel mai autentic mod posibil, dar şi în cel mai liric, realitatea. Conținutul e destul de explicit, deşi e alegoric. Aversiunea față de dictatură este, însă, deşi manifestată direct, total dezarmat. *Decreţeii* sunt copiii sau adulții din această poezie, care s-au ivit pe lume, fără să aibă dreptul la explicații.

Versurile sunt scurte, lapidare, dar, cu toate astea, chiar este literatură în această poezie. Prea multă literatură, dar la fel de multă realitate. Deranjează mesajul, din păcate, adevărul. Fiecare negație, încărcată de un semantism al compasiunii pentru omenirea forțată să suporte ideologia impusă, este urmată de o propoziție adversivă. Aceasta conține ideea de obligație. Ideologizarea forțată este redată prin lexeme de tipul: *condamnat*, *n-aude, nu vede, nu înțelege, dar înaintează, mame neîntrebate.* Este ceea ce Ştefănescu numea un *lirism reflexiv*.

Transfigurarea adulților în copii, din această poezie, este subminată de acel terifiant tot, în care trăiesc *frunze, cuvinte, lacrimi.*

[15] Revista *„Amfiteatru”*, 1984, *Cruciada copiilor.*

***Totul**:* „Frunze, cuvinte, lacrimi,/ cutii de chibrituri, pisici,/ tramvaie câteodată, cozi la făină,/ gărgărițe, sticle goale, discursuri,/ imagini lungite de televizor,/ gândaci de Colorado, benzină,/ stegulețe, portrete cunoscute,/ Cupa Campionilor Europeni,/ maşini cu butelii, mere refuzate la export,/ ziare, franzele, ulei în amestec, garoafe,/ întâmpinări la aeroport, cico, batoane,/ Salam Bucureşti, iaurt dietetic,/ țigănci cu kenturi, ouă de Crevedia,/ zvonuri, serialul de sâmbătă seara,/ cafea cu înlocuitori,/ lupta popoarelor pentru pace, coruri,/ producția la hectar, Gerovital, aniversări,/ compot bulgăresc, adunarea oamenilor muncii,/ vin de regiune superior, adidaşi,/ bancuri, băieții de pe Calea Victoriei,/ peşte oceanic, Cântarea României,/ totul."

Despre acest poem, ne relatează Alex Ştefănescu că „a fost transcris de mâinile a mii şi mii de necunoscuți, cunoscând astfel o mare circulație, dar şi mai curios – şi mai înduioşător – este faptul că a fost *completat* cu numeroase alte mostre de existență cotidiană de către diverşi anonimi, astfel încât s-a transformat până la urmă într-o imensă jalbă colectivă, într-un inventar al urâțeniei, în care erau obligați să trăiască douăzeci şi trei de milioane de oameni. Poeta a devenit atunci, pe neaşteptate, o Jeanne d'Arc a noastră. Până şi azi mai sunt unii care vor să o ardă pe rug"[16], constată criticul cu amărăciune.

O superbă creație aproape în stil postmodern. Decupaj din realitate, dar totodată, şi colaj de sentimente, frânturi de idei, de gânduri, de suflet zdrobit de uscăciunea unei societăți fără suflu. Poezie cu iz de *propagandă anticeauşistă*, cu iz de strigăt de ajutor, de salvare. Se simte disperarea în această înşiruire. Nu este nimic frapant, nu este nimic subiectiv. Tonul este prea impersonal şi, totuşi, atât de individualizat. Un individual extins la proporții de general. Dacă n-ar fi virgulele, am avea senzația că poeta scrie fără să respire, ca într-un vis, din care încearcă să redea fiecare imagine, cu teama de a nu pierde nimic din vedere. Este imaginea unei lumi, în cuvinte. În

[16] Alex Ştefănescu, *op. cit.*, p. 400.

cuvinte care ucid, din păcate. Şi asta pentru că oamenii sunt, văzuți metaforic ca nişte plante, se tem sau sunt prea laşi să se revolte:

„Noi, plantele,/ Nu suntem ferite/ Nici de boală,/ Nici de nebunie/ (N-ați văzut niciodată/ O plantă/ Înnebunită,/ Încercând să intre/ Cu mugurii în pământ?),/ Nici de foame,/ Nici de frică/ (N-ați văzut niciodată/ O tulpină galbenă/ Încolăcindu-se printre gratii?)./ Singurul lucru/ De care suntem ferite/ (Sau poate private)/ E fuga.”

Desigur, apare şi sarcasmul, care trezeşte şi mai tare mâhnirea societății. Observăm în toate aceste poezii versuri scurte. Care exprimă totul. Parcă fiecare cuvânt este subliniat, ca şi cum i-ar atrage atenția cititorului să ia bine aminte la el. Pentru că fiecare cuvânt este plin de semnificații. Este ca un strigăt. Şi mai au ceva comun aceste poezii. Aliterațiile şi asonanțele. Dar cele sumbre, cele închise şi dure: *„**N**oi, pla**nt**ele,/ **N**u suntem ferite/ **N**ici de boală,/ **N**ici de **n**ebu**n**ie/ (**N**-ați văzut **n**iciodată/ O pla**nt**ă/ **Înn**ebu**n**ită....?”*

Tonul este mai mult decât grav, este apocaliptic.

„Eu cred că suntem un popor vegetal,/ De unde altfel liniştea/ În care aşteptăm desfrunzirea?/ De unde curajul/ De-a ne da drumul pe toboganul somnului/ Până aproape de moarte,/ Cu siguranța/ Că vom mai fi în stare să ne naştem/ Din nou?/ Eu cred că suntem un popor vegetal–/ Cine-a văzut vreodată/ Un copac revoltându-se?”

Afirmația conform căreia „*poezia este limbaj* nu a adus întregul bine pe care ar fi trebuit să-l producă, din cauză că a fost luată *ad litteram*; dimpotrivă, efectul ei negativ s-a manifestat prin dubla eroare de a studia limbajul cu aerul că te referi la poezie sau, invers, că, rămânând în perimetrul poetic, poți asuma limbajul drept obiect.”[17] Poezia este, în primul rând, *idee,* care, concepută într-o

[17] Crişu Dascălu, *Dialectica limbajului poetic*, Timişoara, Editura Facla, 1986, p. 9, „Aşa se face că adeseori eseurile dedicate, în intenție, limbajului poetic se dovedesc a fi, de fapt, comentarii asupra poeziei, tot astfel cum nu o dată exegeza poeziei eşuează în goale considerații despre limbă. În ciuda progresului cantitativ

anumită formă, devine *stil*. *Limbajul* este *instrument* personalizat, care devine astfel stil, distanțându-se de latura materială şi apropiindu-se de cea ideatică, însă trebuie tratat, mai întâi, ca *instrument.* Să vedem analogia între *limbă* şi *limbaj*, pe care o propune Crişu Dascălu: „Limba îşi conservă condiția de material al poeziei, cu precizarea că ea poate fi implicată în obiectul estetic numai printr-o *deformare* în raport cu ipostaza ei de instrument al comunicării obişnuite, adică prin modificarea ei, în aşa fel şi într-atât încât, asigurând funcționarea textului, ea să supraviețuiască şi în calitate de limbă. Aşadar, deformare (din punct de vedere lingvistic) şi conformare (din perspectiva operei). Conformitatea stratului lingvistic cu opera nu trebuie interpretată drept adecvarea formei la conținut, ci ca anticipare a complexității de către o linearitate, mişcare ce constituie însuşi limbajul poetic: *o limbă pe cale de a deveni operă.* Cu alte cuvinte, limbajul poetic nu mai este limbă, fără a fi devenit încă operă. El este procesualitate amenințată, la limita ei inferioară, de confundarea cu limba (pe care o neagă) şi, la limita, superioară, de confundarea cu opera (de care este negat)."[18]

Este de la sine ştiut că fiecare autor de texte are un stil propriu, de la care nu se dezice de la un volum la altul, sau de la o etapă de vârstă la alta, decât în termeni minori, cu uşoare diferențe. Având această premisă, am identificat că aproape fiecare volum al Anei Blandiana este încărcat de *atacul* contra ideologiei, dincolo de poeziile recunoscute ca fiind interzise, existând câte un mesaj subversiv şi în altele, ascuns, mai puțin explicit. Fără să cădem în derizoriu, sau să riscăm să fim judecați pentru obsesii maladive, o să încercăm, în cele ce urmează, să comparăm succint metafore şi construcții lingvistice cu indicator subversiv, şi în anumite poezii nerecunoscute oficial ca fiind interzise. Iată, spre exemplu, poezia din debutul volumului *Ochiul de greier*:

înregistrat de cercetările întreprinse în această privință, definirea termenilor respectivi este încă nesatisfăcătoare atât în ceea ce priveşte clarificarea relațiilor dintre realitățile pe care le denumesc, cât şi în privința unei mai potrivite interpretări a poeziei ca ansamblu de opere".

[18] *Ibidem*, p. 18–19.

„Greierii cântă numai în somn,/ Greierii ziua sunt numai insecte,/ Lăsaţi-i să doarmă şi-ascundeţi-i, ierburi, De sincerităţile zilei, suspecte;// De adevărul uscat şi zadarnic/ Ferească-i al rouăi prea limpede domn/ Şi tot ce nu reuşesc să trăiască/ Întâmple-li-se în somn;// Lăsaţi-i să doarmă legaţi de coşmare,/ Cântând ca din strune din propriile funii,/ Subţiri prinţi de ţipăt jertfiţi ascuţit/ Singurătăţilor lunii. //” (*În somn*, Ochiul de greier – 1981)

În spatele unei rime *aristocrate,* încrucişate, se ascund metafore a căror descifrare este cheia spre lumea închistată în ideologii, în care era forţată să trăiască poeta alături de contemporanii ei. *Greierii* pot fi (sau chiar sunt!) artiştii siliţi să-şi cenzureze talentul într-o societate care cenzura tot ce era frumos şi bun. *Sincerităţile zilei, **suspecte*** sunt falsele idealuri ale comuniştilor, falsele valori pe care le impunea regimul autocrat. Autoarea propune, drept soluţie de evadare, pentru artişti, *somnul,* adică acea stare de reverie, de visare, adică singura care permite dezlănţuirea, eliberarea din lanţurile constrângerilor de toate tipurile. O soluţie asemănătoare este propusă şi în poeziile publicate în *„Amfiteatru”*, unde oamenii sunt *plante*, cărora le este interzis dreptul să se *manifeste*. Din păcate, poeta însăşi, care iniţial propusese somnul drept soluţie pentru ca: tot ce nu reuşesc să trăiască/ Întâmple-li-se în somn; transformă somnul însăşi într-o Apocalipsă, semn că monitorizarea comunismului se putea întinde până dincolo de ceea ce era la vedere, această ideologie cuprinzând, asemenea tentaculelor unei caracatiţe, până şi spaţiul cel mai intim al oamenilor, gândurile acestora: Lăsaţi-i să doarmă legaţi de coşmare,/Cântând ca din strune din propriile funii.

Mesaj subversiv există şi în *Ţara părinţilor*, unde „Se ajunge întotdeauna târziu,/ Numai când totu-i pustiu,/ Şi doar în lumina de lună/ Se mai strâng împreună,/ Sub tăiaţii castani,/Umbre de taţi condamnaţi/ Şi mame de treizeci de ani/ Pieptănând/ Fete cu plete/ Până-n pământ.”// *(Ţara părinţilor*, Ochiul de greier – 1981), făcându-se aluzie la persistenţa ideologiei rău – făcătoare, asupra mai multor generaţii supuse laolaltă aceleiaşi soarte: Umbre de taţi condamnaţi obligaţi să convieţuiască sub sălbăticia tăiaţilor castani.

Am obosit să mă nasc din idee,/ Am obosit să nu mor -/ Mi-am ales o frunză,/ Iată din ea mă voi naşte,/ După chipul şi asemănarea ei, uşor/ Seva răcoroasă o să mă pătrunză/ Şi nervurile îmi vor fi fragede moaşte;/ De la ea o să învăț să tremur, să cresc,/ Şi de durere să mă fac strălucitoare;/ Apoi să mă desprind de pe ram/ Ca un cuvânt de pe buze./ În felul acela copilăresc/ În care/ Se moare/ La frunze.// *(Am obosit*, Ochiul de greier – 1981). Aproape în fiecare volum al autoarei există câte o artă poetică, în care Ana Blandiana găseşte prilejul să îşi exprime concepția cu privire la poezie şi la creația literară. Într-o societate în care totul pare să fie interzis, mai ales frumosul, menirea artistului pare să fie una foarte dificilă, munca pentru a răzbate la lumină, reuşind totodată să îşi apere propriile idei, părând a fi una sisifică aproape: Am obosit să mă nasc din idee,/ Am obosit să nu mor –/ Mi-am ales o frunză,/ Iată din ea mă voi naşte,/ După chipul şi asemănarea ei, uşor. Fără să cădem în păcatul de ca vedea în orice mesaj, unul subversiv, îndrăznim să definim poezia drept o alegorie a actului creator. Versurile, ordonate sub forma unei rețete, sunt străbătute, din când în când de nervuri, sub forma unui strigăt: Mi-am ales o frunză,/ Iată din ea mă voi naşte,/ După chipul şi asemănarea ei, uşor/ Seva răcoroasă o să mă pătrunză/ Şi nervurile îmi vor fi fragede moaşte;/ De la ea o să învăț să tremur, să cresc,/ Şi de durere să mă fac strălucitoare;/ Apoi să mă desprind de pe ram/ Ca un cuvânt de pe buze./ În felul acela copilăresc/ În care/ Se moare/ La frunze.//

Un răsunet puternic îl are şi poezia *Hibernare.* Verbele la imperativ, în cea mai mare parte, conțin o serie de porunci, legi nescrise cu privire la o atitudine. Atitudinea de hibernare, de somnolență, a celor învinuiți şi condamnați pe nedrept, care nu mai au puterea să se ridice. Astfel, apare primul vers sub forma de laitmotiv, care se repeta obsesiv la începutul fiecărei strofe, schimbându-se doar verbele la imperativ: Nu-i **asculta** pe frații mei, ei dorm / (...)Nu-i **urî** pe frații mei, ei dorm / (...)Nu-i **judeca** pe frații mei, ei dorm/ (...) Nu îi **uita** pe frații mei, ei dorm.

Autocompătimirea reprezintă o formă de urlet, de strigăt înfricoşător. Într-o lume, în care dreptul la cuvânt este cenzurat, nu mai rămâne decât zbuciumul teribil al unui trup înghețat de cât i-au fost tăiate aripile: Mi-e atât de frig,/ Încât cred că/ Aş mai putea fi salvată/ Numai asemenea acelor înghețați/ Care erau cusuți/ În burțile animalelor/ Să se încălzească/ Şi încotoşmăniți bine/ În şuba îndurerată, /Năclăiți în sânge de jivine/ Mai veneau pe lume o dată./ Prea departe de/ Flăcările din iad,/ Am înghețat/ În singurătatea mea îngerească,/ Dar cine-i în stare/ Să-şi deschidă coastele/ Ca să mă primească?// (*Atât de frig*, Ochiul de greier – 1981). Speranța salvării este incompletă (sugerată, la nivel morfo-sintactic de semiadverbul *numai,* cu valoare restrictivă), ea realizându-se în cu totul altă parte decât în spațiul terestru, eventual „Numai asemenea acelor înghețați/ Care erau cusuți/ În burțile animalelor/ Să se încălzească/ Şi încotoşmăniți bine/ În şuba îndurerată, /Năclăiți în sânge de jivine". Şi cum în bine se aruncă întotdeauna cu pietre, iar faptele valoroase sunt mereu răstignite, şi autoarea resimte „înghețul/ În singurătatea mea îngerească,/ Prea departe de/ Flăcările din iad". Apelul umanitar este precedat de locuțiunea adverbială „cine-**i în stare/** Să-şi deschidă coastele/ Ca să mă primească?"

Drumul către *înviere* este foarte greu, cu atât mai mult cu cât fiecare pas duce, de fapt, către moarte: Atât de puține lucruri mă pricep să fac / Nici piersici ca piersicii,/ Nici struguri ca via,/ Nici măcar nuci/ Ca arborii cu umbră amară/ Şi foşnet uşor,/ Un singur lucru ştiu să fac/ Cu o pricepere extraordinară:/ Ştiu să mor.// Nu mă laud,/ Știu să mor cum puțini oameni ştiu –/ Mă învelesc întâi în tăcere,/ Apoi în pustiu/ Şi pornesc astfel încet, un pas,/ Încă un pas, şi încă un pas,/ Până nu se mai vede din mine/ Decât un glas/ Aşezat somptuos/ În al cărții sicriu. / Nu mă laud,/ Credeți-mă, ştiu să mor/ Şi ştiu, mai ales, să înviu,/ Dar asta e, bineînțeles,

Mult mai uşor.// (*Încă un pas*, Ochiul de greier – 1981).

„Poetica regăsirii" este numită metaforic creația Anei Blandiana, poeta rezervându-şi aproape în fiecare poem dreptul de a-şi mărturisi dragostea pentru copilăria pierdută, într-o limbă şi într-un limbaj

proprii. *Increatul, nunta*, sunt teme des întâlnite în literatura română şi des întâlnite şi în poezia acestei poete. „Atrasă de ceea ce Goethe numeşte *fenomenul originar*, de prototipurile existenței, stăpânită de nostalgia increatului, poeta îşi însuşeşte gândirea mitică, proprie copilăriei umanității: *Am scris (...) – zice ea, într-un eseu – pentru a mă copilări, pentru a deveni un copil, pentru a mă vindeca astfel de maturitatea pe care o simțeam coborând asupra mea ca o febră, ca o boală ce s-ar putea dovedi incurabilă."*[19]

Scrie pentru a deveni copil o „poezie a regăsirii", gândind cu simțurile: „Mai exact, ocoleşte conceptul, transmițând – nu ca atare, ci distilată, sterilizată prin idee – frenezia simțurilor."[20]

ANA BLANDIANA AND THE DECONSTRUCTION OF THE DOGMA.
FORBIDDEN POETRY OF THE COMMUNIST PERIOD
(Abstract)

Key-words: *dogma, deconstruction, Communism, rhteorics, forbidden poetry*

In a "post-Ceauşescu" epoch, where the freedom of expression is manifested everywhere, discussing the pre-'89 forbidden literature still remains a controversial topic.

The present article intends to explore the censured poetry of Ana Blandiana, to identify a rhetoric specific to the poetic text in comparison with the poetry of the Generation '60 (1960-1980), in order to see if, beyond an overtly expressed repugnance for a certain ideology, there was something else too: a new language, a particular rhetoric, a certain philosophy, a specific prosody.

---

[19] ***, Academia Română, *Dicționarul general al literaturii române. A/B. C/D,* Coordonator general: Eugen Simion. Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2004, p. 554.

[20] *Ibidem*, p. 554.

PRESTIGIUL STILISTIC AL FORMELOR VERBALE PREFIXATE ÎN TRADUCEREA *ENEIDEI*

GABRIELA RADU

Cuvinte-cheie: *traducere, prefix, participiu*

Vorbind despre prefixul *în-* ca mijloc al derivării verbale, Rodica Zafiu evidenţia o particularitate semantică şi stilistică a acestuia, afirmând: „prefixul […] contribuie adesea la constituirea sensului verbal transformativ, aducînd unele nuanţe de intensitate, dar fără a fi indispensabil, fără a modifica fundamental semnificaţia. În limba veche sînt atestate frecvent oscilaţii între forme echivalente, cu şi fără *în-*: *a întîlni* / *a tîlni*, *a întîmpla* / *a tîmpla* etc. Multe dintre formele neselectate de limba literară s-au păstrat pînă azi în graiuri. […]”[1]. Tocmai această particularitate a fost valorificată de profesorul G. I. Tohăneanu în cuprinsul traducerii româneşti a *Eneidei*, când a selectat derivate de acest tip pentru a traduce din limba latină în limba română:

[1] Rodica Zafiu, *Păcatele limbii: îmbucurat, înnumărat…*, în “România literară”, nr. 41 (15/10/2003 – 21/10/2003). A se vedea şi Iorgu Iordan, *Compusele româneşti cu **în-**,* “Buletinul Philippide”, III, 1936, p. 57-116, Flora Şuteu, *Prefixul **în-** / **in-***, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. II, Editura Academiei, Bucureşti, 1961, p. 36-65. Cf., de asemenea, *Formarea cuvintelor în limba română*, vol. II: *Prefixele*, Editura Academiei, Bucureşti, 1978, p. 134-143.

perfusus – îmbălorat

Verbul *a îmbălora*[2] este o formaţie în structura căreia se recunoaşte cuvântul de bază, *bale*[3]. Participiul verbului menţionat poate fi remarcat doar o singură dată în cuprinsul *Eneidei*, în al II-lea cânt: „Iar Laocoon, **îmbălorat** pe panglici / De neagra lor otravă […]” (c. II, v. 421), versiune care recompune în româneşte versul vergilian „**perfusus** sanie vittas atroque veneno” (c. II, v. 221). Termenul regional *îmbălorat* îl traduce pe *perfusus* (participiu perfect de la *perfundo, perfundere, perfudi, perfusum*, „a stropi”, „a muia”) care funcţionează, în acest caz, ca un participiu mediu grecesc capabil să ceară un obiect direct, *vittas* („panglici”). Se remarcă tendinţa constantă a traducătorului de a echivala în versiunea românească participiile latineşti cu diverşi termeni lexicali proveniţi din participii.

gaudens – îmbucurat

Discordia, cunoscută în poemele homerice ca Eris, sora zeului Ares, apare în numeroase situaţii în poemul vergilian: *Discordia demens* (VI, 280), *Discordia geminum ferrum* („Discordia cea cu două săbii”) sau, în acest caz, descrisă ca „et scissa **gaudens** vadit

---

[2] *îmbălorá*, *îmbăloréz*, vb. I (reg.) a spune vorbe de ocară, a mustra pe cineva fără a fi vinovat. Sursa: DAR.

[3] *bále* s.f pl. Salivă spumoasă ce se prelinge din gură. – Mr. bală, megl. *bal'ă*. Lat. **baba* (Puşcariu 180; Candrea, *Éléments latins*, I; REW 953; Candrea-Dens., 129; DAR; Pascu, I, 51. Etimologia pare să fi fost semnalată pentru prima oară de Laurian-Massim şi de Lambrior 379); cf. it. *bava*, fr. (*bave*), sp., port. *baba*. Rezultatul normal **ba* nu se foloseşte la sing.; pe baza formei de pl. se formează uneori sing. analogic, *bală*, ca în dialecte. Miklosich, *Slaw. Elem.*, 14 şi Cihac propun ca etimon al cuvîntului rom. pe cel sb. *bale* cu der. *balav* „bălos” şi *baliti* „a-i curge balele”; este însă mai probabil un împrumut în sens invers (la fel consideră şi Berneker 41). Der. *bălos*, adj. (cu bale; libidinos; alunecos); *băloşa*, vb. (a-i curge balele, a face spume la gură); *băloşel*, s.m. (ciupercă, Russula foetens); *îmbăla*, vb. (a murdări cu bale; a scuipa, a muia în salivă; a jigni, a ofensa); *îmbălătură*, s.f. (scuipătură; jignire, ofensă); **îmbălora**, vb. (a umple de bale; a ponegri, a vorbi de rău). – Din rom. trebuie să provină ţig., sp. *bajilé* „bale” (Besses 32). Sursa: DER.

Discordia palla” (c. VIII, v. 702), adică, „[…] iară Vrajba, -**mbucurată** / Aleargă într-o haină ferfeniță” (c. VIII, v. 1217). Termenul selectat din traducere, *-mbucurat*[4], un participiu al verbului *îmbucura*, transferă sensul adjectivului latin, *gaudens*, fapt care ar fi putut fi împlinit cu forma neprefixată, *bucurat*. Însă traducătorul a optat pentru un derivat lexical din stratul popular care crește randamentul evocator al versului, dar păstrează totodată sensul verbului primar datorită particularității semantice și stilistice a prefixului *în-*.

***pictus, versicoloris* – împistrit**

Întrebuințat în numeroase rânduri în versiunea tâlcuită în românește, lexemul *împistrit*[5] (c. III, v. 872) apare prima dată, în al III-lea cânt: „I-aduce lui Ascanius veșminte / Cu bătătură de-aur **împistrite**”. În acest caz de traducere, elementul lexical îl tălmăcește pe *picturatus* (participiu viitor de la verbul *pingo, pingere, pinxi*, *pictum* „a picta”, „a broda”, „a colora”), cuvânt aflat în versul latin, „fert **picturatas** auri subtemine vestes” (c. III, v. 483); de altfel, în toate situațiile comentate mai jos, termenul regional menționat va traduce același lexem, cu precizarea că participiul tradus, *pictus*, se va afla la timpul perfect. Comparând versiunile, cea originală cu cea românească, rezultă că autorul traducerii a reușit echivalarea lingvistică a originalului, aducând un spor de prospețime prin apelul la lexicul popular și familiar: *împistrit*, *bătătură*.

Sintagma **„împistrite** paseri” (c. IV, v. 959) corespunde, în versiunea originală, expresiei latinești „**picta**que volucres” (c. IV, v. 525). Prin urmare, așa cum am menționat deja, elementul lexical regional *împistrite* traduce pe *picta*, participiul perfect al verbului amintit. În soluția propusă, traducătorul a păstrat raporturile

---

[4] ÎMBUCURÁ, *îmbúcur*, vb. I. Tranz. și refl. (Reg.) A (se) bucura. – *În* + *bucura*. Sursa: DEX '98.

[5] ÎMPISTRÍ, *împistresc*, vb. IV. Tranz. (Reg.) A împodobi o pânză, o cămașă etc. cu desene, cu motive florale etc. de diverse culori; spec. a încondeia ouă de Paști. – Cf. sl. p ĩ s t r i t i. Sursa: DEX '98.

sintactice existente în latină şi a tălmăcit substantivul *volucres*, poetic în latină, prin arhaismul fonetic *pasere*, conservat dialectal (Moldova).

Se remarcă, comparând textul latin „[…] et **pictas** abiete puppis” (c. V, v. 663) cu traducerea românească „…şi pupe / Din lemn de brad cu chipuri **împistrite**” (c. V, v. 1179), că traducătorul a operat o binevenită explicitare când a realizat transferul noţional al determinării atributive, *pictis*: unitatea lexicală „cu chipuri împistrite” constituie o precizare neformulată în textul latin, dar degajată din situaţia descrisă: pupele erau **împodobite** (*pictae*) cu „chipuri”, adică cu sculpturi.

Tulburat la gândul alianţei cu Enea, regele Latinus nu mai poate fi mişcat de venerabilele daruri ale eroului troian: „nec purpura regem **picta** movet, nec sceptra movent Priameia” (c. VII, v. 251-2). Versiunea latină este echivalată prin varianta românească „Nici purpura-**mpistrită**, nici toiagul / Lui Priam nu îl tulbură […]” (c. VII, v. 455), din care se detaşează, ca elemente stilistice, epitetul *împistrită*; se pierde în traducere simetria celor două propoziţii aflate în raport de coordonare copulativă, simetrie întemeiată pe existenţa aceluiaşi verb (diferă doar în privinţa persoanei).

Alăturarea a două elemente lexicale (*împistrite* şi *învelitori*) aparţinând graiului popular, se dovedeşte eficientă din punct de vedere stilistic, aşa cum se poate constata comparând versiunea tradusă, „Cu **împistrite**-nvelitori […]” (c. VII, v. 503), cu cea originală: „**pic*tis***que tape*tis*” (c. VII, v. 277). Este astfel compensată pierderea aliteraţiei grupului consonantic *-tis* prezentă în sintagma latinească.

Tălmăcirea crâmpeiului vergilian „**pictas**que exure carinas” (c. VII, v. 431) prin „[…] iară navele-**mpistrite** / Aprinde-le […]” (c. VII, v. 775) constituie un nou caz de echivalare formală în care versiunea tradusă a rămas fidelă originalului. Se remarcă (de)plasarea obiectului direct înaintea verbului tranzitiv, pentru emfază, şi elementul lexical regional adus în poziţia privilegiată a finalului de vers.

Labicii, „Împodobiţi cu scuturi **împistrite”** (c. VII, v. 1411), erau neamuri italice aliate cu Turnus şi potrivnice troienilor. Atribu-

tiva notată mai sus reprezintă varianta românească a fragmentului latin „et **picti** scuta Labici” (c.VII, v. 796) care s-ar traduce literal prin „Labicii vopsiţi în ce priveşte scuturile”; *scuta* (plural neutru de la *scutum* „scut”) este un acuzativ grec, un acuzativ al specificării, restiuit în româneşte cu ajutorul explicitării.

În cartea a VIII-a, Vergiliu descrie apropierea lui Enea şi a însoţitorilor săi de cetatea regelui Evandru. Prin transpoziţie, traducătorul redă versiunea originală „fluvio **pictas**que innare carinas” (c. VIII, v. 93) astfel: „[…] corăbii / Ce apa o brăzdează, **împistrite**.” (c. VIII, v. 161). Elementele naturii (valurile-*unda*, pădurile-*nemus*) se minunează la vederea *corăbiilor împistrite*, sintagmă ce corespunde expresiei latine *pictas carinas* (forma nominală *carina* este poetică).

Palas, fiul regelui Evandru, are „Şi armele-**mpistrite**” (c. VIII, v. 1016), cu precizarea că lexemul *armele* reprezintă un nume generic pentru scuturile care erau pictate cu chipuri ale zeilor. Versiunea tălmăcită constituie o echivalare lingvistică a sintagmei vergiliene „[…] **pictis**…in armis” (c. VIII, v. 588).

Eroul etrusc Astur este înzestrat cu „**versicoloribus** armis” (c. X, v.181), adică, în româneşte, „El, Astur, cel cu arme **împistrite**” (c. X, v. 337). Sintagma latinească, alcătuită după model homeric, ἀράβησε δὲ **τεύχε᾽** ἐπ᾽ αὐτῷ / **αἰόλα** παμφανόωντα (Homer, *Iliada*, V, 295), este redată în traducere prin *arme împistrite*, traducătorul optând pentru un termen „colorat” şi expresiv în detrimentul termenului neutru „multicolore”. Elementul regional românesc traduce adjectivul latinesc *versicoloris*.

Aceeaşi preferinţă pentru lexemul *împistrit* este constatată şi în ultimele două cazuri de traducere: din versiunea „[…] Par amazoane / […] Luptându-se cu arme **împistrite**” (c. X, v. 1154), expresia *arme împistrite* corespunde sintagmei latine *pictis armis*, prezentă în versul original, „et **pictis** bellantur Amazones armis” (c. XI, v. 660). O situaţie identică este în ultimul cânt al epopeii, în versul „et **pictis** Arcades armis” (c. XII, v. 281), tălmăcit în limba română prin „Şi-arcazii cei cu armele**-împistrite”** (c. XII, v. 497). În ambele cazuri, aliteraţiile originale au fost echivalate şi în versiunile traduse.

***praecisus* – împungace**

Elementul lexical *împungace*[6], alcătuit cu sufixul -*aci*/-*ace*, asociat temei verbale *împung*- manifestă o asemănare formală (doar la plural) cu adjectivele invariabile neologice, precum *locvace*, *vorace*, *atroce*, *vivace* (împrumuturi din franceză sau italiană, origine latină), însă sonoritatea sa este una vetustă, aşa cum o dovedeşte lectura crâmpeiului „Jur-î*m*prejur cu clea*n*ţuri **î*m*pu*n*gace**" (c. VIII, v. 405). Termenul regional traduce participiul latin *praecisus*, „tăiat", „abrupt" (de la verbul *praecido, praecidere, praecidi, praecisum* „a tăia"), prezent în sintagma latinească „**praecisis** undique saxis" (c. VIII, v. 233) pe care autorul o echivalează formal. Se cuvine notat randamentul aliteraţiei alternante în nazalele *m* şi *n*, dar şi frecvenţa vocalei cu minimă apertură, *u*, în versiunea românească, prin care traducătorul realizează identitatea de efect din original (aliteraţia abundentă a vocalei *i* sugerând ideea de „ascuţit", „înţepător").

***interfusus* – încârjoiat**

În mitologia greco-romană, râurile Styx şi Lethe separau Hadesul de lumea celor vii. În cartea a VI-a, Vergiliu descrie cele două râuri în felul următor: „fas obstat tristisque palus inamabilis undae / et noviens Styx **interfusa** coercet" (c. VI, v. 439), versuri pe care G. I. Tohăneanu le tâlcuieşte astfel: „Smârcul groazei / Îi ferecă cu brâul lui de unde. / De nouă ori **încârjoiat**, acolo / Îi ţintuieşte Stixul." (c. VI, v. 787). O traducere cuvânt cu cuvânt a unităţii lexicale latineşti *noviens Styx interfusa* ar putea fi „Stixul cel cu nouă cercuri"; în versiunea literară, adjectivul de origine participială *interfusa* (de la *interfundo, interfundere, interfudi, interfusum* „a se revărsa pe", „a se răspândi printre") este echivalat, expresiv şi exact, tot printr-un participiu, *încârjoiat*[7], de la verbul *a se încârjoia*,

---

[6] ÎMPUNGÁCI, -CE, împungaci, -ce, adj. (Reg., despre vite cornute) Împungător (2). Împunge + suf. -aci. Sursa: DEX '98.

[7] **A SE ÎNCÂRJOI'A mă încârj'oi** *intranz. pop.* 1) A căpăta formă de cârjă; a se încovoia; a se curba; a se arcui; a se îndoi. 2) *(despre drumuri, cărări, ape etc.)* A-şi schimba direcţia; a coti; a cârni. /*în + cârjă.*

derivat pe teren românesc, prin prefixare cu *în-* de la tema lexicală *cârjă*.

***horror* – înfricat**

Crâmpeiul epic „**horror** ubique animo” (c. II, v. 755), redat literalmente prin „groaza pretutindeni în suflet” este tălmăcit de G. I. Tohăneanu prin transpoziţie: înţelesul termenului nominal *horror* (substantiv în nominativ, în original) este transferat unui adjectiv de origine verbală, *înfricat*[8], aşa cum se observă în versiunea tradusă: „Cu su*f*letu-**n*f*ricat [**…]” (c. II, v. 1429). Se cuvine precizat că în unitatea lexicală „cu sufletu-nfricat”, elementul regional *înfricat* nu deţine aceeaşi intensitate semantică precum ale termenului latin corespunzător *horror* (“groază”, „oroare”).

***gramineus* – înierbat**

Din confruntarea versiunii latineşti „pars **in gramineis** exercent membrae palaestris” (c. VI, v. 642) cu cea tradusă în româneşte, „O parte dintre ei îşi înmlădie / Pe arene-**înierbate**, trupurile” (c. VI, v. 1152), reiese că ultima reprezintă o reuşită echivalare la nivel semantic, dar şi morfo-sintactic: *gramineis* (de la *gramineus* „acoperit de iarbă”) este tradus prin elementul regional *înierbat*[9] ca adjectiv al substantivului *arene*, traducere a formei nominale latine *palaestra* „loc unde se practică exerciţii fizice”.

***torvus* – însălbăticit**

Adjectivul latinesc *torvus* (“sălbatic”, „fioros”, „înfricoşător”) prezent în expresia „lumine **torvo**” (c. III, v. 677), deţinător de

---

Sursă: NODEX; ÎNCOVRIGÁ vb. 1. a (se) încârliga, a (se) încolăci, a (se) încovoia, a (se) îndoi, (reg.) **a se încârjoia**. (Câinele îşi ~ coada.) 2. v. încolăci. Sursa: Sinonime.

8 ÎNFRICÁT, -Ă, *înfricaţi*, *-te*, adj. (Reg.) Înfricoşat. – V. înfrica. Sursa: DEX '98. ÎNFRICÁ vb. I. Refl. (Folosit la timpurile trecute) A se înfricoşa. – *În* + *frică*. Sursa: DEX '98.

9 *înierbát* s.n. (reg.) V. *înierbáre*. Sursa: DAR.

valenţe poetice superioare sinonimelor *ferus, trux*, *truculentus*, este epitetul formei nominale latine *lumine* (*lumen* „lumină”) întrebuinţată la numărul singular tocmai pentru a desemna singurul „ochi” al ciclopilor. Opţiunea traducătorului se manifestă din nou pentru un termen regional, *însălbăticit*[10], derivat cu prefixul *în-*, de la forma literară *sălbăticit*. În versiunea românească, expresia latină ajunge să fie tradusă: „Cu **însălbăticita** lor privire” (c. III, v. 1217).

glomeratus – întrulocat

Comparând versiunea vergiliană „neque adverso **glomerati** ex agmine Grai” (c. II, v. 727) cu cea tradusă în româneşte, „Nici de-ale grecilor vrăjmaşe cete, / **Întrulocate [**…]” (c. II, v. 1320) este identificabil acelaşi raport între elementele lexicale selectate în versiuni: *glomerati* este un participiu perfect al verbului *glomerare* („a face ghem” (< *glomus* „ghem”), „a aduna grămadă), iar *întrulocat*[11] este un participiu al verbului *a întruloca*. Ambele participii au virtuţi expresive în limbile cărora le aparţin: termenul *întruloca* şi *întroloca* constituie variante fonematice cu variabilitate în prefix, fenomen manifestat la periferia limbii literare şi ilustrat de cuvinte învechite regionale sau populare din registrul familiar sau popular.

intertextus – învrâstat

Lexemul *învrâstat*[12], participiu al verbului popular *a învrâsta*, aflat în crâmpeiul tradus: „Ş-o mantie de aur **învrâstată**” (c. VIII, v.

[10] *însălbăticít*, *-ă*, adj. (reg.) devenit sălbatic, sălbăticit, feroce. Sursa: DAR.

[11] ÎNTROLOCÁ, *întrolóc*, vb. I. (Reg.) 1. Refl. A se strânge la un loc, a se întruni, a se reuni. 2. Tranz. şi refl. A (se) forma, a (se) închega, a (se) înjgheba. 3. Tranz. (Rar) A uni; a împerechea. [Var.: întrulocá, întorlocá vb. I] – Din într-un loc. Sursa: DEX '98.

[12] *învrâstát*, *-ă*, adj. (pop.) 1. cu dungi, dungat, pestriţ. 2. amestecat, alternativ, schimbăcios. Sursa: DAR. VẤRSTĂ2, *vârste*, s.f. (Reg.) 1. Dungă sau bandă de altă culoare (într-o ţesătură, în penajul unei păsări etc.); ornament care constă în dungi de altă culoare. 2. Mănunchi de flori, buchet. [Var.: *vrấstă* s.f.] – Din scr. *vrsta*. Sursa: DEX '98.

291), înfăptuieşte transferul noţional al participiului latin *intertextam* (de la verbul *intertexo, intertexere, intertexui*, *intertextum* „a întreţese", „a învrâsta"), prezent în versul „chlamydemque auro dedit **intertextam**" (c. VIII, v. 167). Consider necesară următoarea observaţie: în original *auro* este un ablativ care îl determină pe *intertextam*, nu pe *chlamydem*, aşa cum rezultă din versiunea prezentată mai sus; în acest caz, versul românesc ar trebui să fie: „o mantie învrâstată cu aur" (adică, mantie ţesută cu fir de aur), nu „mantie de aur".

Bibliografie selectivă

Cartford, John C., *A Linguistic Theory of Translation: An Essay on Applied Linguistics*: Oxford University Press, London, 1965.

Kohn, Ioan, *Virtuţile compensatorii ale limbii române în traducere*, Bucureşti, Editura Facla, Timişoara, 1983.

Schleiermacher, F., D., E., *Hermeneutica*, Traducere, note şi studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iaşi, Polirom, 2001.

Tohăneanu, G. I., *Antologie vergiliană cu comentarii*, Timişoara, Tipografia Universităţii din Timişoara, 1986.

Idem, *Cuvinte româneşti,* Timişoara, Editura Facla, 1986

Idem, *„Viaţa lumii" cuvintelor / vechi şi nou din latină*, Timişoara, Editura Augusta, 1998.

Vergilius Maro, Publius, *Eneida*, prefaţă şi traducere de G.I. Tohăneanu, note şi comentarii de Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib, 1994.

Virgil, *Eclogues, Georgics, Aeneid* 1-6, Translated by H. R. Fairclough Revised by G. P. Goold, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 1999.

Wilss, Wolfram, *Knowledge and skills in Translator Behavior*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1996.

Sigle:

DAR Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme,* Bucureşti, Editura Saeculum Vizual, 2002.

NODEX *Noul dicţionar explicativ al limbii române,* Editura Litera Internaţional, 2002.

THE STYLISTIC IMPORTANCE OF THE PARTICIPLE IN TRANSLATION
(Abstract)

The present work constitutes a brief presentation of some of the lexical terms (Latin vs. Romanian) selected from the Romanian translation of the *Aeneid*. The translator, G.I. Tohăneanu, has used a semantic and stylistic feature of the prefix „-în” as a tool for verbal derivation. This often contributes to the establishment of a transformative meaning of the word, bringing some shades of intensity, enhacing the connotation but without being indispensable and without altering the fundamental sense of the lexeme.

VIZIUNEA PARADIGMATICĂ ÎN CULTURA EUROPEANĂ ŞI FILONUL RETORIC

CLAUDIA-ILEANA SPINEANU

Cuvinte cheie: *viziune paradigmatică, filon retoric, constantă dialectică, intertextualitate, dialog intercultural*

A vorbi despre retorică înseamnă a vorbi despre evoluţia şi complexitatea unui fenomen care a caracterizat timp de mai bine de două mii de ani gândirea şi practicile cuprinse în sfera acestei denumiri. Se poate spune că retorica a marcat iremediabil ştiinţele umaniste, fiind o matrice a acestora: „...Retorica a întreţinut inevitabil raporturi pe cât de multiple pe atât de variate cu ideologia în general, cât şi cu ideologiile particulare”[1].

Studierea retoricii nu este posibilă decât în diacronie, într-o abordare paradigmatică sau epistemologică, pentru că numai astfel se pot stabili dimensiunile reale ale unei discipline polivalente, numai aşa „complexitatea prezentului se poate decanta în actul însuşi de refacere a tradiţiei”[2].

Paradigma sau epistema este un *model* riguros care include manifestări asemănătoare sau identice cu sine sau care devine, la un moment dat al evoluţiei sale, un sistem închis faţă de care se raportează, prin opoziţie, nucleul unei noi episteme, deci un nou model. În cadrul paradigmei, cunoaşterea nu este continuă, ci manifestă momente de discontinuitate, asigurând posibilitatea comunicării între sisteme care s-au închis la un moment dat, dar numai temporar. Unele sisteme sunt închise în interiorul altor sisteme, care revin de

[1] Grupul μ, *Retorica poeziei*, Bucureşti, Editura Univers, 1997, p. 195.
[2] Ileana Oancea, *Romanitate şi istorie*, Timişoara, Editura de Vest, 1993, p. 8.

multe ori cu întrebări, într-un dinamism continuu. Epistema în care se manifestă un text literar, de exemplu, va fi mereu supusă unei tensiuni, unui dialog necontenit între orizontul creaţiei şi orizontul receptării. De aceea, un text, opera unui scriitor, un curent literar pot fi analizate mult mai productiv în contextul epistemic unde apar şi se dezvoltă, fie prin asemănare, fie prin opoziţie faţă de direcţiile fundamentale ale paradigmei în care se încadrează sau de care se îndepărtează. Ideea de imagine „deschisă”[3] a istoriei este specifică, de altfel, tuturor ştiinţelor umaniste, unde alcătuirea, construcţia nu este nicicând finalizată, definitivă, fiecare epocă realcătuind-o şi reinstituind-o. Prin urmare, „firul istoriei în ştiinţele umaniste nu este construit ca în ştiinţele naturii din «*monade*» care se succed, mereu egale cu ele însele, înglobându-se fără a se anula”[4].

Adrian Marino susţine ideea conform căreia „nucleul sau «etimonul» modelului trebuie căutat, fără îndoială, în noţiunile de veche tradiţie logică, retorică, juridică şi teologică a *locurilor comune (koinoi topoi, loci communes),* intrată în toate limbile europene de mare circulaţie”[5]. „*Locus communis*”, însemnând „izvor comun”, impune ideea de tradiţie comună a unui ansamblu colectiv de idei, opere etc., dar şi pe cea de convergenţă comună a acestor structuri sistematice, care ne duce cu gândul la noţiunea de *arhetip*, ca reprezentare a inconştientului colectiv, locul de depozitare al tuturor experienţelor primordiale, ancestrale, universale, comune umanităţii[6]. Alăturarea termenilor nu este gratuită, de vreme ce

---

[3] Adrian Marino, în *Critica ideilor literare* (Cluj, Editura Dacia, 1974), vorbeşte despre „opera deschisă” (concept întâlnit şi la Umberto Eco, *Opera deschisă*), susţinând că realitatea, inclusiv realitatea ideilor literare, nu poate fi închisă într-un nucleu definitiv. Deschiderea permite existenţa concomitentă a unor modele (pluralitatea modelelor) construite pe aceleaşi idei. Criticul acceptă şi ideea de anulare, de deconstrucţie a modelelor pentru a fi reconstruite altfel, pe baza unei selecţii individuale, prin proiecţii şi viziuni interogatorii. Modelul este, astfel, „bun” doar dacă „dă rezultate”.

[4] Ileana Oancea, *Istoria stilisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 8.

[5] Adrian Marino, *op. cit.*, p. 109.

[6] *Ibid.*, p. 113.

interpretările actuale consideră arhetipul anticipator al modelului, ba chiar îl confundă cu acesta.

Interesant ar fi şi răspunsul la întrebarea dacă acceptarea clişeului, a modelului nu ştirbeşte din originalitatea unui cercetător. Credem că un cercetător nu poate face abstracţie de *locurile comune*, de modele, însă trebuie să le abordeze cu luciditate şi onestitate, să dea o nouă formă acestora pentru că, în fond, relaţia dintre vechi şi nou, dintre clasic şi modern, „constă doar din deplasări, schimbări de context şi semnificaţii, reinterpretări personale de *topoi* tradiţionali în noi sinteze indestructibile [...]"[7].

Care este relaţia pe care o stabileşte cercetătorul între orizontul creaţiei şi orizontul receptării? Interogaţia trecutului, ca fond inepuizabil ce urmează a fi reactualizat, presupune cunoaşterea prezentului, pentru că în cadrul acestuia se regăsesc proiecţii, iradiaţii ale trecutului. Cercetătorul realizează o incursiune deliberată în trecut pentru a rescrie o pagină din istorie având chipul prezentului. El va dezvolta valori în funcţie de propria spiritualitate, selectând din trecut ceea ce în viziunea lui reprezintă valoare, pentru că „în dezvoltarea spirituală a unui om există o simultaneitate constant potenţială: ea constituie o structură care este virtuală în orice moment dat [...]. Actul prin care un artist se adresează trecutului pentru a găsi modele sau stimulente [...] reprezintă o hotărâre deliberată, o selecţie de valori prin care el îşi constituie propria lui ierarhie a valorilor care va fi reflectată în ierarhia valorilor inclusă în operele lui artistice"[8].

Ideea de *selecţie* poate fi pusă în legătură cu aceea de *„recuperare selectivă"*, una dintre metodele care face posibilă orice construcţie hermeneutică, fiind „o întreagă operaţie de filtrare şi recuperare, de selecţie şi decupare, de asimilări şi excluderi de texte, prin care «modelul» este construit nu numai teoretic, dar verificat, documentat şi practic. Construcţia permanentă a modelului presupune recuperarea permanentă a «materiei» sale, actualizarea continuă

---

[7] *Ibid.*, p. 120.

[8] René Wellek, *Conceptele criticii*, în româneşte de Rodica Tiniş, studiu introductiv de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura Univers, 1971, p. 53.

a elementelor care-l compun [...]”[9]. Orice descoperire în cadrul unor lucruri cunoscute reprezintă o „modernizare”, pentru că semnificaţii latente sunt actualizate, aduse în prezent printr-o nouă configurare a modelului, în efortul de a recupera gândirea antecesorilor şi a precursorilor, după principiul hermeneuticii moderne care susţine că „orice nouă valorizare a unei imagini arhetipice încoronează şi «înghite», în acelaşi timp, toate valenţele vechi. [...] Rolul hermeneutic al recuperării este limpede: medierea dintre trecut şi prezent, actualitate şi tradiţie”[10]. Prin urmare, vorbim despre aceeaşi pendulare între paradigme, care se doreşte coerentă şi pacificatoare, dornică să înţeleagă continuităţile, dar şi momentele revoluţionare, de „ruptură”, care instituie, de fapt, noi paradigme.

Trecerea de la o paradigmă la alta este anunţată de aşa-numitele „revoluţii ştiinţifice”, care sunt văzute ca „perioade în care paradigmele sunt mai întâi atacate şi apoi schimbate”[11]. În timpul acestor „conflicte” cercetătorii adoptă instrumente inedite şi examinează zone necunoscute. Mai mult, cercetătorii văd „lucruri noi şi diferite când examinează cu instrumente familiare zone pe care le-au mai examinat înainte”[12]. În fond, trecerea de la o epistemă la alta depinde de „criza modelului teoretic dominant"[13]. Modelul cel vechi este înlocuit de unul nou, care va rezolva criza instalată. Când realitatea nu mai este corespunzătoare paradigmei, apare situaţia conflictuală ce va duce la descoperirea uneia noi.

Trebuie să acceptăm că în cadrul unei paradigme cunoaşterea este una tacită, iar „cercetătorul ştiinţific nu este un inovator, ci un om care rezolvă probleme (*puzzles*)[14], iar problemele asupra cărora

---

[9] Adrian Marino, *op. cit.* , p. 326.
[10] *Ibid.*, p. 329.
[11] Thomas S. Kuhn, *Structura revoluţiilor ştiinţifice*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1999, p.115.
[12] *Ibid.*, p. 183.
[13] Nina Ivanciu, *Epistemă şi receptare*, Bucureşti, Ed. Univers, 1988, p. 16.
[14] Thomas Kuhn introduce un termen nou, acela de *ştiinţă normală*, care caracterizează etapa de după impunerea unei paradigme. Ea este definită prin rezolvarea problemelor lăsate deschise de etapa anterioară şi se desfăşoară asemeni rezolvării unui *puzzle*. Cum este cunoscută admiterea unei soluţii în interiorul paradigmei,

se concentrează sunt tocmai acelea despre care el este convins că pot fi atât formulate, cât şi rezolvate în cadrul tradiţiei ştiinţifice existente”[15]. Receptarea este, evident, dependentă de epistema în cadrul căreia textul a fost creat şi în care îşi dezvăluie sensurile. Nina Ivanciu susţine că „traversarea paradigmei este la fel de necesară ca şi reîntoarcerea, dincolo de ea şi în alt mod, poate asemănător spiralei, în virtutea căreia se regresează pentru a se putea înainta şi, simultan, se înaintează pentru a se crea condiţii favorabile regresiunii, în contextul, fireşte, al tacticilor de receptare”[16].

Aşadar, fiecare paradigmă se închide la un moment dat, pentru a se deschide ori de câte ori receptarea o cere. Închiderea unei episteme nu este, prin urmare, definitivă. Ca într-un puzzle imens, vom constata că piese fundamentale există concomitent în mai multe paradigme. De fapt, paradigmele se află într-un continuu dialog, un dialog mai larg ce antrenează nu numai spaţii artistice, ci şi regiuni spirituale. O deschidere poate însemna generalizare, aşa cum o închidere a unei paradigme poate însemna particularizare.

Dialogul presupus de reîntoarceri la anumite paradigme se înscrie într-o rotaţie perpetuă, amintind de *circularitatea* ideilor, promovată cu entuziasm mai ales de „Moderni” în perioada mult cunoscutei „Querelle des Anciens et des Modernes”[17].

---

cercetătorul va căuta respectiva soluţie. Problemele ştiinţei normale au sens doar în interiorul paradigmei. În vizunea lui Thomas Kuhn problemele ce nu pot fi rezolvate în interiorul paradigmei se numesc *anomalii*. Acumularea anomaliilor scade încrederea cercetatorilor într-o paradigmă şi impune căutarea soluţiilor pentru eliminarea anomaliilor. Acest proces transformă ştiinţa normală într-o ştiinţă extraordinară, parcurgându-se mai multe etape: ignorarea anomaliilor care sunt în număr limitat, continuarea cercetării în interiorul paradigmei, elaborarea unor ipoteze care să împace anomaliile cu paradigma; schimbarea paradigmei nefiind altceva decât revoluţia ştiinţifică.

[15] Thomas S. Kuhn, *Tensiunea esenţială*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 38.

[16] Nina Ivanciu, *op. cit.*, p. 217.

[17] La sfârşitul secolului al XVII-lea şi în cursul secolului al XVIII-lea a avut loc o dispută ideatică „Querelle des Anciens et des Modernes” (Cearta dintre Antici şi Moderni) sau, în corespondentul ei englezesc, „The Battle of the Books" (Bătălia cărţilor).

Într-o astfel de viziune, actul receptării stă sub semnul *dialogului intercultural*, un dialog continuu cu închideri pentru păreri pro şi contra, care se deschid, la rândul lor, spre sintetizări ce vor sfârşi în alte închideri. În această lume a dialogului necontenit se va constata mulţimea nelimitată de puncte de vedere, în care popasurile sunt necesare. Orice analiză înseamnă interogare şi căutare, iar o anumită receptare va fi situată la intersecţia unei mulţimi de perspective, favorizate de o epistemă.

Conceptul de paradigmă se află, pe de altă parte, în legătură cu termenul de *canon*, privit ca punctul cel mai înalt al ierarhiei literare (culturale etc.) dintr-o perioadă dată, aflat, prin urmare, în continuă schimbare, metamorfozare în funcţie de epoci. Limitele în spaţiul cărora se mişcă sunt impuse atât de mecanismele receptării, cât şi de mentalul contextului în care se naşte şi evoluează. Spaţiul sociocultural în care apare canonul îşi va pune amprenta profund asupra structurii sale, căci un canon ia fiinţă la intersecţia dintre tradiţie şi inovaţie, adică în punctul de criză, dorind să se îndepărteze de vechiul model, dar păstrând din acesta esenţialul. Se poate spune, prin urmare, că adaptarea la contextul mişcător al fiecărei epoci se face prin instaurarea unui nou *canon*, a unei noi *episteme*, a unui nou *model*, un fel de copac cu rădăcinile în trecut şi trunchiul zvâcnind spre viitor.

Credem că e important să introducem în acest punct al demersului nostru şi noţiunea de *mimesis*. Din perspectivă epistemiologică, valorizarea funcţiei creatoare este un produs al interogaţiei critice – instaurate de Kant şi continuate de Hegel, Husserl şi Heidegger – asupra raportului dintre modul de fiinţare şi modul de cunoaştere a lumii. Fără a se raporta la acelaşi aspect al realului, totalitatea textelor – modele ale aceluiaşi om şi univers – dialoghează între ele, în cadrul acelui joc complex de raporturi dintre creator, receptor şi lume, într-un subtil şi latent proces de comunicare.

Examinarea literaturii şi a textelor scrise de-a lungul vremii ca formă a *mimesis*-ului trebuie căutată în gândirea filosofică grecolatină, la Platon şi Aristotel. Cei doi filosofi au concepţii diferite cu privire la imitaţie. Dacă Platon consideră că imitaţia este o îndeletnicire „mincinoasă”, presupunând copierea mecanică a realităţii,

Aristotel a fost primul care a dat imitaţiei „demnitate estetică"[18], arătând că obiectul activităţii mimetice nu este realitatea superficială, lipsită de adevăr şi plauzibil, ci o realitate esenţială situată în limitele verosimilului şi ale necesarului[19].

Se pune problema noutăţii şi a originalităţii. Desigur că nimeni nu începe cu propria gândire, dar fiecare reconfigurează o altă perspectivă, introduce o nouă dimensiune de cercetare. Niciun text nu există în întregime prin sine, ci este perceput totdeauna într-un context de semnificare. Fiecare text trimite întotdeauna, la alte texte, la o reţea, asemeni unei pânze a Penelopei. Se vorbeşte în acest context de *intertextualitate.*

Ideea de „intertextualitate" a fost preluată de la Julia Kristeva, care scria: „conceptul de *intertextualitate* trece în locul celui de intersubiectivitate. [...] Un text este totdeauna inspirat de alte texte. [...] Nu există un punct zero[20] în scriere, fiecare scris repetă în mod normal texte sau fragmente de text anterioare, care sunt absorbite şi transformate, într-o modalitate sau alta"[21].

Pornind de la toate aceste concepte fundamentale pentru înţelegerea viziunii paradigmatice, putem afirma că o analiză a retoricii, o ştiinţă cu o istorie impresionantă, nu poate face abstracţie de dialogul

---

[18] Heinrich F. Plett, *Ştiinţa textului şi analiza de text*, Bucureşti, Editura Univers, 1983, p. 15.

[19] Aristotel oferă un alt înţeles termenului *mimesis*. Pentru el imitaţia înseamnă cunoaştere, de vreme ce contemplarea unei creaţii de orice natură se situează în sfera intelectualului. Imitaţia nu poate fi doar fantezie. Datoria artistului este să conducă individualul spre universalitate. Imitaţia nu este văzută de Aristotel în sensul unei reproduceri identice, ci al unei transfigurări în frumuseţe, al unei recreări impresionante şi durabile. De asemenea, Aristotel considera că istoria are caracter particular, pe când creaţia (poezia) are caracter universal.

[20] Contrar acestei idei, ideea de „grad zero" (al limbajului) apare la Umberto Eco, *Limitele interpretării*, (Iaşi, Editura Polirom, 2007, pp. 158-159, ediţia a II-a), care consideră că ar trebui să ne apropiem de un enunţ, prin extensie, spunem noi, de o operă pornind de la principiul că există un grad zero al limbajului mereu dispus la o reinterpretare. Nu suntem sută la sută de acord cu această idee, considerând că nu există o conştiinţă „zero" a individului, care, chiar dacă afirmă că porneşte de la un grad zero al interpretării, subconştientul lui va reactiva...inconştient cunoaşterea lumii de până la acel moment.

[21] Julia Kristeva, „*Recherches sur une semanalyse*", Paris 1969, Ed. du Seuil, p. 113.

interparadigmatic, pentru că filonul retoric a străbătut istoria ca un fir roşu, evident chiar şi în perioadele când a fost renegată. Interogaţiile prin care se doreşte cunoaşterea acestei discipline „ancestrale" trebuie să fie adresate celor trei paradigme esenţiale de evoluţie ale culturii europene: *paradigma clasicizant-retorică, paradigma modernă (romantică)* şi *paradigma postmodernă*, într-un efort recuperator al drumului străbătut de retorică de la începuturile sale şi până astăzi.

Retorica şi-a exercitat „puterea" durativ, de-a lungul istoriei culturii europene, ca o „constantă dialectică", cunoscând cuceriri, dar şi rateuri, în dorinţa de a deveni o ştiinţă umană globală, care a dorit şi încă doreşte trasarea fericită şi eternă de punţi inter- şi intradisciplinare: „la fel ca mareele creşte şi scade, [...] atinge conştiinţa indivizilor şi epocilor la nivele variabile, şi pe un teren secular, în aparenţă neted, mii de accidente se desenează – reeditări multiplicate ale anumitor texte, succese ale unor traduceri, adeziuni şi rezistenţe, legături strânse cu un anumit curent de idei-care arată că întocmai oricărei realităţi supuse probei duratei, retorica şi corifeii ei îşi au istoria proprie care, ca urmare, trebuie scrisă"[22].

Împreună cu neoretoricienii vom afirma că retorica nu este nici un ideal formativ, nici un corpus de reguli şi sfaturi pentru oratori, ci o ştiinţă care a străbătut istoria ca un fir fosforescent, un filon impunând realizări peste care nu se poate trece şi care nu merită uitare şi dispreţ: „(...) dintre toate disciplinele antice, ea este, cu siguranţă, cea care merită cel mai mult numele de ştiinţă; amploarea observaţiilor, precizia definiţiilor şi rigoarea clasificărilor ei constituie un studiu sistematic al resurselor limbajului, al cărui echivalent nu se vede nicăieri în restul cunoştinţelor umane ale vremii aceleia"[23].

Bibliografie

Eco, Umberto, *Limitele interpretării*, Ediţia a II-a revizuită, traducere de Ştefania Mincu şi Daniela Crăciun, Iaşi, Editura Polirom, 2007.

---

[22] Basil Munteanu, *Constantes dialectiques en littérature et en histoire. Problèmes Recherches*, *Perspectives*, Paris, Didier, 1967, p. 143.
[23] Pierre Guiraud, *La stylistique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1970, p. 24.

Eco, Umberto, *Opera deschisă*, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1969.
Grupul μ, *Retorica poeziei,* Bucureşti, Editura Univers, 1997.
Ivanciu, Nina, *Epistemă şi receptare*, Bucureşti, Ed. Univers, 1988.
Kristeva**,** Julia, „*Recherches sur une semanalyse*”, Paris, Ed. du Seuil, 1969.
Kuhn, Thomas S., *Structura revoluţiilor ştiinţifice*, Bucureşti, Editura Humanitas.
Kuhn, Thomas S., *Tensiunea esenţială*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982.
Marino, Adrian, *Critica ideilor literare*, Cluj, Editura Dacia, 1974.
Munteanu, Basil, *Constantes dialectiques en littérature et en histoire. Problèmes Recherches, Perspectives*, Paris, Didier, 1967.
Oancea, Ileana, *Istoria stilisticii româneşti,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.
Oancea, Ileana, *Romanitate şi istorie*, Timişoara, Editura de Vest, 1993.
Plett, Heinrich F., *Ştiinţa textului şi analiza de text*, Bucureşti, Editura Univers, 1983.
Wellek, René, *Conceptele criticii*, Bucureşti, Editura Univers, 1971.

THE PARADIGMATIC VISION IN THE EUROPEAN CULTURE AND THE RHETORICAL VEIN

Abstract

The present study brings into discussion the idea that rhetoric is a science with an impressive history which can be fully discovered only in a paradigmatic dialogue. To do this, one should discover and interconnect terms and notions like*: paradigm, episteme, model, selection, selective recovery, intercultural dialogue, scientific revolution, rhetorical vein.*

The rhetorical vein crossed the history as a red thread, evident even in periods when rhetoric was denied. Questions should be addressed to the three essential paradigms of the European culture evolution: the classic, the modern (romantic) and the postmodern paradigm, in an effort to rehabilitate the road traversed by rhetoric from its inception until today.

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA RELAȚIEI VOCABULAR COMUN - VOCABULAR DE SPECIALITATE PEDAGOGIC

IOANA LOREDANA BANADUC

Cuvinte-cheie: *relația vocabular comun-vocabular de specialitate, terminologizare, reterminologizare*

Sfârşitul secolului al XVIII-lea şi prima jumătate a secolului al XIX-lea sunt caracterizate prin efervescența, diversitatea scrierilor şi a traducerilor în Banat, la fel ca şi în celelalte provincii româneşti. În limba scrisă îşi fac loc în mod inevitabil „regionalisme şi forme construite sau adaptate ad-hoc, potrivit cu priceperea şi părerile autorilor, cu educația lor făcută în greceşte, latineşte sau într-una din limbile Europei apusene, în primul rând franceza sau germana”[1]. Imperioasa dorință de cultivare a neamului românesc în limba maternă este consemnată de marele cărturar, deschizător de drumuri, Gheorghe Şincai: „Înainte de toate, mă ostenesc ca orice învățătură şi ştiință să fie în limba proprie, pentru că atunci se poate învăța mai uşor şi mai mult”[2].

În cazul vocabularului de specialitate pedagogic din această perioadă se observă o „luptă” între tradiție şi inovație. Începând cu primele decenii ale secolului al XIX-lea, fondul vechi al terminologiei pedagogice a tins spre „emancipare”. Spre exemplu, cuvântul polisemantic *carte* a dezvoltat în decursul timpului sens pedagogic. Aceasta a desemnat atât *manualul,* „scriere dintr-un domeniu ştiin-

---

[1]Ion Coteanu, *Structura şi evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981, p.108.

[2] Cf. Maria Sass, *George Coşbuc şi literatura germană*, Sibiu, Editura Amadeus, 2000, p. 12.

țific”, cât și „ansamblu de cunoștințe din domeniul didacticii”, parte a pedagogiei care se ocupă cu principiile și metodele predării materiilor de învățământ. Calcul lingvistic *carte de mînă,* după germanul *Handbuch,* propus de bănățeanul Nicolae Soica de Hațeg, a fost înlocuit treptat în literatura de specialitate de *cărticea*, termen propus de Mihai Roșu, sau de *manuductor*, varianta lui Ioan Mihuț, pe când în țările românești de peste Carpați se folosea cuvântul de origine greacă *enhiríd*, pentru ca mai târziu toate aceste forme să piardă teren în favoarea neologismului latino-romanic *manual*. N.A. Ursu identifică termenul *manual*, având accepțiunea „scriere care cuprinde noțiunile de bază într-un domeniu”[3], în gazeta politică, administrativă, culturală și literară, „Curierul românesc” din București (1829). *Carticea,* „ansamblu de cunoștințe din domeniul didacticii”, a circulat în literatura de specialitate alături de *normalul*, termen atribuit[4] bănățeanului Mihai Roșu, și de termenii *normalească*, *nomalicească* descoperiți în scrierile cărturarilor ardeleni Gh. Șincai, Radu Tempea. Aceste variante au pierdut teren în fața termenului *didactica,* „știința învățăturei”, introdus de Ioan Mihuț în lucrarea tradusă din germană, *Manuductor pentru învățătorii sholasticești*, publicată la Buda, în 1818[5] și *metodică*, termen descoperit în scrierile lui Naum Petrovici[6].

---

[3]. N.A.Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860). II: Repertoriu de cuvinte și forme*, Iași, Editura Cronica, 2004, p. 361.

[4] Dimitrie Țichindeal, I.D. Suciu, V. Bugariu, Emilian Micu, P. Radu, D. Onciulescu pledează pentru atribuirea traducerii cursurilor de pregătire pedagogică a învățătorilor după normele impuse de Maria Tereza lui Mihai Roșu. Aceste cursuri probabil au fost publicate în 1776 sub numele *Normalul*. N.A. Ursu menționează: „Este bine cunoscut faptul că, în opera de organizare și îndrumare a școlilor românești din Banat, Teodor Iancovici a fost ajutat de învățătorul român Mihai Roșu. Acesta traduce din limba sârbă (sau din germană) pentru că textul de care s-a servit era în ambele limbi și tipărește la Viena, în 1785, un manual de metodică alcătuit de Iancovici. S-ar putea deci ca traducătorul aritmeticii de la 1777, ca și a altor cărți școlare românești tipărite atunci la Viena și folosite în școlile din Banat, să fie învățătorul Mihai Roșu.” Vezi N.A.Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică, 1962, p. 89.

[5]. N.A. Ursu, Despina Ursu, *op.cit.*, p. 229.

[6] Naum Petrovici a publicat la Buda, în anul 1818, *Pedagoghia și metodica pentru învățătorii shoalelor orășenești și sătești*. Termenul metodică este definit astfel:

Pentru a înțelege importanța spațiului cultural bănățean în contextul formării vocabularului specializat din domeniul pedagogiei, reținem observația soților Ursu: „În manualele şcolare şi în alte texte româneşti traduse la sfârşitul secolului al XVIII-lea, mai ales în cele publicate în Transilvania, Banat şi Bucovina, apar primele elemente ale terminologiei didactice şi pedagogice româneşti moderne”[7].

După cum se observă din ilustrările de mai sus, vocabularul pedagogic al primei jumătăți a secolului al XIX-lea a fost variat, noile cuvinte au circulat alături de cele vechi o perioada de timp, acestea fiind scoase din uz treptat. Demersul realizat de cărturari relevă existența unei etape de căutări necesară pentru formarea unei limbi de cultură „marcată de spiritul național şi sincronizată, totodată, cu marile limbi literare ale Europei, [...] expresie a stării de trecere la o nouă fază de dezvoltare lingvistică”[8]. O particularitate a limbii române prin raportare la celelalte limbi romanice, potrivit romanistului Alf Lombard, ar fi *configurarea particulară a vocabularului*, mai precis dispoziția de a păstra cuvântul vechi şi în momentul în care se împrumută unul nou pentru desemnarea aceleeaşi noțiuni: „Limba lasă să pătrundă o mulțime de cuvinte noi, dar nu prea lasă să îi scape vreunul din cele vechi. Astfel, numărul său de cuvinte devine tot mai mare. Toate limbile posibile au fost numite bogate. Dar puține sunt acele limbi pentru care această expresie tocită ar putea avea un conținut mai real, din punct de vedere matematic, decât pentru română.”[9].

„Nu e destui aceia, numai să creşti pruncul, ci trebui să-l şi înveți şi atuncea va fi pe deplin crescut. Apoi aceasta ne învață Methodica. Methodica ne învață a citi, a scrie, a socoti, a cunoaşte sânta Lege şi limba maicei, a cunoaşte lumea şi oamenii şi înțelepțeşte a gândi şi judeca.”. Vezi *Bibliografia pedagogică retrospectivă românească: 1785-1948*, vol. 1, Biblioteca Centrală Pedagogică „I.C. Petrescu”, 1993, p. XVI. Observăm că aici grafia cuvântului *metodică* trădează filiera de împumut (cf. germ. *Methodik*).

[7]. N.A. Ursu, Despina Ursu, *op.cit*, vol. I, *Studiu lingvistic şi de istorie culturală*, p. 139.

[8] Doina David, *Cu privire la adaptarea semantico-sintactică a neologismelor în limba culturii româneşti moderne*, în *Contribuții lingvistice*, Timişoara, Tipografia Universității Timişoara, 1986, p. 32.

[9] Alf Lombard, *Destinul limbii române în Răsărit*, în LL, nr. 3-4, 1995, p. 13.

G. Ivănescu menționează că o parte din terminologia veche s-a transmis de la un traducător la altul, existând o influență a traducătorilor vechi asupra celor noi. Mai precis, „noua terminologie apare în cadrul celei vechi”[10]. Începând cu anul 1780 se declanşează un proces de cumulare a noilor termeni prin calcuri lingvistice, iar după anul 1830, în momentul în care se impune terminologia ştiințifică occidentalo-romanică, se renunță la terminologia veche prin declanşarea procesului de înlocuire a calcurilor lingvistice. Printre cele mai importante caracteristici ale lexicului ştiințic de după 1840 ar fi: reducerea numărului calcurilor în favoarea neologismelor, înlocuirea unor sufixe mai vechi cu altele romanice, dar şi inconsecvența, persistența unor oscilații în legătură cu încadrarea morfologică a unor cuvinte, iar la nivelul sintaxei se observă o simplificare a topicii, mai ales în jurul anului 1860. Lingviştii timişoreni, Ştefan Munteanu, Doina David, Vasile Țâra, menționează că relatinizarea nu a fost, în exclusivitate, efectul influențelor externe, ci şi „rodul unei secțiuni de redescoperire şi de valorificare a elementelor moştenite din latină, fie ele fapte de limbă cu largă circulație sau doar regionalisme şi arhaisme”[11]. Referitor la sintaxă, reromanizarea a dus la exploatarea modelului intern, cel al frazei populare româneşti, caracterizat prin „puritatea expresiei, cât şi la acceptarea modelului francez definit de cărturarii epocii prin atributele sale: claritate, eleganță, limpezime”[12].

Sub acțiunea factorului stilistico-funcțional, precum şi a circulației cuvintelor, unitățile din lexicul unei limbi se grupează în vocabularul limbii comune, privite ca totalitatea cuvintelor şi a îmbinărilor de cuvinte care se folosesc în mod curent de vorbitorii ei, şi în compartimentul limbajelor specializate. În cadrul acestei categorii intră elemente lexicale care sunt „legate de o activitate specifică, de un domeniu ştiințifico-profesional”[13]. Granițele între aceste două

---

[10] G. Ivănescu, *Formarea terminolgiei filosofice româneşti moderne*, în *Studii de istoria limbii române literare*. Ediție îngrijită şi postfață de Al. Andriescu, Iaşi, Editura Junimea, 1989, p. 122.

[11] Doina David, *Câteva precizări cu privire la reromanizarea românei literare (I)*, în *Contribuții lingvistice*, Timişoara, Tipografia Universității Timişoara, 1988, p. 23.

[12] *Ibidem.*, p. 25-26.

[13] Dan Sluşanchi, *Studiul vocabularelor speciale. Probleme de metodă*, în SCL, XXII, 1971, nr. 6, p. 587-593.

limbaje sunt permeabile. Prin urmare, limbajul specializat este legat de limbajul comun prin relații de interdependență, adică procesul de transfer al unităților lingvistice între aceste două limbaje se realizează în ambele sensuri. Unitățile lexicale trec de la un limbaj la altul sau se găsesc în mai multe limbaje specializate în același timp. Paul Miclău afirma: „De multă vreme între limbajele speciale şi limba comună este un nesfârşit du-te vino; rezultatul este cristalizarea unor omonimii sau a unor polisemii, în cadrul cărora se manifestă mai multe semnificații tehnice, pe lângă cea curentă". Autorul subliniază că „analiza semantică în cadrul limbajelor speciale va lua în considerare fiecare manifestare tehnico-științifică a unui lexem, lăsând la o parte nivelul uzual, mai cu seamă cel figurat"[14]. Împrumut terminologic intern înseamnă ridicare la rangul de termeni științifici a unor cuvinte ale limbii literare, adică obținerea de termeni prin „reinterpretarea cuvintelor curente", după formula Valeriei Guțu Romalo[15].

Din necesitatea denumirii unor concepte de specialitate, termenul „adiționează", „conexează" unul, două sau mai multe elemente lexicale, formând astfel îmbinări terminologice. Prin urmare, se evidențiază atât îmbinări formate din două sau mai multe elemente având caracter terminologic, cât şi îmbinări în care unul din elemente este termen, iar altul este lexem din limba comună, precum şi îmbinări unde ambele elemente sunt din vocabularul comun, iar accepția este terminologică.

Definiția termenului bimembru *mijloace de intuițiune*, dată de Ştefan Velovan, în anul 1886, „obiectele (ilustrațiuni, tabele ori modeluri) de care ne folosim pentru a face impresiune asupra sîmțurilor şcolariului şi astfel a produce întrînsul intuițiuni chiare se numesc mijloace de intuițiune"[16], demonstrează interferența terminologiei pedagogice cu lexicul limbii comune:

---

[14] Paul Miclău, *Semiotică lingvistică*, Timisoara, Editura Facla, 1976, p.68-69.

[15] Valeria Guțu Romalo, „*Termenul*" – *unitate a limbii*, în „Limba română", Bucureşti, 1997, nr. 1-3, p. 105.

[16] Ştefan *Velovan, Simțirea, percepțiunea şi intuițiunea,* în „Foaia Diecezana", anul I, Caransebeş, 16/28 februarie 1886, nr. 7, p. 2.

„şcoalele poporale sunt *mijloacele* (instrumentele) cele mai bune spre a împărtăşi poporului cunoştinţele necesare pentru viaţă" (FD, 1887)	***Mijloace de intuiţiune*** **Context pedagogic**: „învăţătoriu să să cugete serios prin ce *mijloace de intuiţiune* ar putea să-l facă pe elev ca să pătrundă şi să cuprindă cât mai clar materia propusă." (FD, 1902)

Prin *reterminologizare* înţelegem schimbarea conţinutului termenului în funcţie de sistemul terminologic în care pătrunde. În procesul reterminologizării, migrând dintr-un sistem terminologic în altul, termenii suferă anumite mutaţii semantice. În urma transformărilor semantice însă se păstrează semul comun al termenilor. Aceasta ne face să credem că reterminologizarea conduce la apariţia sau dezvoltarea polisemiei.

Suplent (Supleant) provine din fr. *suppléant*. Apare în dicţionarul lui August Scriban, *Dicţionarul limbei româneşti*, cu sensul „suplinitor de judecător sau judecător stagiar". În context pedagogic, îmbinarea terminologică desemnează „persoana care are dreptul să înlocuiască un cadru didactic titular"[17].

Judecători suplenţi	***Învăţători suplenţi*** **Context pedagogic**: „*Învăţătorii suplenţi* adeseori trimit după învăţătoriul dirigent pentru rezolvirea unor mici mizerii" (FD, 1902)

Potrivit dicţionarului lui Lazăr Şăineanu*, Dicţionar universal al limbei române, dirigent* are la bază latinescul *dirigens, -entis,* „care dirige". Autorul menţionează în dicţionar sensul „şef al unui oficiu poştal", cât şi pe cel din limbajul de specialitate pedagogic „profesor

[17] Sorin Cristea, *Dicţionar de pedagogie*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1998, p. 89.

însărcinat cu disciplina unei clase, fals diriginte”[18]. În DEX este menționat şi sensul învechit „director al unei şcoli primare rurale”.

Dirigent poştal	***Învățător dirigent*** **Context pedagogic**: „*Învățătoriul dirigent* nu poate să-şi neglige necontenit clasa proprie, pentru ca să alerge în ajutoriul suplentului” (FD,1902)

Bibliografie

****Bibliografia pedagogică retrospectivă românească: 1785-1948*, vol.1, Biblioteca Centrală Pedagogică „I. C. Petrescu”, 1993.

Coteanu, Ion, *Structura şi evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.

Cristea, Sorin, *Dicționar de pedagogie*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1998.

David, Doina, *Limbă şi cultură. Româna literară între 1880-1920. Cu privire specială la Transilvania şi Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1980.

David, Doina, *Cu privire la adaptarea semantico-sintactică a neologismelor în limba culturii româneşti moderne*, în *Contribuții lingvistice*, Timişoara, Tipografia Universității Timişoara, 1986.

Doina David, *Cîteva precizări cu privire la reromanizarea românei literare (I)*, în *Contribuții lingvistice*, Timişoara, Tipografia Universității Timişoara, 1988.

Guțu-Romalo, Valeria, „*Termenul*” *– unitate a limbii*, în „Limba română”, 1997, nr. 1-3, p. 103-108

Ivănescu, G., *Formarea terminolgiei filosofice româneşti moderne*, în *Studii de istoria limbii române literare*. Ediție îngrijită şi postfață de Al. Andriescu, Iaşi, Editura Junimea, 1989.

Lombard, Alf, *Destinul limbii române în Răsărit*, în „Limbă şi Literatură”, nr. 3-4, 1995 (LL).

Miclău, Paul, *Semiotică lingvistică*, Timişoara, Editura Facla, 1976.

Sluşanchi, Dan, *Studiul vocabularelor speciale. Probleme de metodă*, în „Studii şi cercetări lingvistice”, XXII, 1971, nr. 6, p. 587-593 (SCL).

Ursu, N.A., Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860). II: Repertoriu de cuvinte şi forme*, Iaşi, Editura Cronica, 2004.

[18] Editura „Scrisul românesc S.A., fost Samitca, 1929 p. 430.

Ursu, N.A., *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962.
Sass, Maria *George Coşbuc şi literatura germană*, Sibiu, Editura Amadeus, 2000.
Scriban, August, *Dicţionarul limbei româneşti*, 1928.
Şăineanu, Lazăr, *Dicţionar universal al limbei române*, Editura „Scrisul românesc" S.A., fost Samitca, 1929.

Izvoare:
FD „Foaia Diecesană". Organ al Eparchiei gr. or. rom. a Caransebeşului, 1887, 1902.
„Educatorul". Organ oficial al Reuniunei învăţătorilor din eparhia Caransebeşului, Oraviţa, 1909,1910.

QUELQUES REMARQUES SUR LA RELATION LEXIQUE COMMUN - LEXIQUE SPÉCIALISÉ PÉDAGOGIQUE
(Abstrait)

Mots clés: *relation lexique commun - lexique spécialisé, terminologisation, reterminologisation.*

Dans cet article nous essayons de présenter quelques observations sur la terminologie pédagogique du XIXe siècle et le début du XXe siècle, en ce qui concerne la relation: lexique commun- lexique spécialisé.

SOME CONSIDERATIONS ON THE RELATION BETWEEN COMMON VOCABULARY AND PEDAGOGIC SPECIALISED VOCABULARY
(Abstract)

Key-words: *relation between common vocabulary and specialised vocabulary, terminologisation, re-terminologisation*

In this article we attempt to present several remarks on the pedagogic terminology of the 19th century and the beginning of the 20th century, as regards the relation between the common vocabulary and the specialised vocabulary.

DE LA ÎNŢELEGEREA FENOMENULUI VORBIRII PÂNĂ LA OPŢIUNEA PENTRU METODA INDUCTIVĂ DE ÎNSUŞIRE A LIMBII (II)

VIŠESLAVA ĆIRIĆ

Cuvinte cheie: *metoda inductivă, cod primar, informaţie primară, cod comunicaţional, asamblaj verbal-nominal*

Încercăm să prezentăm acum mai detaliat edificarea de propoziţii prin utilizarea în acest scop a asamblajelor verbal-nominale.

Ne putem imagina un grup de copii, culegând fructe de pădure.

Unii culeg afine, alţii alune. Se mai află şi câte un copil care nu participă la cules. In câmpul lor vizual pătrund diverse informaţii primare sub forma interogativă, afirmativă şi negativă. Prezentăm unele dintre acestea:

EU		CULEG	AFINE
TU		CULEGI	AFINE
EL		CULEGE	AFINE
NOI		CULEGEM	AFINE
VOI		CULEGEȚI	AFINE
EI		CULEG	AFINE
EU	NU	CULEG	AFINE
TU	NU	CULEGI	AFINE
EL	NU	CULEGE	AFINE

NOI	NU	CULEGEM	AFINE
VOI	NU	CULEGEŢI	AFINE
EI	NU	CULEG	AFINE

Dacă e nevoie să reflecte unele dintre informaţiile din câmpul lor vizual, copiii, pe baza formelor personale la timpul prezent ale verbului „a culege” şi ale formelor cazuale de la cuvântul „afine”, aflătoare în computerul lor fonic personal, vor ţese „rapid” asamblaje verbal-nominale corespunzătoare respectivelor informaţii, şi anume:

eu	culeg	afine	
tu	culegi	afine	
el	culege	afine	
noi	culegem	afine	
voi	culegeţi	afine	
ei	culeg	afine	
eu	nu	culeg	afine
tu	nu	culegi	afine
el	nu	culege	afine
noi	nu	culegem	afine
voi	nu	culegeţi	afine
ei	nu	culeg	afine

Aşadar, computerul fonic al fiecărui copil nu numai că are în cuprinsul său un dicţionar *sui generis*, dar execută şi selecţia cuvintelor necesare la forma necesară (conform codului comunicaţional) şi îmbinarea lor în asamblaje verbal-nominale.

Ceea ce urmează este edificarea propoziţiilor din unele asamblaje, bineînţeles în procesul vorbirii.

La întrebarea „Ce faceţi aici?” pot urma propoziţii izolate „Eu culeg afine.” „Noi culegem afine.” Ele sunt rezultatul ridicării la rang de propoziţie a asamblajelor *eu culeg afine, noi culegem afine.*

La aceeaşi întrebare se poate răspunde şi cu un textuleţ, de exemplu:

Eu culeg afine. Şi Matei culege afine.

Şi Petre culege, dar nu culege afine.

El strânge alune. Şi Gheorghe strânge alune.

Iar Paul nu strânge nici alune nici afine.

Parcă numai el?

Doar prima propoziţie din text s-a ivit prin preluarea neschimbată a asamblajului verbal-nominal din ţesătura limbajului exemplificată. Celelalte propoziţii sunt rodul unor intervenţii în forma asamblajelor verbal-nominale. Deşi nu e greu de sesizat care sunt procedeele de transformare a asamblajelor verbal-nominale în propoziţii, noi vom enumera unele dintre acestea:

- preluarea asamblajului în forma sa originală;
- înlocuirea unui cuvânt verbal sau nominal la o anumită formă flexionară cu un alt cuvânt verbal sau nominal la aceeaşi formă flexionară;
- omiterea cuvintelor care se subînţeleg;
- schimbarea ordinii cuvintelor;
- adăugarea „la ţesătura" a cuvintelor din categoria părţilor de vorbire neflexibile.

În vederea transformării corecte a asamblajelor verbal-nominale în propoziţii e nevoie de edificarea integrală a benzii sonore, deşi doar unele asamblaje din componenţa ei vor fi utilizate spre obţinerea de propoziţii. De ce?

Pentru că vorbitorii neavând habar de gramatică, nu dispun de o altă modalitate de a face distincţie între formele verbale la diverse persoane, singular şi plural.

Informaţia primară este accesibilă simţurilor, dar nu este înveşmântată în cuvinte. Asamblajul verbal-nominal în schimb se aude în computerul fonic al vorbitorului şi îi este proprie o intonaţie neutră. Cu ocazia unei eventuale notări a asamblajului verbal-nominal, nu se aplică regulile de ortografie şi de punctuaţie. Când este comunicată oral, propoziţia se rosteşte cu o intonaţie specifică. Când este notată, se aplică neapărat regulile de ortografie şi de punctuaţie.

Textul exemplificat de noi este alcătuit din propoziţii ivite din asamblaje verbal-nominale de acelaşi tip. În practica vorbirii aşa ceva se întâmplă rar. În mod curent şi cel mai simplu text este

alcătuit din propoziţii ivite din asamblaje verbal-nominale aparţinând cel puţin la două-trei tipuri distincte. Oare, în astfel de situaţii, vorbitorii sunt nevoiţi „să ţese” mai multe benzi sonore, fiecare cuprinzând asamblaje de alt tip? întocmai. Dar, „ţesutul” asamblajelor şi transformarea lor în propoziţii se realizează aproape concomitent. De aceea sunt aproape de nesesizat. Ca dovadă că înainte de toate vorbitorii participă la actul comunicaţional în calitate de persoane bine antrenate. Precum sportivii.

În altă ordine de idei, de mare importanţă este atitudinea vorbitorilor faţă de informaţii Să ne ocupam şi de acest aspect.

Revenind la tabelul-model cuprinzând informaţii primare şi la banda sonoră corespunzătoare, alcătuită din asamblaje verbal-nominale, de asemenea la textuleţul încropit din unele dintre respectivele asamblaje, observăm numaidecât două lucruri:

1) Au fost utilizate spre a fi transformate în propoziţii doar unele asamblaje, adică acelea de care vorbitorii aveau nevoie pentru a comunica informaţiile menite acestui scop.
2) Din asamblajele neutilizate se poate încropi de asemenea un textulet, vizând comunicarea altor informaţii. Din moment ce au rămas neutilizate, este clar că vorbitorii n-au fost interesaţi şi de comunicarea altor informaţii.

Având în vedere cele expuse anterior, conchidem:

Informaţiile primare din tabelul-model sunt informaţii virtuale, adică pasibile de a fi transmise, comunicate.

Informaţiile din acelaşi tablou-model, selectate spre comunicare, tocmai pentru că au intrat în vizorul comunicaţional al vorbitorilor, devin din virtuale – informaţii reale(real însemnând aici comunicabil în timp util).

Procesul comunicaţional este declanşat de informaţiile considerate reale.

Pentru că informaţiile considerate reale au fost iniţial virtuale şi mai ales pentru că treptat tot noi şi noi informaţii virtuale devin reale, conchidem că drumul spre noi cote ale cunoaşterii, dar şi spre noi performanţe ale limbajului care le evidenţiază, este umplut cu informaţii virtuale. Drumul are două direcţii:

1) cea care permite evidenţierea unor informaţii deja existente;

2) cea care permite crearea de noi informaţii, pe baza (arhe)tipurilor deja cunoscute.

Să încercăm să confirmăm pe bază de exemple cele afirmate.

1. Pădurile tropicale adăposteau maimuţe şi papagali din timpuri imemoriale fără ca omul alb să le bănuiască măcar existenţa. Când primii europeni au ajuns să vadă animalele amintite, primul gând i-a dus la convertirea informaţiei reale în propoziţie. Dispuneau de codul comunicaţional al identităţii în principalele limbi europene şi pentru „a ţese" asamblaje aferente aveau nevoie de substantive care să denumească papagalul şi maimuţa. Unii au apelat în acest scop la denumirile din limba aborigenilor, alţii, pur şi simplu, au inventat noi denumiri. Şi aşa informaţia primară virtuală „Aceasta este maimuţa" a devenit mai întâi reală, apoi pe baza codului comunicaţional al identităţii a luat forma unui asamblaj verbal-nominal vizând identitatea ca în cele din urmă să devină propoziţie. Cunoaşterea umană s-a îmbogăţit deci, mână în mână cu îmbogăţirea vocabularului, ca parte a limbajului. Exemplu similar îl reprezintă şi descoperirea elementelor chimice în natură şi includerea lor în circuitul comunicaţional.

2. Spectaculoasă este şi crearea unor informaţii de către om. Pe baza informaţiei primare PASĂREA ZBOARĂ, purtătoare a codului primar vizând o acţiune curentă, al cărei realizator este un animal zburător, constructorii de aeroplane au creat o nouă informaţie, şi anume AVIONUL ZBOARĂ.

Codurile primare sunt eterne, adică fără început şi sfârşit. Sunt indestructibile şi inepuizabile în privinţa productivităţii. Ele sunt darul făcut oamenilor ca şansă de a-şi împlini vocaţia umană, de a se autodepăşi, dar numai în calitatea lor de persoane care practică vorbirea, atât cât le permite limbajul însuşit.

Într-un sens .foarte special, cel sufletesc, dar mai ales spiritual, oamenii sunt ceea ce sunt, fiecare în sine, în conformitate cu calitatea comunicării interumane de care sunt în stare şi de care au parte.

* * *

Istoricii consideră că limbile au apărut la sfârşitul paleoliticului) (a epocii pietrei cioplite), şi anume în mileniul al şaptelea

înaintea erei noastre. Lingviştii consideră că formarea limbilor, ca proces, a necesitat mai multe secole.

Dacă omenirii i-au trebuit secole spre a-şi edifica limbile, copiii moderni îşi însuşesc prima limbă în anii care premerg frecventării grădiniţei, şi-o îmbogăţesc apoi la grădiniţă şi în primele patru clase ale şcolii.

Copilul mai întâi gângureşte. Este o exersare a sunetelor (morfemelor) din componenţa cuvintelor pe care le aude în casă. Ceva mai târziu, copilul rosteşte primele cuvinte. Neiniţiaţii cred că e vorba de cuvinte izolate pur şi simplu. Respectivele cuvinte sunt însă componentele anumitor asamblaje verbal-nominale. De exemplu, copilul spune *...apă* în loc de *vreau apă.*

Copilul a observat cum de fiecare dată când fratele mai mare spune „Vreau apă” cineva de-ai casei îi dă apă. Simţind setea, şi copilul se străduieşte să procedeze precum fratele său în asemenea situaţii. Procedeul copilului este reflex, nimic altceva.

La un moment dat, copilul va spune *vreau apă*. Treptat, va înlocui, în cadrul acestui model, partea nominală: *vreau lapte*, *vreau suc*, apoi cea verbală *doresc apă*, apoi ambele părţi *doresc lapte*.

Copilul procedează la fel şi în cazul altor asamblaje verbal-nominale. Ceea ce pentru adulţi sunt propoziţii, pentru copilul foarte mic sunt asamblaje verbal-nominale. Asamblajele sunt preponderent sub semnul actului reflex, pe când propoziţiile, sub semnul actului de conştientizare. Când încetează comportamentul comunicaţional reflex Probabil atunci când copilul înlocuieşte ambii termeni ai asamblajului verbal nominal luat ca model.

În momentul când încetează comportamentul comunicaţional reflex, copilul exclude din memorie asamblajele verbal-nominale însuşite, înlocuindu-le cu şiruri de cuvinte, verbale şi nominale, la formele dictate de codurile comunicaţionale ale asamblajelor ştiute şi luate ca model. Având la dispoziţie în memorie astfel de şiruri de cuvinte, de fapt şiruri paradigmatice, pentru că într-un singur şir se află cuvintele care pe baza unei singure desinenţe (unei anumite desinenţe) etalează o anume formă gramaticală, copilul poate uşor să compună asamblaje verbal-nominale din cuvintele dintr-un şir para-

digmatic verbal şi dintr-un şir paradigmatic nominal. Şi uşor poate realiza propoziţiile de care are nevoie.

În familie, la grădiniţă şi în primele patru clase la şcoală, copilul, înaintând în cunoaştere, îşi completează mereu şirurile paradigmatice cu noi cuvinte. Copilul şi-a însuşit limba maternă atunci când poate cursiv să reflecte realitatea prin intermediul propoziţiilor simple, dezvoltate şi a frazelor cu grad redus de complexitate, care se bazează pe asamblaje verbal-nominale comune majorităţii populaţiei adulte. E vorba desigur de limbajul de bază care-i permite copilului comunicarea la nivelul nepretenţios, dar satisfăcător în privinţa menţinerii unor relaţii acceptabile cu cei din jur. Este mulţumit şi el şi cei din jur pentru că necesităţile comunicaţionale curente, de fiecare zi, micul vorbitor le satisface fără efort.

Majoritatea se şi opreşte aici. Şi fără să-şi dea seama, repetând mereu acelaşi discurs verbal, se antrenează la acest nivel, atingând cote maxime de eficienţă şi nesimţind nevoia să-şi depăşească orizontul. Această automulţumire a vorbitorilor este depăşită de puţini în cadrul următoarelor cicluri şcolare. Cu toţii înţeleg ce li se spune la orele de chimie, biologie etc. Dar neauzind acelaşi limbaj acasă, pe stradă, nu-l pot exersa în suficientă măsură, decât dacă citesc multe pagini, timp îndelungat, în domeniile respective, ceea ce majoritatea nu o face.

Pe de altă parte, copiii care au crescut accidental în afara societăţii umane, în compania animalelor, în pădure, fiind recuperaţi de societate fizic, chiar în cazul unor eforturi speciale din partea educatorilor, nu reuşesc să devină cu adevărat membri ai societăţii. Ei ştiu sute de cuvinte izolate pe care le înşiră haotic fără a fi în stare să le combine în asamblaje verbal-nominale. Nu sunt în stare de aşa ceva pentru că n-au parcurs fazele pe care în mod obişnuit le parcurg copiii în familie. Şi acest caz ar putea fi un argument în favoarea afirmaţiei că unităţile de bază ale limbajului nu sunt cuvintele autonome, ci asamblajele verbal-nominale.

În continuare, vom discuta despre însuşirea limbilor străine, dar în mediul în care ele se vorbesc în mod curent.

De exemplu, despre însuşirea de către sârbi a limbii române, dar, *nota bene*, de către sârbii din Serbia care petrec nişte ani în

capitala României. În jur nu aud niciun cuvânt sârbesc. În principiu, calea pe care o parcurg este comparabilă cu cea parcursă în copilărie cu ocazia însuşirii limbii sârbe materne.

Adică, pe baza propoziţiilor româneşti pe care le aude non-stop şi care pentru el, o bucată de vreme, sunt doar asamblaje verbal-nominale, cetăţeanul din Serbia stochează în computerul său fonic şiruri de verbe româneşti şi şiruri de substantive româneşti la formele dictate de diversele coduri comunicaţionale ale limbii române. Şi „uită" temporar de şirurile de cuvinte sârbeşti din acelaşi computer fonic, care sunt repartizate conform codurilor comunicaţionale ale limbii sârbe.

Această amnezie temporară se dovedeşte extrem de practică, în sensul că studentul sârb nu va fi tentat să utilizeze cuvintele româneşti conform codurilor comunicaţionale ale limbii sale materne, ale limbii sârbe. Exprimându-ne neacademic, vom spune că, învăţând româneşte în România, cetăţeanul din Serbia „gândeşte româneşte". După ce şi-a însuşit în felul acesta limba străină, cetăţeanul din Serbia are toate şansele să devină un excelent traducător. Antrenat în procesul traducerii, fie din limba română în limba sârbă, fie din limba sârbă în limba română, el gândeşte aproape concomitent în ambele limbi. Adică, auzind propoziţii româneşti, gândeşte româneşte, iar apoi când trebuie să le transpună în limba sârbă, gândeşte sârbeşte. De fapt, el, auzind un anume conţinut informaţional în limba română, rostit de cei care ştiu româneşte, dar nu şi sârbeşte, ştie fără greş care asamblaje verbal-nominale româneşti i-au stat la bază şi instantaneu le găseşte echivalentul, adică asamblajele verbal-nominale sârbeşti. Găsindu-le, din ele construieşte rapid propoziţiile sârbeşti, pe care le rosteşte pentru a fi înţelese de cei care ştiu doar limba sârbă.

El „simte" esenţa actului de translaţie, strict dependent de persoana translatorului, adică, doar prin intermediul persoanei care cunoaşte două limbi se săvârşeşte transferul unui anume conţinut informaţional dintr-o limbă într-alta. El, de asemenea, ştie că suportul lingvistic al conţinutului informaţional, reprezentând obiectul traducerii, este constituit din crâmpeie de limbaj, diferite în cele două limbi. De aceea este atent să echivaleze cât mai bine asamblajele

verbal-nominale din cuprinsul primului crâmpei de limbaj cu asamblajele verbal-nominale din cuprinsul celui de-al doilea crâmpei de limbaj, dat fiind că primul crâmpei aparţine limbii din care se „traduce, iar cel de-al doilea, limbii în care se traduce.

Şi totuşi există şi o altă viziune asupra traducerilor dintr-o limbă în alta.

Ea se bazează pe concepţia tradiţionalistă privind componentele limbajului: încă mulţi consideră că limbajul este alcătuit din cuvinte autonome, şi nu din asamblaje verbal-nominale. Prin urmare, traducătorul se străduieşte să echivaleze cât mai bine cuvintele din două limbi diferite, cuvinte având acelaşi sens lexical. Rezultatele obţinute de traducătorii tradiţionalişti nu sunt întotdeauna satisfăcătoare. De obicei textul tradus sună artificial, iar conţinutul informaţional supus transferului, odată înveşmântat în cea de-a doua limbă, nu e lipsit de carenţe, unele chiar serioase.

Însuşirea unei limbi străine pe terenul propriu al acesteia reprezintă un avantaj indiscutabil. De acest avantaj profită doar puţine persoane, deoarece nu fiecare doritor poate să ajungă pe terenul natal al limbii străine spre a şi-o însuşi.

Limbile străine, ca obiect de studiu, îşi merită pe deplin numele pentru că cei care le învaţă comunică în mod curent acasă, pe stradă, peste tot în limba maternă, limba mediului autohton. Vom zăbovi şi asupra acestei probleme.

Învăţăceilor care-şi însuşesc limba străină acolo unde toată lumea foloseşte doar limba lor maternă, le stau la dispoziţie manuale, dicţionare, ghiduri de conversaţie, culegeri de texte în diverse limbi străine, filme didactice, profesori de limbi străine la şcoală şi acasă. Manualul de limbă străină cuprinde un mini-vocabular la începutul fiecărei lecţii, în care cuvintele sunt ordonate la fel ca în dicţionare. Elevii le memorează, atât forma de bază cât şi sensul lexical.

Următoarea secţiune a lecţiei cuprinde un text interesant în limba străină, obligatoriu tematic („În familie”, „La şcoală”). În continuare, sunt prezentate explicaţiile gramaticale, vizând infrastructura textului. Elevii conjugă verbele şi declină substantivele din text, citesc apoi textul. Deoarece îl înţeleg instantaneu, profesorul nu mai solicită elevilor traducerea lui expresă. Lecţia se încheie cu tot felul

de exerciţii. Elevilor, dintre exerciţiile oferite spre rezolvare, le plac mai ales întrebările la care sunt invitaţi să răspundă utilizând propoziţiile din text.

Există şi un text în limba maternă care urmează să fie tradus în limba străină. Acest gen de exerciţii se numeşte „traducere inversă” (traducerea numită „directă” este din limba străină în limba maternă). Elevilor, traducerea inversă nu le este prea simpatică. Este un exerciţiu care solicită mult efort şi, în plus, în viziunea profesorului, rezolvarea lui este departe de a fi la cote maxime. Un exerciţiu de acelaşi tip îl reprezintă şi compunerea din partea elevilor a unui text în limba străină – la libera alegere sau pe o temă dată.

Sunt iritaţi de nemulţumirea profesorului mai ales elevii eminenţi. Ei demonstrează că au utilizat corect desinenţele verbale şi nominale. Iar profesorul le spune atunci: „Aţi utilizat formele corecte şi în acelaşi timp aţi procedat impropriu. Aţi utilizat cuvintele străine după logica limbii materne. Pentru că aţi gândit în limba maternă, în loc să gândiţi în limba străină.”

A gândi în limba străină înseamnă a realiza asamblaje verbal-nominale utilizând cuvinte străine conform codurilor comunicaţionale ale respectivei limbi străine. Dar termenii de asamblaj verbal-nominal, de cod comunicaţional sunt deocamdată neincluşi în practica şcolară. Vom recurge din nou la exemple.

De data aceasta ne referim la sârbii care învaţă româneşte la Beograd, acolo unde se aude, normal, peste tot limba sârbă. Deocamdată sunt începători şi urmează să traducă din limba sârbă în limba română următorul text:

– Od koga je štof?
– Od mame.
– Od čega je štof? Od vune ili od sintetike?
– Od vune.
– A šta šiješ od štofa?
– Kaput.

Traducerea sună cam aşa:

– De la cine e stofa?
– De la mama.
– De la ce e stofa? De la lână sau de la materie sintetică?

– De la stofă.

– Şi ce coşi de la stofă?

– Un palton.

Profesorul le explică: „În primele două propoziţii aţi folosit bine prepoziţia ***de la.*** În următoarele propoziţii, trebuia să folosiţi prepoziţia ***din***. Dar voi n-aţi gândit româneşte şi de aceea aţi greşit.”

A gândi româneşte înseamnă a folosi codurile comunicaţionale ale limbii române, şi anume:

– Cel referitor la obţinerea unui obiect de la o persoană, care prevede îmbinarea unui verb cu un substantiv precedat de prepoziţia ***de la.***

– Cel referitor la materia primă din care se obţine ceva, care prevede îmbinarea unui verb cu un substantiv precedat de prepoziţia ***din.***

Când se spune doar că prepoziţia ***od*** se traduce româneşte cu prepoziţiile ***de la, din,*** apar surprize de felul celor semnalate. E preferabil să se prezinte codurile comunicaţionale şi apoi acestea exersate cu câteva zeci de asamblaje verbal-nominale aferente.

Până la urmă cei ambiţioşi, chiar dacă habar n-au de codurile comunicaţionale, datorită unor lecturi îndelungate de texte în limba străină, tot vor ajunge să le aplice corect. Este o cale ocolită, desigur, dar altă soluţie nu prea există în cazul în care nu se fac referiri directe la codurile comunicaţionale. Demersul ni se pare eroic. Nu sunt însă toţi elevii eroi, nu rezistă toţi până la victoria finală, până la însuşirea limbii. Dar dacă unii dintre ei spun „Nu suntem eroi, dar intenţiile noastre sunt ferme, ne puteţi ajuta?”. În acest caz, le prezentăm oferta noastră concretă în ultimul segment al prezentei expuneri.

Elevilor care învaţă limbi străine în mediul autohton, în care respectivele limbi nu sunt mijlocul de comunicare curentă, le recomandăm *metoda inductivă de studiu*.

Mulţumită ei, vor putea din start să gândească în limba pe care o studiază, adică „să ţese” asamblaje verbal-nominale din cuvintele limbii străine, pe baza codurilor comunicaţionale ale acesteia, şi să le transforme apoi în propoziţii.

Lecţiile nu au o durată fixă. Unele se desfăşoară pe durata mai multor ore. In acest caz, studiul se rezumă la o singură oră pe zi.

Prezentăm în continuare desfăşurătorul lecţiilor.

Să ne imaginăm că nişte elevi sârbi învaţă româneşte în Serbia.

La începutul lecţiei, profesorul îi anunţă pe elevi care este codul comunicaţional de care se vor ocupa.

Din start le prezintă, spre comparaţie, şi codul comunicaţional aferent limbii străine, şi cel corespunzător în limba maternă.

Presupunem că le prezintă codul comunicaţional al identităţii. Deşi şi în limba română şi în cea sârbă el este acelaşi, totuşi, datorită existenţei în limba română a articolului, dar a inexistenţei lui în limba sârbă, fiecare substantiv sârbesc (*direktor*) are drept echivalent trei variante în limba română (*director, un director, directorul*).

Profesorul oferă apoi fiecărui elev câte o listă cuprinzând substantive româneşti denumind fiinţe, substantive care îşi menţin accentul în timpul declinării pe ultima silabă şi care edifică forma de plural cu ajutorul desinenţei -i.

De pildă, o astfel de listă se găseşte în anexa alăturată.

Profesorul citeşte cuvintele de pe listă, apoi le citesc şi elevii. Se insistă asupra pronunţiei şi accentuării corecte, la singular şi la plural, mai puţin însă asupra sensului lexical.

Profesorul notează, de asemenea, pe tablă formele personale ale verbului *a fi* la timpul prezent.

În continuare, pe baza celor scrise pe tablă şi a unui singur substantiv de pe lista substantivelor, profesorul „ţese”, spre exemplificare, asamblaje verbal-nominale la formele interogativă, interogativ-negativă, afirmativă şi negativă.

De pildă:

eu	sunt	învăţător	
tu	eşti	învăţător	
el	este	învăţător	
noi	suntem	învăţători	
voi	sunteţi	învăţători	
ei	sunt	învăţători	
eu	nu	sunt	învăţător
tu	nu	eşti	învăţător
el	nu	este	învăţător
noi	nu	suntem	învăţători

voi	nu	sunteţi	învăţători
ei	nu	sunt	învăţători

Deoarece formele afirmative şi cele negative în varianta lor interogativă se deosebesc în limba română doar prin intonaţie (în limba sârbă şi prin alte procedee), profesorul redă banda sonoră în cele patru variante, folosindu-se de intonaţia necesară.

Pe baza modelului oferit de profesor, fiecare elev, după ce-şi alege un alt substantiv de pe lista substantivelor, „ţese” o bandă sonoră similară, cuprinzând asamblaje verbal-nominale vizând identitatea. Pe baza „ţesăturii” sale, profesorul încropeşte un microtext sub formă de dialog şi-l prezintă elevilor:

– Ion este învăţător, iar Petre este şi învăţător şi dirijor.

– Dar şi tu eşti dirijor.

– Nu sunt însă învăţător.

– Nici Ion nu este dirijor.

– Dar este director. învăţător şi director.

După modelul oferit, fiecare elev încropeşte propriul text sub formă de dialog, folosindu-se de propria bandă sonoră şi de unele substantive de pe lista substantivelor.

Dacă are nevoie de cuvinte din categoria părţilor de vorbire neflexibile, elevul va solicita ajutorul profesorului.

Profesorul va prezenta apoi o primă variantă a benzii sonore, cuprinzând şi articolul nehotărât, şi a doua variantă, cuprinzând articolul hotărât.

Pe baza lor va încropi un alt microtext:

– Învăţătorul Ion Popescu este acolo?

– Acolo este directorul Liviu Popescu.

– Iar aici?

– Aici mai sunt un secretar şi un profesor.

– Pardon!

– Ei, mai sunt şi eu. Eu sunt învăţător, dar nu sunt Popescu.

– Nu sunteţi Ion Popescu?

– Nu sunt Ion Popescu, ci Mihai Ivănescu.

Va trebui ca elevii să-i urmeze exemplul.

Din nou are cuvântul profesorul. El spune:

„Imediat după ce memoraţi cuvintele din tabel,vă voi oferi un alt tabel de substantive româneşti, tot de genul masculin, dar care au nevoie pentru edificarea pluralului şi de un alt element morfologic în afara desinenţei. Pe rând, veţi primi tabele cu substantive feminine şi neutre. Din ele veţi încropi texte similare. Şi aşa, treptat, computerul vostru fonic va acumula şiruri de substantive româneşti, şiruri de care dispun, încă din copilărie, vorbitorii nativi ai limbii române. Aceste şiruri se deosebesc de şirurile similare de substantive sârbeşti de care dispuneţi voi, tot din fragedă copilărie.

Să exemplificăm şi aceasta.

În anexa amintită veţi găsi tabelul cu substantive sârbeşti de genul masculin denumind fiinţe care la plural primesc desinenţa *-i*, iar accentul şi-l menţin pe prima silabă.

Doar puţine substantive, având acelaşi sens lexical, se regăsesc în ambele tabele. Vă daţi seama şi singuri de ce."

Şi astfel, la fiecare lecţie, urmând acelaşi principiu metodologic, aplicat însă la alt cod comunicaţional, elevii nu numai că îşi însuşesc cuvinte noi şi forme noi morfologice, dar încropesc texte proprii şi gândesc puţin câte puţin în limba pe care o învaţă.

Esenţial este că elevii „induc" propriile propoziţii în propriul text, de unde şi denumirea de *metodă inductivă de studiu.* Este adevărat, textele nu sunt tematice, dar sunt texte fireşti.

ANEXA

Substantive româneşti
de gen masculin, desemnând fiinţe, având accentul pe ultima silabă şi primind la plural desinenţa –i

şef	bancher	pasager	aviator
naş	chelner	autor	conducător
moş	bătăuş	fermier	desenator
hoţ	casier	geograf	educator
cioban	curier	importator	instalator
ţăran	partener	exportator	inventator
vecin	agronom	veterinar	înotător

ostaş	astronom	investitor	însoţitor
pescar	general	colecţionar	învăţător
zidar	inginer	proprietar	judecător
şofer	căpitan	consilier	patinator
actor	detectiv	alergător	traducător

Substantive sârbeşti
de gen masculin, desemnând fiinţe, având accentul pe prima silabă şi primind la plural desinenţa -i.

kraljević	bolničar	novinar	štampar
sinčić	direktor	obućar	takmičar
neprijatelj	doktor	pekar	tehničar
prijatelj	grafičar	podstanar	železničar
reditelj	hemičar	praktičar	deran
roditelj	inspektor	prefesor	docent
spisatelj	komičar	skulptor	student
učitelj	kuvar	slikar	sused
trener	majstor	smučar	turist
autor	muzičar	strugar	

După un anumit interval de timp, fixat de profesor, acesta le oferă elevilor un text tematic, alcătuit de el sau de altcineva. Elevii îl citesc, îl descifrează şi apoi sunt invitaţi să creeze texte proprii, de data aceasta tematice.

În acest scop, elevii selectează cuvintele necesare la forma necesară din şirurile de care dispun. Textul obţinut, text tematic, va fi un text firesc, în care nu prea este loc pentru greşeli. Pentru că elevii pornesc de la cuvinte având un anume sens lexical, dar nu de la forma de bază a acestora, pentru a le conjuga şi declina. Nu. Ei aleg cuvintele având sensul lexical de care au nevoie, dar îl aleg la formele dictate de codurile limbii pe care o învaţă. Eforturi mici, vizând efecte mari.

Credem că o astfel de abordare a învăţării limbilor contribuie într-o măsură mai mare la înţelegerea relaţiilor dintre elementele energetice din componenţa informaţiilor primare, dintre cuvintele verbale şi nominale din componenţa asamblajelor verbal-nominale, dintre elementele alcătuitoare ale propoziţiilor şi la perceperea gramaticii (a foneticii, morfologiei, sintaxei) şi a lexicului drept „pâinea noastră cea de toate zilele" nematerială, şi nu doar un domeniu ştiinţific ale cărui rosturi sunt accesibile numai specialiştilor.[1] Condiţia sine qua non pentru a utiliza metoda inductivă de învăţare a limbii este repartizarea cuvintelor acesteia în tabele paradigmatice, deci total diferit de modul de prezentare a aceluiaşi material lexical în cazul manualelor de tip deductiv.

FROM THE UNDERSTANDING OF THE SPEECH PHENOMENON TO THE OPTION FOR THE INDUCTIVE METHOD OF LEARNING THE LANGUAGE

Abstract

The world reality is a reality of informational type. The primary information composing it can be expressed by speaking subjects in the communication process with the help of sentences.

The conversion of the primary information into sentences, considered finite products of speech, is not made directly but with the help of a specific primary essence, named language, composed not of autonomous words but of verbal – nominal assemblies.

In order to convert, for example, the primary information THE SEED IS SPROUTING, which is understood by the seeing organ, in the sentence which is spoken and heard "The seed is sprouting", we need the verbal – nominal assembly the *seed is sprouting*, meaning the unity of sound primary essence composed of a certain noun at a certain form (the nominative case, in the singular) and of certain verb of a certain form (the 3rd person in the singular, present tense, the indicative mode, the active diathesis).

[1] De metoda inductivă de studiu, elaborată cu toate detaliile, se poate lua act pe baza manualului Viseslava Ciric, *Limba sârbă pe înţelesul tuturor,* Timişoara, USR, 1998-1999.

The relevant verbal – nominal assembly in its quality of primary essence unity becomes, by pronouncing by the speaking subject, a sentence, meaning communicational unity composed of subject and predicate.

The process is the following:

PRIMARY INFORMATION → *Verbal-nominal assembly* → Sentence
THE SEED IS SPROUTING → *the seed is sprouting* → The seed is sprouting.

We intentionally used different graphical characters in order to emphasize the different qualitative level of each of the three entities.

The primary information, due to the primary code that it shelters, acts as a stimulus to which the verbal – nominal assembly reacts as an excitement, due to the corresponding communicational code that it shelters.

PRIMARY CODE OF PRESENT ACTION →
Communicational code of present action

ACTION PERFORMER + CURENT ACTION
A nominal part of speech in the nominative + A verb in the present tense.

To each primary code corresponds a certain communicational code and based on each communicational code of certain type, thousands of verbal – nominal assemblies of the same type may come out; these verbal – nominal assemblies are to be converted into thousands of sentences by communication.

We exemplified only one of the primary codes and communicational codes among approximately one hundred which make the inter human communication possible.

In the work, we presented the way the speaking subjects equip their "phonic computer" with verbal and nominal words at the forms dictated by the different communicational codes.

Subsequently, the inductive method for learning the language is presented; this method follows the familiarizing path step by step with the communicational codes and nominal and verbal words at the forms dictated by these ones also with the procedures for composing the verbal – nominal assemblies and their conversion into sentences.

MIRELA-IOANA BORCHIN, *PRELEGERI DE LINGVISTICĂ*, TIMIŞOARA, EXCELSIOR ART, 2010

NADIA OBROCEA

Ai Meri, meleth-phant,
Hîr ah-le; daethannen im bessath phain
a daethannen iaf e-huvech - Iesus.

Aer Meri, Eru-odhril,
hero ammen raegdain
sí a ned lú e-gurthem.

Tanc![1]

Acest text a fost scris de lingvistul polonez Ryszard Derdzinski, în limba sindarin – limbă artificială inventată de lingvistul şi profesorul John Ronald Reuel Tolkien – una dintre limbile ficţionale vorbite de personajele din *Middle-Earth Legendarium*, operă din care face parte şi *The Lord of the Rings*, a cărui ecranizare a câştigat în anul 2003, prin *The Return of the King*, 11 premii Oscar.

Dintre nivelurile limbajului uman articulat, care se situează în zona de interes a lingvisticii: vorbirea, limba şi actul lingvistic, limba este obiectul vizat, în mod special, de doamna Mirela Borchin, în noua sa carte, *Prelegeri de lingvistică*. Nu

---

[1] Ryszard Derdzinski, *Ave Maria*. Disponibilă online la http://www.elvish.org/gwaith/avesind.htm.

este vorba însă de limbile artificiale, ci de limbile naturale care, spre deosebire de cele artificiale, definesc omul ca fiinţă socială, prin aceea că sunt utilizate în comunicarea interumană, ele trimiţând, astfel, la una dintre universaliile limbajului, recunoscute şi dezvoltate de Eugen Coşeriu, *alteritatea*[2].

Cartea *Prelegeri de lingvistică*, publicată în format electronic, reprezintă un exemplu de „memorie minerală", în termenii lui Umberto Eco[3], care, într-o conferinţă intitulată *Memorie vegetală şi minerală: viitorul cărţilor*, susţinută cu prilejul deschiderii noii Biblioteci din Alexandria din Egipt, publicată în *Al-Ahram*, 20-26 noiembrie 2003, sublinia faptul că viitorul cărţilor, prin urmare al editurilor şi al bibliotecilor, este memoria de tip electronic, bazată pe silicon, specifică computerului.

Cartea *Prelegeri de lingvistică*, structurată în 6 capitole propriu-zise, anexe şi bibliografie, continuă seria de lucrări de lingvistică realizate de doamna Mirela Borchin, publicate tot la Editura Excelsior, *Lingvistica în ştiinţa secolului al XX-lea*, în anul 2001, *Paradigme ale comunicării: Limbaje şi limbi*, în 2001, şi *Vademecum în lingvistică*, în 2004.

Primele două capitole, intitulate *Introducere în lingvistică* şi *Discipline conexe lingvisticii*, prezintă, într-o primă instanţă, obiectul de studiu al lingvisticii, referindu-se, de asemenea, la principalele orientări asumate, în istorie, de această ştiinţă: lingvistica comparativ-istorică, lingvistica structuralistă, fundamentată prin *Cursul de lingvistică generală* al lui Ferdinand de Saussure, şi lingvistica generativ-transformaţională a lui Noam Chomsky. Tot aici sunt descrise şi disciplinele lingvistice ce studiază diferenţele diatopice, diastratice şi diafazice,

---

[2] Eugeniu Coşeriu, *Filozofia limbajului*, în *In memoriam Eugeniu Coşeriu*. Extras din „Fonetică şi Dialectologie", XX-XXI, 2001-2002, p. 5-192, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2004, p. 63-86.

[3] Umberto Eco, *Memorie vegetală şi minerală: viitorul cărţilor*. Disponibilă online la http://www.umbertoeco.com/en/bibliotheca-alexandrina-2003.html.

care formează arhitectura limbii istorice, în terminologia lui Eugen Coşeriu[4], adică lingvistica spaţială, sociolingvistica şi stilistica.

Parafrazându-l pe Roman Jakobson, Umberto Eco[5] a afirmat că a studia limba numai din punct de vedere semantic înseamnă a defini un vagon de dormit ca fiind un vehicul feroviar în care călătorii au dreptul la un compartiment personal, iar a analiza limba din punct de vedere pragmatic, echivalează cu a spune că vagoanele de dormit sunt costisitoare, ceea ce înseamnă că ele vehiculează anumite cunoştinţe despre lume. Semantica şi pragmatica sunt, de asemenea, două discipline lingvistice prezentate cu rigurozitate în această parte a lucrării.

În aceeaşi ordine a argumentaţiei, interesul doamnei Mirela Borchin s-a concentrat şi asupra semioticii, pe care Umberto Eco o numeşte, într-o definiţie umoristică, ştiinţa care studiază „tot ceea ce poate fi folosit pentru a minţi”[6].

Capitolul al III-lea, intitulat *Limba*, extrem de interesant, îşi propune o definire a limbii, explicarea caracteristicilor acesteia, precum şi prezentarea diversele teorii privind originea limbii. Amintesc aici pe cea mai hazardată dintre aceste teorii, cea a originii poetice a limbii, teorie susţinută şi de lingvistul danez Otto Jespersen: „Geneza limbii nu trebuie căutată în partea prozaică, ci în partea poetică a vieţii… În limbajul primitiv trebuie auzit râsul exaltat al îndrăgostiţilor”[7].

---

[4] Vezi Eugeniu Coşeriu, *Limba funcţională*, în *Lecţii de lingvistică generală.* Traducere din limba spaniolă de Eugenia Bojoga. Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, [Chişinău], Editura ARC, 2000, p. 249-274.

[5] Umberto Eco, *Limitele interpretării*. Ediţia a II-a revăzută. Traducere de Ştefania Mincu şi Daniela Crăciun, [Iaşi], Polirom, 2007, p. 276.

[6] Umberto Eco,*Tratat de semiotică generală*. Traducere de Anca Giurescu şi Cezar Radu. Postfaţă şi note de Cezar Radu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1982, p. 18.

[7] Otto Jespersen *apud* Mirela-Ioana Borchin, *Prelegeri de lingvistică*, Timişoara, Excelsior Art, 2010, p. 95.

Capitolul al IV-lea, *Clasificarea limbilor*, ne introduce, metaforic vorbind, în „intimitatea” familiilor de limbi, precum şi în structura gramaticală profundă a limbilor; iar capitolul al V-lea, un capitol de lingvistică romanică, tratează, într-o perspectivă complexă, una dintre problemele care i-au preocupat pe marii lingvişti români şi pe romaniştii importanţi, *Locul limbii române în Romania*.

Capitolul al VI-lea, un capitol de istorie a lingvisticii, intitulat *Din istoria teoriilor lingvistice*, dezvoltă, la nivel teoretic, principalele paradigme ale lingvisticii, prezentate în primul capitol: lingvistica comparativ-istorică, structuralismul şi gramatica generativ-transformaţională, iar *Anexa* 1 conţine metodele de cercetare aferente acestor orientări în domeniul lingvisticii.

Tot în *Anexe* este tratată o problemă de lingvistică generală, *Funcţiile limbajului*, şi sunt jalonate aspectele fundamentale ale comunicării lingvistice.

Centrată pe o tematică lingvistică actuală, atât din perspectivă sincronică, cât şi diacronică, expusă într-un stil specific prelegerilor universitare, sobru, elegant, problematizant, cartea doamnei Mirela Borchin este extrem de utilă lingviştilor, profesorilor şi celor interesaţi de domeniul lingvisticii.

EVENIMENT ANIVERSAR

În data de 18 mai 2011 *Departamentul de Italienistică* din cadrul Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie a organizat, ca în fiecare an, cursul festiv pentru absolvenţii de la specializarea italiană.

Anul acesta manifestarea a fost una foarte specială, din mai multe motive: ne-am bucurat de prezenţa unor oaspeţi de seamă, oaspeţi dragi precum Prof. Norberto Cacciaglia de la Università per Stranieri din Perugia şi Prof. Riccardo Campa – Doctor Honoris Causa al Universităţii de Vest - de la Università „La Sapienza" din Roma, Consulul Italiei la Timişoara, domnul Stefano Mistretta.

Prezenţa acestor personalităţi italiene de înaltă ţinută academică a dat ceremoniei o vibraţie intelectuală deosebită. Excelentele raporturi cu importanţi oameni de cultură italieni a fost, de fapt, o constantă a dezvoltării acestei specializări, care astfel a putut oferi o veritabilă deschidere spre romanitate şi spre Europa universitară.

În cadrul ceremoniei, Domnul Rector al UVT, Prof. dr. Ioan Talpoş i-a înmânat domnului profesor Norberto Cacciaglia *Diploma de Excelenţă*, în semn de profundă recunoaştere a strădaniilor creării unor strânse legături în plan academic, cultural şi nu numai, între UVT şi Università per Stranieri din Perugia. Profesorul Norberto Cacciaglia predă la masterul de *Civilizaţie Italiană şi Cultură Europeană* cursul intitulat *Sentimentul religios în literatura italiană*. Prin efortul Domniei Sale şi ale doamnei Silvica Gobej – absolventă a specializării italiană – *Departamentul de Italienistică* a beneficiat de două donaţii de carte italiană.

Spuneam mai sus că întâlnirea a fost una de excepţie deoarece în cadrul ei nu a avut loc doar cursul festiv al absolvenţilor de licenţă şi masterat, ci s-au serbat cei 10 ani de la absolvirea primei promoţii de italiană, prilej cu care au luat cuvântul – extrem de emoţionaţi – câţiva dintre dragii noştri profesori: Prof. dr. Ileana Oancea, Prof. dr. Iosif Cheie Pantea, Prof. dr. Viorica Bălteanu, Lector dr. Daniele

Pantaleoni. Domniile Lor au punctat asupra importanţei constituirii *Departamentului de Italienistică* la Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie, asupra punţilor culturale create între Timişoara şi Italia, unele chiar din cele mai vechi timpuri. Alături de aceştia au mai luat cuvântul câţiva dintre actualii profesori ai celor două direcţii de studiu – licenţă şi master – Acad. Prof. dr. Grigore Silaşi, Prof. Gloria Gravina, Conf. dr. Mihaela Silvia Roşca.

Lecţia magistrală a fost susţinută de către prof. dr. Riccardo Campa, acesta amintind de istoria şi evoluţia limbii italiene.

Doamna Prof. dr. Ileana Oancea, Decan al Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie când s-a înfiinţat secţia de italiană şi pe care, ca romanist, a sprijinit-o în mod deosebit, a vorbit despre importanţa acestei specializări într-o facultate cu profil umanist, precum şi într-un oraş ca Timişoara, cu o prezenţă italiană puternică. Domnia sa a evocat ceremoniile de acordare a titlurilor de Doctor Honoris Causa unor celebri profesori italieni ca Lorenzo Renzi, Teresa Ferro, Riccardo Campa.

Doamna Prof. dr. Viorica Bălteanu a fost cea care, ca şi în alţi ani, a organizat cu dăruire întâlnirea de suflet întru italiană a absolvenţilor acestei secţii.

Chiar dacă din promoţia absolvenţilor din 2001 nu au fost prezenţi toţi la strigarea catalogului, s-au obţinut veşti despre destinul fiecăruia dintre ei – unii îşi desfăşoară activitatea în Timişoara, alţii în ţară, iar câţiva se află pe alte meleaguri ale lumii. Din cei prezenţi au luat cuvântul Loredana Jurcul, Adela Rusu şi Mirela Boncea.

Astfel de evenimente ne dau speranţa unei dezvoltări armonioase a secţiei de italiană în viitor.

MIRELA BONCEA